วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๔๙ มกราคม - มีนาคม ๒๕๓๖

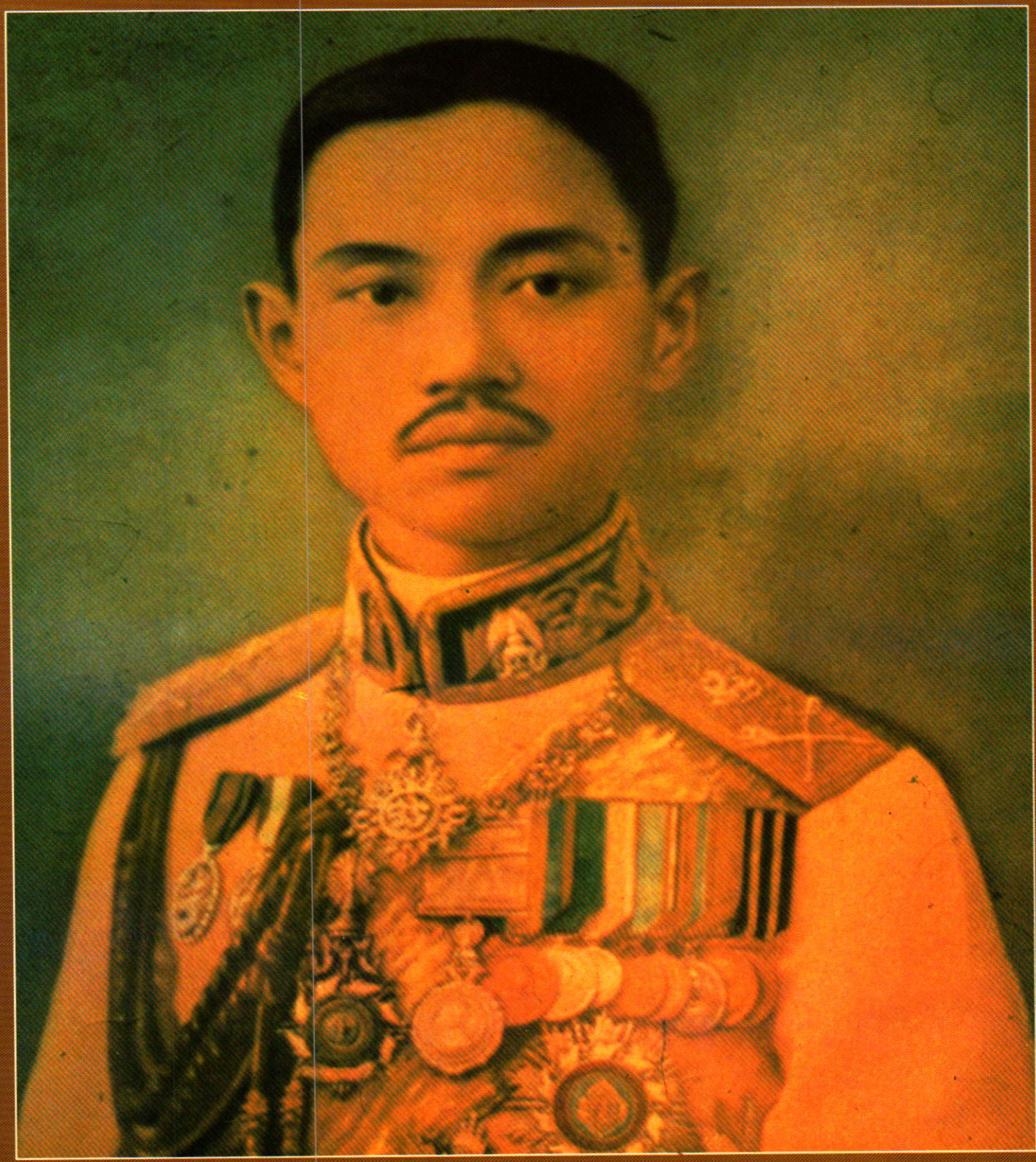

"ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ
ที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิม
ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป
แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอม
ยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้า ให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ
เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด
และไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร"

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๔๙ มกราคม–มีนาคม ๒๕๓๖

หมายเลขสากลประจำวารสาร ISSN 0125-572X

ปก : *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*

"วารสารไทย" เป็นวารสารเผยแพร่ข้อมูลความรู้เชิงสารคดีที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนชาวไทย เพื่อสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ที่ปรึกษา ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
นายสุธี อากาศฤกษ์

บรรณาธิการ นายชาคริต จุลกะเสวี

บรรณาธิการผู้ช่วย นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ

กองบรรณาธิการ นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
นายเย็นใจ เลาหวณิช นายวิจิตร อาวะกุล
คุณหญิงคณิตา เลขะกุล นายสมบัติ พลายน้อย
นางอัชกร เหมะจันทร นายปัญญา นิตยสุวรรณ

จัดรูปเล่ม นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ

ฝ่ายจัดการ นางอัตถจินดา หงษ์พงษ์ นายกิตติ จันทร์ส่อง

สำนักงานวารสารไทย สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
อาคาร ๑๑ ชั้น ๓ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อย จปร. (เดิม)
ถนนราชดำเนิน โทร. ๒๘๑๔๕๙๐

วารสารไทย เป็นเอกสารเผยแพร่เป็นอภินันทนาการแก่ประชาชนทั่วไป ทรรศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับความเห็นของบรรณาธิการ และคณะผู้จัดทำ

คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา อนุกรรมการที่ปรึกษา
นายสุธี อากาศฤกษ์ อนุกรรมการที่ปรึกษา
นายวิจิตร อาวะกุล ประธานอนุกรรมการ
นายชาคริต จุลกะเสวี รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา นายประพัฒน์ ตรีณรงค์
นายเย็นใจ เลาหวณิช คุณหญิงคณิตา เลขะกุล
นายสถิตย์ เล็งไธสง นายสมบัติ พลายน้อย
นางอัชกร เหมะจันทร นายปัญญา นิตยสุวรรณ
นางดวงกมล พิทักษ์ดำรงกิจ นางวรรณิภา ณ สงขลา
นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ นางสาวบุญศรี โฮศิวรรณวิวัฒน์
นางอัตถจินดา หงษ์พงษ์ นายกิตติ จันทร์ส่อง

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
๔๖๙ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๘๐๓๕๔๒, ๒๘๑๐๐๕๔๑, ๒๘๑๓๑๘๑, ๒๘๒๒๑๑๔
นายจีโรจน์ ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๖

เผยแพร่เพื่อเป็นอภินันทนาการ
จาก
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ห้ามจำหน่าย

จากบรรณาธิการ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของประเทศไทยและของโลกกำลังคับขัน การเมืองก็กำลังระส่ำระสาย แต่กระนั้นพระองค์ท่านก็มิได้ทรงย่อท้อต่อพระราชภาระของประเทศชาติ ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยทุกเรื่องราวอย่างรอบคอบถี่ถ้วน และตั้งพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะทรงแก้ไขปัญหาเหล่านั้นอย่างเต็มที่ จึงทำให้ปัญหาต่างๆ ได้ลดน้อยเบาบางลงไปได้ไม่น้อย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจ พระองค์ท่านได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสภาการคลังขึ้นให้ทำหน้าที่พิจารณาควบคุมการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดิน ทางด้านการเมืองการปกครอง ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการพิจารณาจัดรูปแบบการปกครองแบบเทศบาลขึ้น เพื่อช่วยให้ประชาชนได้รู้จักการปกครองตนเองในระดับล่างเสียก่อน ขณะเดียวกันได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้น ๒ ฉบับ เพื่อเตรียมการในวันที่จะพระราชทานอำนาจการปกครองประเทศแก่ประชาชนต่อไป

หากแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ของคณะราษฎรได้มีเกิดขึ้นเสียก่อนที่จะได้เห็นผลตามที่ทรงดำเนินตามพระราชปณิธานไว้ แต่กระนั้นก็ตาม พระองค์ท่านก็เต็มพระราชหฤทัยสละพระราชอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้พระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศให้แก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ โดยทรงมุ่งหวังที่จะให้ราษฎรจะได้ใช้สิทธิในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวง ที่พระองค์ท่านได้ทรงมีต่อประเทศชาติบ้านเมืองไทยของเรา

และเนื่องในศุภวาระมหามงคลสมัยคล้ายวันพระราชสมภ
ของพระองค์ท่านได้เวียนมาบรรจบครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๘ พฤศจิกายน
๒๕๓๖ นี้ จึงนับว่าเป็นโอกาสสำคัญและเหมาะสมอย่างยิ่ง ที่ปว
พสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศ จักได้น้อมระลึกแสดงความกตเวทิตาคุ
โดยจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติของพระองค์ท่า
ผู้ทรงมีพระราชกรณียกิจ อันเป็นคุณประโยชน์อย่างอเนกอนันต์ต่อ
ประเทศชาติไทยที่รักของเราทั้งหลายใน ณ โอกาสนี้ด้วย

ซึ่งทางคณะอนุกรรมการ **"วารสารไทย"** ก็ได้มีมติให้ร่วม
เฉลิมพระเกียรติแด่พระองค์ท่านด้วย โดยการเสนอเรื่องราวที่น่ารู้
ด้านต่างๆ ในรัชสมัยของพระองค์ท่าน ได้แก่ เรื่องภายในขอบรั้ว
ริมวัง สัปตมราชานุสรณ์ พระราชประวัติ การพระศาสนา ศิลปกรรม
ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เหรียญที่ระลึกและเหรียญกษาปณ์ นาฏศิลป์และ
ดนตรีไทย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการเกษตรไทย
เสด็จประพาสต่างประเทศ มรดกภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จ-
พระปกเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ "ทหารปืนใหญ่อาชีพ"ฯ
และเรื่องพระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. ๒๔๗๐

ซึ่งบรรดานักเขียนทั้งหลายของ **"วารสารไทย"** ได้ร่วมใจกัน
จัดเสนอเพื่อร่วมเฉลิมฉลองและเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระบาท-
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวโรกาสพิเศษนี้ด้วย และใคร่ขอเชิญ
ชวนพี่น้องประชาชนทั้งหลายได้ช่วยกันรักษาระบอบประชาธิปไตย
โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ ให้ดำรงคงอยู่ด้วยดี
สืบไป

ชาคริต จุลกะเสวี

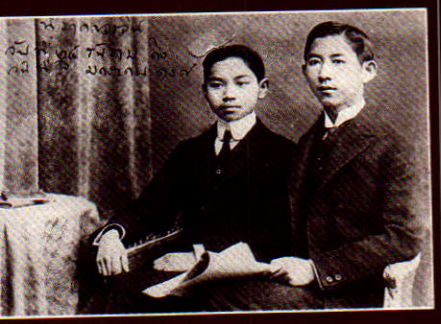

สารบัญ

สัปตมราชานุสรณ์ ๔

ภายในขอบรั้วริมวัง ๖

พระราชประวัติ ๑๐๐ ปี
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ๙

การพระศาสนา ๒๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
"ทหารปืนใหญ่อาชีพ"
ผู้ทรงเข้าพระทัยในเรื่อง
ทหารมากที่สุด ๒๗

เสด็จประพาสต่างประเทศ ๓๓

นาฏศิลป์และดนตรีไทย
ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ๔๑

มรดกภาพยนตร์ของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ๔๗

เหรียญกษาปณ์และเหรียญที่ระลึก
ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ๕๗

พระราชบัญญัติหางน้ำนม
พุทธศักราช ๒๔๗๐

ศิลปกรรมในรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ๖๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
กับการเกษตรไทย ๗๘

สัปตมราชานุสรณ์

“หมู่ภมรร่อนหาช่อมาลี
หอมดอกจำปี
โอ้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ
รำลึกพระคุณจอมไทยไม่ขาดเลย
ว่า **“พรุ่งนี้จะกลับมาใหม่”**
ประชาไทยคอยเคร่ามาแต่คราว
บนเรือพระที่นั่งใกล้ฝั่งท่า
โบกพระหัตถ์ทรงลาประชาไทย

แต่ตัวพี่จำจากพรากไปไกล
นี่แน่พรุ่งนี้จะกลับมาเอย”
ทวยราษฎร์เฝ้าอาลัยรักสุดจักเอ่ย
ทรงเฉลยใน **“ราตรีประดับดาว”**
ทุกวันเพ็ญเดือนใสสว่างหาว
พระเสด็จฯ จากด้าวสู่แดนไกล
พระวรพักตร์ตรึงตามิลืมได้
ลาแผ่นดินถิ่นไท้เคยคุ้มครอง

ขัตติยมานะพระผ่านฟ้า
ระบอบประชาธิปไตยทรงใฝ่ปอง
รัฐธรรมนูญทรงร่างยังค้างอยู่
ทรงศักดิ์รักราษฎร์เกรงชาติเปลือง
หักพระทัยสละไอศูรยราชย์
พระราชดำรัสตรัสไว้ฝังใจจำ
ว่าพระราชอำนาจของทรงชัย
มิให้กับคณะใดในปฐพี
อกโอ้อนิจาพระผ่านเผ้า
จอมขัตติยะแห่งประชาธิปไตย
หัวใจไทยแทบจะขาดเป็นร้อยท่อน
ใครได้เฝ้าเศร้าหมองนองน้ำตา
เหลืออาภัพเมื่อทรงรับราชสมบัติ
หลายชาติทุกข์เข็ญร้อนเป็นไฟ
พระปรีชาสามารถทั้งศาสตร์ศิลป์
เงินปีส่วนพระองค์พระทรงครุฑ
แข็งพระทัยลดจำนวนเสนามาตย์
ทรงขยายการรถไฟขยายงาน
สะพานปฐมบรมราชานุสรณ์
ด้วยราชทรัพย์ส่วนพระองค์อีกรถไฟ
ธ โปรดการสหกรณ์ทรงสอนให้
ควรเร่งตั้งสหกรณ์หมู่บ้านนา
พระปรีชาพาเศรษฐกิจกระเตื้อง
วิทยุกระจายเสียงสำเนียงเพลง
ศาสนา การศึกษา และวรรณคดี
ประกวดหนังสือศาสนาภาษาไทย
พระทรงธรรมโปรดให้สร้างห้องสมุด
ตามพระนามฉัฐมจักรี
เพียงเวลาเก้าปีที่ภูวนาถ
หลัดหลัดทรงพลัดพรากไปจากไทย
ข้าแต่ขัตติยะรัตนชาติ
ขอพระคุณบันดาลไทยให้ธำรง
ประชาธิปไตยไทยใสสะอาด
บรมราชภาคิไนยของภูบาล
คือเพชรรัตน์แกร่งกล้าไม่มีสอง
พระราชทานผองราษฎร์ให้รุ่งเรือง
ไม่ทันใจกลุ่มผู้ที่ปราดเปรื่อง
ชีวิตชนเป็นเครื่องสังเวยกรรม
ทรงลาชาติทิ้งไทยให้ครวญคร่ำ
โอ้พระคุณเลิศล้ำเหลือวจี
ที่ทรงมีมอบให้ไทยทุกถิ่นที่
นำมาใช้ย่ำยีประชาไทย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าผู้ยิ่งใหญ่
ตรัสไว้ว่า **"พรุ่งนี้จะกลับมา"**
เมื่อภูธรเสด็จคืนมาหา
ธ **"กลับมา"** แต่ **"บรมอัฐิ"** ไท
หลังสงครามโลกชัดกระหน่ำให้
เศรษฐกิจสยามไซร้ยิ่งโทรมทรุด
ทรงมุ่งแก้ทุกข์แผ่นดินให้สิ้นสุด
เก้าล้านโปรดให้หยุดเหลือสามล้าน
ภาษีชาติเพิ่มแก่คนมีหลักฐาน
คมนาคมสื่อสารให้ก้าวไกล
เชื่อมธนบุรีพระนครให้ชิดใกล้
สะพานพระรามหกได้ข้ามไปมา
กสิกรพ้นภัยจากนายหน้า
ขายค้าผลิตผลด้วยตนเอง
พลเมืองคลายใจไม่เครียดเคร่ง
ดนตรีไทยครื้นเครงพาสุขใจ
พระจักรีมีพระราชหทัยใส่
พระราชทานรางวัลให้ผู้แต่งดี
นาม **"วชิราวุธ"** เป็นศักดิ์ศรี
พระราชนิพนธ์บรรดามีทรงมอบไว้
กำลังพัฒนาชาติให้สุกใส
แล้วสู่สวรรคาลัยไม่เห็นองค์
น้ำพระทัยแกร่งฉกาจและสูงส่ง
เอกราชมั่นคงนิรันดร์กาล
ชนในชาติอยู่ดีมีสุขศานติ์
เสวยไอศูรย์สราญยืนนานเทอญ

ท่านผู้หญิง สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

ภายในขอบรั้วริมวัง

สุธี อากาศฤกษ์

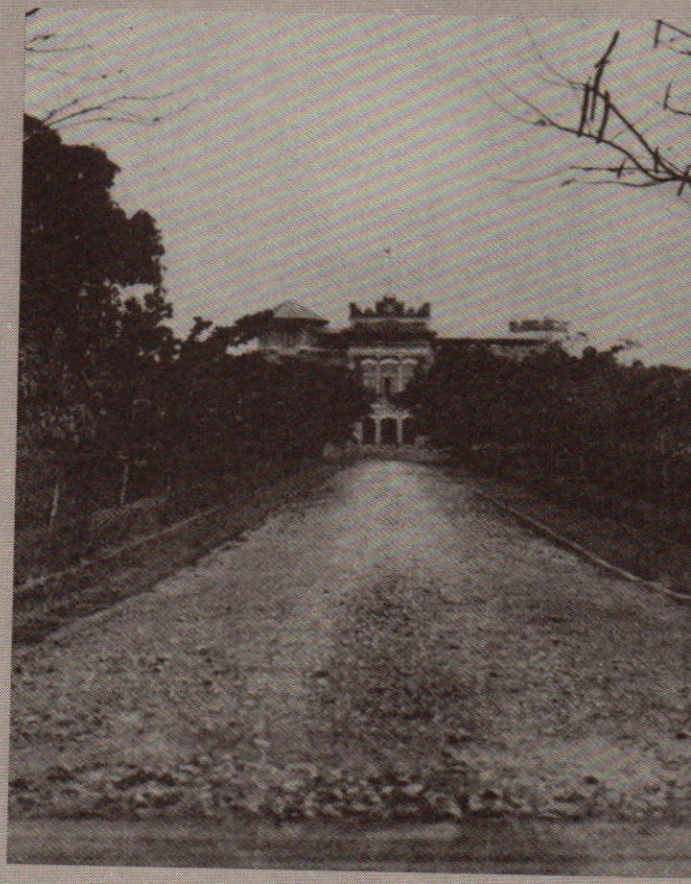

หอวังสระปทุม ซึ่งครั้งหนึ่งถูกขนานนามว่า ปราสาทวินเซอร์แห่งสยาม (Windsor Castle of Siam)

ย้อนหลังอดีตเมื่อ ๖๐ ปีก่อน ข้าพเจ้าถูกนำไปเลี้ยงดูในพระราชฐาน พระราชวังและวังหลายแห่ง อดนึกถึงภาพเหตุการณ์ที่แสนจะอบอุ่น การมีไมตรีจิตต่อกันในฐานะต่างก็พึ่งพระบารมีหรือบารมีเจ้านายหลายพระองค์ ซึ่งกอปรด้วยความเมตตากรุณาเป็นอย่างยิ่งด้วยกัน โดยเฉพาะคุณข้าหลวงผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่มาแล้วหลายแผ่นดิน นับตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา จนถึงเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ข้าพเจ้ามีโอกาสได้อยู่ภายในขอบรั้วริมวัง หรือได้สัมผัสกับพระราชฐาน นับตั้งแต่พระราชวังดุสิต วังสวนสุนันทา พระราชวังบางปะอิน และวังสระปทุม ในฐานะที่เป็นหลานชายที่กำพร้าพ่อของคุณข้าหลวงคนหนึ่ง ซึ่งตัวท่านเองได้ถูกถวายตัวเป็นข้าในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในสันเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ตั้งแต่ป้าข้าพเจ้าอายุได้ ๘ ขวบ ชีวิตเริ่มแรกของท่านจึงอยู่ในกรอบของระเบียบวินัยและประเพณีอันดีงามภายในพระราชฐาน

ข้าพเจ้าจำความได้ดี เมื่อข้าพเจ้ายังเล็กอยู่นั้นข้าพเจ้าได้อยู่ในความอุปการะของท่าน การอบรมสั่งสอนข้าพเจ้าผิดกับการอบรมสั่งสอนเด็กอื่นๆ แม้ว่าข้าพเจ้าจะซุกซนตามประสาเด็ก แทนที่จะได้รับการว่ากล่าวตักเตือน เฆี่ยนตี หรือดุด่าแบบชาวบ้านทั่วไป ป้าไม่เคยทำเช่นนั้น ท่านจะค่อยๆ ชี้แจงให้ข้าพเจ้าเข้าใจด้วยถ้อยคำที่มีเหตุผล โดยเฉพาะเรื่องกิริยามารยาทเป็นสิ่งสำคัญมาก รวมทั้งความกตัญญูรู้พระคุณของผู้มีพระคุณทั้งหลาย ท่านจะถ่ายทอดเจตนาอันจริงใจให้แก่ข้าพเจ้าเสมอ

ข้าพเจ้ามาเข้าใจเมื่อโตพอสมควรแล้วว่า **"วินัยเริ่มที่บ้าน"** อย่างที่มีคำชักชวนเพื่อการอบรมเด็กๆ ในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าเด็กๆ หากผู้ใหญ่ยัดเยียดอารมณ์โดยการดุด่าเฆี่ยนตี ไม่คำนึงถึงเหตุผล และกาลเวลาตามวัยของเด็กแล้ว ก็เหมือนกับการขว้างลูกบอลเข้าฝาผนังแรงเท่าใดผลสะท้อนกลับก็จะแรงเท่านั้น เลยกลายเป็นเด็กดื้อด้าน ทนไม่ทนมือไปตลอด เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็เลยตกทอดนิสัยเสียเข้าสู่สังคมโดยไม่ได้ตั้งใจ

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานครถูกภัยทางอากาศหลายครั้งทำให้ต้องมีการปิดโรงเรียน และย้ายสถานที่ราชการที่สำคัญบางแห่งออกไปอยู่เขตชานเมืองหรือจังหวัดอื่นหรือแม้กระทั่งเตรียมย้ายที่ตั้งเมืองหลวง รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ รัฐบาลก็ได้ขออัญเชิญเสด็จไปประทับ ณ ที่พระราชฐาน

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี

างแห่งนอกเขตกรุงเทพมหานคร
นการเสด็จแปรพระราชฐานของ
สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
ปประทับ ณ พระราชวังบางปะอิน
ป้าของข้าพเจ้ามีโอกาสได้ตาม
สด็จ มีหน้าที่ปรุงเครื่องเสวย
และพักในเรือต่อท้ายเรือพระที่นั่ง
ในขบวนเรือพระที่นั่งที่จอดเทียบ
ท่าหน้าวังบางปะอิน จะมีเรือเพียง
๒ ลำ คือ เรือพระที่นั่ง และเรือ
ต่อท้ายเรือพระที่นั่งอีก ๑ ลำ
รวมเป็น ๒ ลำ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าประทับอยู่ภายในเรือพระที่นั่ง ตลอดเวลาที่หลบภัยทางอากาศเป็นเวลาประมาณปีเศษ สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ และข้าหลวงบางท่านจะแยกย้ายพักอยู่ตามพระตำหนักและอาคารภายในพระราชวังบางปะอิน

ข้าพเจ้าจำได้ว่าป้าและข้าพเจ้าเพียง ๒ คนที่อยู่ในเรือต่อท้ายเรือพระที่นั่ง ป้ามีหน้าที่ถวายงานจัดเตรียมและปรุงเครื่องเสวยตามแต่จะโปรดมีรับสั่ง จึงต้องอยู่ใกล้ชิดพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าจะถูกห้ามและถูกอบรมเสมอให้ระมัดระวังมารยาท และไม่ให้ส่งเสียงหรือทำอะไรที่มีเสียงซึ่งอาจจะได้ยินไปถึงพระเนตรพระกรรณ เวลาค่ำคืนจะหลับจะนอนก็ให้รู้จักการกราบไหว้และเทิดทูนพระบารมีไว้เหนือหัว ข้าพเจ้าอยู่ที่วังบางปะอินเป็นเวลาถึง ๑ ปีเศษ ก็ได้มีโอกาสเข้าสมทบเรียนหนังสือในโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษสำหรับบุตรหลานซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ โดยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขณะนั้น ได้ดำริสร้างโรงเรือนหลังคาจากขึ้น ๒ หลัง จัดหาครูมาสอนเด็กตั้งแต่ชั้น ม.๑ ถึง ม.๖ ส่วนผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และครอบครัวมีเรือยนต์ขนาดใหญ่จอดอยู่ที่ท่าน้ำใกล้กับโรงเรียน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะมาพักค้างคืนเป็นบางครั้งบางคราว ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสสมาคมกับบุตรหลานของเชื้อพระวงศ์เป็นจำนวนมาก แต่ก็ถูกกำชับให้รู้จักเจียมตัวอยู่เสมอ หน้าที่หลักของข้าพเจ้า เมื่อครั้งพักอยู่ที่พระราชวังบางปะอินภายใต้ร่มพระบารมีคือเรียนหนังสือ และก็สอนหนังสือไปด้วยพร้อมกัน ผู้ใดที่เรียนหนังสือจบชั้นสูงมาก่อน ก็ถูกจัดให้สอนหนังสือชั้นที่ต่ำกว่าเป็นการชดเชย ซึ่งในยามสงครามขาดแคลนครู

ข้าพเจ้าถูกขนานนามว่าเป็นครูมาจากเมืองจีน ส่วนนาวาเอกนายแพทย์ ม.จ. ปุสานสวัสดิวัตน์ ถูกขนานนามว่าเป็นครูฝรั่ง เหตุก็เพราะข้าพเจ้านุ่งกางเกงดำขาสั้น เสื้อคอกลมขาวและใส่เกี๊ยะ ไปสอนหนังสือเด็กซึ่งดูๆ ก็เหมาะสม เพราะหลังจากเลิกเรียนแล้วข้าพเจ้าก็ต้องทำหน้าที่เก็บเศษอาหารในถ้วยในชามที่เหลือทิ้งอยู่รวบรวมใส่กระป๋องหูหิ้ว เตรียมไว้สำหรับการไปให้ทานสุนัขท้ายวัง พอตกค่ำป้าและข้าพเจ้าก็อาศัยความมืดเดินลัดไปท้ายวังผ่านที่มืดที่รกกลัวๆ ก็กลัว แต่ด้วยแรงศรัทธาเห็นว่าอาหารที่เหลือหากทิ้งไปเปล่าประโยชน์ สู้ให้ทานสัตว์ผู้ยากทั้งหลายยังจะเป็นบุญเป็นกุศลมากกว่า สองป้าหลานจึงได้ทนลำบากพากันหอบหิ้วอาหารเหลือไปให้ทานแก่สุนัขดังกล่าว

ณ ที่ท้ายวัง มีสุนัขเป็นจำนวนมากต่างเฝ้ารอคอยตามเวลาอยู่ก่อนแล้ว ทุกตัวดูมีระเบียบวินัยไม่แย่งกันกินหรือกัดกันให้เป็นที่รำคาญแก่ผู้ให้ ข้าพเจ้าเคยตั้งคำถามป้าว่า ทำไมต้องมาให้ตอนเวลามืด ก็ได้รับคำตอบว่าความดีเป็นส่วนของเรา เรารู้แก่ใจตัวเราเองก็พอแล้ว ไม่จำเป็นต้องให้คนอื่นเขารู้เขาเห็น เขาอาจหมั่นไส้และอาจว่าเราไม่ดีก็ได้ จึงต้องมาให้ตอนกลางคืน

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงแล้ว ป้ากับข้าพเจ้าก็ตามเสด็จกลับวังสระปทุม ป้าพักอยู่ในวัง ส่วนตัวข้าพเจ้าอยู่หน้าวัง เข้าไปอยู่กับป้าในวังไม่ได้เพราะโตแล้ว ณ ที่วังสระปทุมนี้ ข้าพเจ้าได้ตระหนักดีว่า ชาววังมีอัธยาศัยน่าเคารพนับถือมาก มีเมตตากรุณาต่อกันด้วยดี ความเมตตากรุณาดังกล่าวไม่มีเพียงในสังคมชาววังด้วยกันเท่านั้น แม้แต่บุคคลอื่นก็ได้รับผลพลอยได้อย่างมาก โดยเฉพาะข้าพเจ้าบรรดาข้าหลวงชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลายมักจะเรียกข้าพเจ้าติดปากว่า **"หนูจี๊ด"** แม้ข้าพเจ้าจะโตแล้วจนปัจจุบันนี้ และแสดงความโอบอ้อมอารีให้การช่วยเหลือข้าพเจ้าเสมอ

ส่วนป้าของข้าพเจ้า นอกเหนือจากความรักและความห่วงใยที่มีต่อข้าพเจ้ามาตั้งแต่เล็กแต่น้อยเพราะกำพร้าพ่อแล้ว ความมุ่งหมายภายในจิตใจของท่านยังลึกซึ้งมากกว่านั้น ท่านมีความปรารถนาดีด้วยน้ำใสใจจริงอยากให้ข้าพเจ้าเป็นคนดีเป็นประโยชน์ต่อสังคม ความเมตตากรุณาที่ท่านแสดงออกต่อข้าพเจ้าเป็นความบริสุทธิ์และจริงใจ สองแขนท่านถวายงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยและเทิดทูน ลำพังป้าแล้ว ทุกอย่างภายใต้ร่มพระบารมีมีความสุขอยู่อย่างเหลือล้น ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนขวนขวายสะสมทรัพย์สินเพิ่มขึ้นแต่ประการใด แต่ความจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องเรียนหนังสือมีอาชีพเป็นหลักฐานต่อไป เป็นความจำเป็นต้องทำให้ป้าสละความสุขส่วนตัวเหน็ดเหนื่อยยิ่งขึ้น นอกจากจะต้องใช้แขนและมือทั้งสองถวายงาน ทำเครื่องเสวยถวายแล้วยังต้องเจียดเวลาทำขนมเล็กๆ น้อยๆ พอมีรายได้ส่งเสียให้ข้าพเจ้าเรียนมหาวิทยาลัยต่อ

ท่านตื่นแต่เช้ามืดดำเนินการจัดทำน้ำสะต๊อกไก่ อัดไก่สดเช้าหม้อต้มกลั่นวันละ ๒ ตัว เพื่อเอาน้ำซุปที่สกัดแล้วมาปรุงเครื่องเสวย เครื่องเสวยทุกอย่างต้องมีคุณภาพและประณีต ท่านต้องนั่งปรุงและจัดเครื่องเสวยอยู่ ณ ศาลาติดกับตัวตึกพระตำหนักตลอดวัน วันใดข้าพเจ้าไปเยี่ยมป้าในวัง ข้าพเจ้าจะต้องนั่งพับเพียบและช่วยท่านทำงานเกี่ยวกับการปรุงเครื่องเสวยเท่าที่ข้าพเจ้าจะสามารถทำได้ บางครั้งท่านก็จะบอกเครื่องปรุงและวิธีปรุงอาหารเสวยให้ข้าพเจ้าจดเป็นครั้งคราว ดังผลงานที่ข้าพเจ้าได้นำมาลงพิมพ์สมนาคุณเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพของป้าครั้งนั้นด้วย เครื่องเสวยบางอย่างหากย่าง หรือทอด แล้วแตกหรือแลดูไม่งาม ก็จะตกเป็นลาภปากแก่ข้าพเจ้า

ด้วยน้ำใจ น้ำคำ และยังแถมมีน้ำมือดีของป้าจึงเป็นผลให้ข้าพเจ้าได้เรียนต่อจนจบมหาวิทยาลัย ในการเรียนหนังสือระดับมหาวิทยาลัยนี้ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ป้าได้อาศัยน้ำมือของท่านทำขนมปั้นสิบ ขนมโดนัท และอื่นๆ ขายเป็นรายได้ เมื่อว่างจากการถวายงานแล้ว ขนมโดนัท แป้งข้าวจ้าวสมัยนั้นของวังสระปทุมขึ้นชื่อมาก ทั้งหอมมันและกรอบ การที่ต้องใช้แป้งข้าวจ้าวทำโดนัทก็เพราะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในภาวะที่ตลาดการค้ายังไม่คืนสู่สภาพปกติ แป้งสาลีมีราคาแพงและหายาก ด้วยน้ำมือของป้าดังกล่าว บวกกับเงินที่ป้าได้รับพระราชทานเป็นรายเดือนก็สามารถให้การอุปการะข้าพเจ้าด้วยดีตลอดมา

ความมีน้ำใจดีของป้ายังแผ่ขยายไปถึงบุคคลอื่นที่ตกทุกข์ได้ยากเมื่อมาพึ่งมาขอรับความช่วยเหลือ ไม่เคยมีใครผิดหวัง นอกจากนี้ยังมีสัตว์เลี้ยงสุนัขและแมวเป็นจำนวนมาก แต่ละตัวไม่ค่อยสมประกอบ เก็บจากข้างถนนเพราะถูกรถยนต์ชนขาเสีย ที่ลอยน้ำมาในคลองแสนแสบผ่านวังสระปทุมก็มีไม่ใช่น้อย ส่วนมากเป็นลูกสุนัขหรือแมวที่เจ้าของจงใจลอยน้ำขณะที่พึ่งแรกเกิด ป้านำมาเลี้ยงดู บางครั้งมีจำนวนมากกว่า ๒๐-๓๐ ตัว สุนัขและแมวแต่ละตัวล้วนมีความเรียบร้อยเหมือนกับว่าป้าได้ผจงจัดระเบียบวินัยให้ จึงสามารถใช้ให้เฝ้าสำรับกับข้าวได้โดยไม่มีตัวใดถือโอกาสลักขโมยกิน

ความกรุณาของป้านี้ยังลงไปถึงปลาที่อยู่ในสระน้ำอีกด้วย โดยเฉพาะที่สระบัว ป้าสามารถที่จะนำข้าวปั้นป้อนใส่ปากให้ปลาได้ บางครั้งเมื่อหิว ปลาบางชนิดใช้วิธีมาเตือนโดยพ่นน้ำขึ้นมาบนเรือนริมน้ำ แสดงว่าหิวแล้ว ป้าพูดเสมอว่าสัตว์เลี้ยงที่ป้ามีอยู่หากป้าตายหนูรับเป็นธุระเลี้ยงต่อให้ป้าด้วย

ด้วยการมีน้ำใจ น้ำคำ และน้ำมือของป้าได้ช่วยสร้างชีวิตใหม่ให้แก่ข้าพเจ้า ข้อเขียนดังกล่าวข้างต้นไม่ใช่เป็นคำยกยอ แต่เป็นความจริงซึ่งข้าพเจ้าประสงค์สืบทอดเจตนารมณ์ในเรื่องของความดีสู่ท่านทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากรุณาธิคุณและพระคุณของท่านทั้งหลาย อันมีพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนเจ้านายเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงทุกพระองค์ที่บุพการีของข้าพเจ้าและข้าพเจ้าเป็นข้าแผ่นดินอยู่เป็นสุขมาได้จนถึงทุกวันนี้

ฉะนั้น เนื่องในวโรกาส ๑๐๐ ปี แห่งวันคล้ายวันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ พระมหากษัตริย์พระองค์แรก ผู้พระราชทานการปกครองระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หากพระวิญญาณจะทรงหยั่งรู้ด้วยประการใด ด้วยเกล้า สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และขอเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เพื่อเป็นสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแก่ปวงชนชาวไทยและระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสืบต่อไป

พระราชประวัติ ๑๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

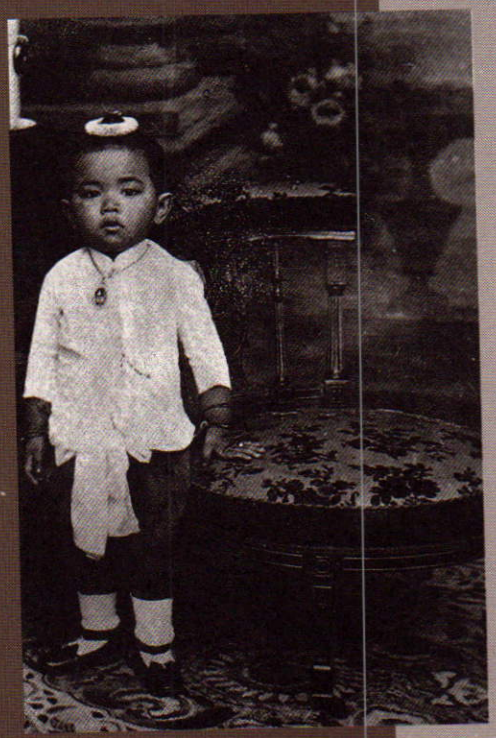

"ทูลกระหม่อมเอียดน้อย"หรือสมเด็จเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์ฯ

คุณหญิงคณิตา เลขะกุล

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสพระองค์สุดท้ายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพเมื่อวันพุธที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานพระนามว่า **"สมเด็จเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์ฯ"** ชาววังขานพระนามว่า **"ทูลกระหม่อมเอียดน้อย"** เมื่อมีพระชนมายุได้ ๑๒ พรรษา ได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามว่า **"สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา"**

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงนิพนธ์ถึงเรื่องการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ใน **"ชุมนุมนิพนธ์"** ว่า

"สมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระบรมราชชนนี ได้ทรงถนอมเลี้ยงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ใกล้ชิดติดพระองค์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มา จนเจริญพระชันษาสมควรทรงศึกษาตามประเพณีขัตติยราชกุมาร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนนายร้อยพิเศษในโรงเรียนนายร้อย มีพระอาจารย์ถวายพระอักษรอีกต่างหากที่ในพระราชวังดุสิต..."

เมื่อโสกันต์แล้ว จึงโปรดให้เสด็จไปศึกษาวิชาการในประเทศอังกฤษ ได้ทรงศึกษาวิชาสามัญในวิทยาลัยอีตัน ต่อจากนั้นได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยเมืองวูลิช แผนกวิชาทหารปืนใหญ่ม้า ทรงสามารถสอบวิชาได้เต็มตามหลักสูตร ถึงได้ทรงรับสัญญาบัตรเป็นนายร้อยตรีกิตติมศักดิ์แห่งกองทัพอังกฤษ แล้วเสด็จไปประจำกรมทหารปืนใหญ่ม้าอังกฤษอยู่ที่เมืองออลเดอชอต ทรงศึกษาหน้าที่นายทหารต่อมาจนสำเร็จการศึกษาในชั้นนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงพระยศนายร้อยตรีนอกกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แล้วเลื่อนขึ้นเป็น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายกับ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

จากซ้าย
๑. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
๓. สมเด็จเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ
๔. สมเด็จเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก

พระรูปหมู่พระราชโอรสและพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับยืนแถวหน้า ขวาสุด)

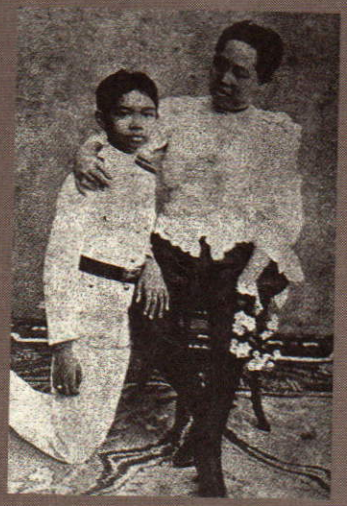

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสองค์สุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

นายร้อยโท และเป็นนายทหารนอกกองกรมทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ด้วย

มีหลักฐานจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติแสดงว่า สมัยทรงศึกษาวิชาสามัญที่โรงเรียนอีตัน มีรายงานการศึกษาของพระอาจารย์และพระอภิบาลว่าทรงเล่าเรียนได้ผลดีและมีพระอุตสาหะในการศึกษาอย่างยิ่ง และเมื่อทรงศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยเมืองวูลิช ก็มีรายงานการศึกษาของโรงเรียนว่ามีพระอุตสาหะและทรงสนพระทัยในการศึกษามาก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับประเทศไทยในปลาย พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เข้ารับราชการทหารบกมาตั้งแต่ต้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายทหารคนสนิทพิเศษของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบก แล้วเลื่อนเป็นผู้บังคับกองร้อยทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ มีพระยศเป็นนายร้อยเอก ต่อมาทรงเป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการประจำกรมบัญชาการกองทัพน้อยที่ ๒ แล้วเลื่อนขึ้นเป็นนายพันตรีและนายพันโท ผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม ตามลำดับ เมื่อเสด็จกลับจากทรงศึกษาในโรงเรียนเสนาธิ-

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อเจริญพระชนมายุ ๖ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนนายร้อยพิเศษ ในโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม

สมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ ทรงได้รับสถาปนาเป็นกรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘

พระบรมฉายาลักษณ์ทรงฉายเมื่อพระชนมายุ ๑๐ พรรษา

ภาพฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

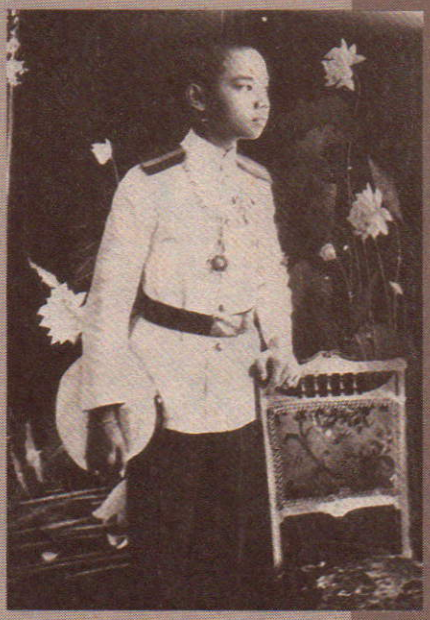

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องแบบนักเรียนนายร้อยทหารบก ทรงฉายภายหลังพระราชพิธีโสกันต์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๘

พระแท่นสรงในงานโสกันต์สมเด็จเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรุรพงศ์ รัชสมโภชเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘

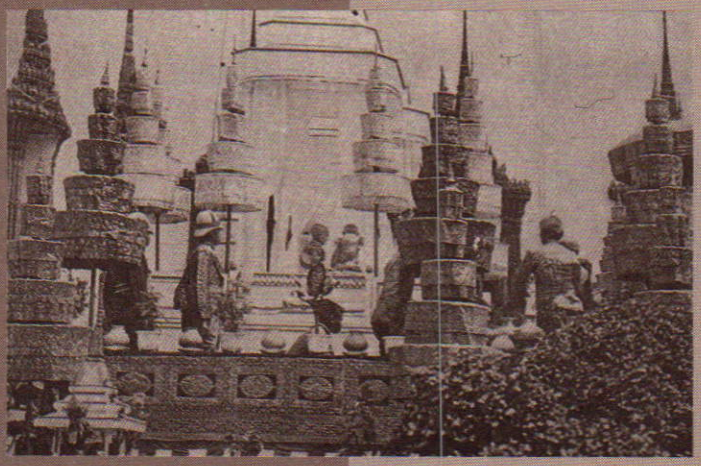

ทรงฉายพระรูปคู่กับสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ สมเด็จพระเชษฐา ณ กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๕๑

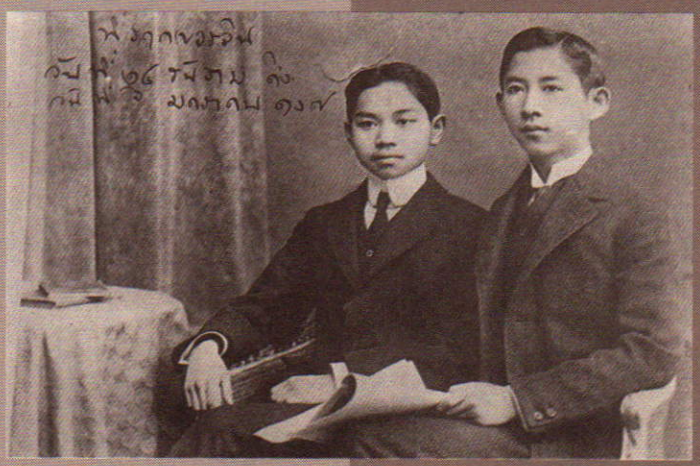

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส องค์พระอุปัชฌาย์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้ารำไพพรรณี พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิสิษฐ์ ณ พระที่นั่งวโรภาษพิมาน พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

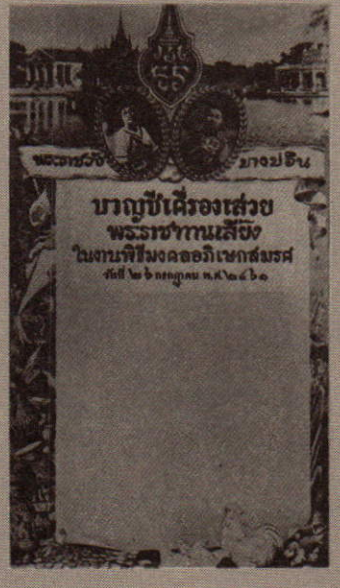

กรอบรายการเครื่องเสวยในงานอภิเษกสมรส ณ พระที่นั่งวโรภาษพิมาน พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๖๑ (ไม่ใช่วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๔๖๑ ดังในภาพ)

การทหารชั้นสูงของฝรั่งเศสแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการในตำแหน่งปลัดกรมเสนาธิการทหารบก เลื่อนพระยศขึ้นเป็นพันเอก ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงเป็นพลตรีในตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๒ และเป็นผู้บังคับการพิเศษในกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ทรงลาราชการเพื่อทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วไปประทับจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในสำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นที่พอพระหฤทัยสมเด็จพระอุปัชฌาย์เป็นอันมาก พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์ ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า

"เมื่อทรงผนวชอยู่นั้น เสด็จปู่พระ ได้แนะนำว่า ควรจะทรงผนวชอยู่เสียเลย ทั้งนี้เพราะทรงเป็นน้องสุดท้อง ฉะนั้นในทางราชการ ตำแหน่งสำคัญๆ พี่ๆ ก็คงทรงได้ไปเสียหมด ไม่น่าจะมีหวังเป็นใหญ่เป็นโตได้ ถ้าทรงครองผ้าเหลืองอยู่ตลอดไปแล้ว อาจจะทรงได้มีโอกาสเป็นใหญ่ในบรรดาพระได้แน่ ทูลหม่อมอาเอียดน้อยทูลตอบโดยตรงว่า จะทรงผนวชเลยไม่ได้ เพราะท่านทรง "ติดผู้หญิง" เสียแล้ว"*

เมื่อทรงลาผนวช ก็ทรงอภิเษกสมรสกับ **"ผู้หญิง"** หรือที่ถูกคือ **"เจ้าหญิง"** ที่รับสั่งถึงองค์นั้น คือ **หม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี สวัสดิวัดน์** พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิสิษฐ์ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภาพรรณี พระราชพิธีอภิเษกสมรสจัดขึ้น ณ พระที่นั่งวโรภาสพิมาน พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ และหลังจากอภิเษกสมรสแล้ว ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จมาประทับที่วังศุโขทัย ริมคลองสามเสน

"วังศุโขทัย" สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพระราชทานเป็นเรือนหอแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงบริเวณหน้าพระตำหนัก มีตุ่มศุโขทัยตั้งอยู่เป็นสัญลักษณ์ของวังศุโขทัย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถในวิชาความรู้หลายแขนง ทรงชำนาญในการใช้ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และภาษาไทยเป็นอย่างดี ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ทรงมีอัจฉริยะทางดนตรี โปรดทั้ง

---

*สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ดนตรีสากลและดนตรีไทย ทรงกีต้าร์ และทรงซอได้ดีทั้งซออู้ ซอด้วง ทรงซอสามสายได้อย่างไพเราะ ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติถึง ๓ เพลงด้วยกัน คือ เพลงราตรีประดับดาว เพลงเขมรละอองค์ และเพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง

ทรงซออู้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดดนตรีไทย และได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยเดิมไว้หลายเพลง

ทรงมีวงดนตรีไทยที่ประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพาร

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังโปรดการกีฬาหลายประเภท ทั้งสควอช แบดมินตัน เทนนิส และกอล์ฟ กีฬาสองประเภทหลังนี้นับว่าโปรดที่สุด ดังที่ทรงกล่าวถึงว่า

"จะขอบอกกล่าวเสียสักหน่อยว่า กอล์ฟกับเทนนิสนั้นไม่สู้จะถูกกันนัก เทนนิสมักทำให้กอล์ฟเสีย ที่จะให้ดีทั้งสองอย่างนั้นยากมาก แต่ถ้าตั้งใจเสียว่าจะเล่นเทนนิสให้ดี กอล์ฟเอาแต่พอตีถูกก็พอไปได้ ถ้าคลั่งกอล์ฟคงต้องเลิกเล่นเทนนิสแน่"

นอกจากนี้ ยังโปรดการถ่ายภาพและภาพยนตร์มาก ในวังศุโขทัยจึงมีห้องล้างฟิล์ม อัดขยายและเก็บฟิล์มด้วย เวลาเสด็จประพาสในประเทศ หรือต่างประเทศ มักทรงถ่ายภาพยนตร์ด้วยพระองค์เองเสมอ และเพราะเหตุที่โปรดถ่ายภาพยนตร์ จึงทำให้โปรดทอดพระเนตรภาพยนตร์ไปด้วย กล่าวกันว่าภาพยนตร์ต่างประเทศที่เข้ามาฉายในเมืองไทยขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรเกือบทุกเรื่อง เพราะโรงภาพยนตร์ต่างๆ ได้จัดไปฉายถวายทอดพระเนตรทุกอาทิตย์

การที่ทรงมีพระเชษฐาร่วมพระราชชนนีอีกถึง ๔ พระองค์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่เคยทรงหวังหรือ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบีฐ ทรงเครื่องต้นพระมหาพิชัยมงกุฎพร้อมพระบรมราชูปโภค เมื่อราชาภิเษกแล้ว

ปรารถนาที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอัธยาศัยสงบเสงี่ยมมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ พระธิดาทั้ง ๕ พระองค์ ในสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตนิพนธ์ไว้ในคำนำ **"หนังสือพระราชทัตถเลขา พิมพ์แจกในงานอัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับคืนสู่ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒"** มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"ผู้ที่ได้เคยเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เป็นส่วนพระองค์ คงจะเห็นพ้องกับข้าพเจ้าว่า พระองค์ทรงสามารถตรัสในเรื่องทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบ้าน การเมือง ศาสนา วิทยาการ ตลอดจนเรื่องขบขันไม่มีสาระ ถ้าจะพูดกันอย่างธรรมดาแล้วก็เรียกได้ว่า **"เป็นคนคุยสนุกอย่างยิ่ง"** *นอกจากเป็นผู้ตรัสเก่งแล้ว ยังทรงเป็นผู้ที่นึ่งฟังผู้อื่นพูดได้ด้วย ทั้งมิได้ทรงถือในการที่ผู้น้อยจะออกความเห็นอันขัดแย้งกับของพระองค์เอง กลับจะทรงหวลพิจารณาข้อความนั้นอีกครั้งเสมอ พระองค์ทรงประกอบไปด้วยพระคุณสมบัติที่ทำให้ผู้ที่ได้เข้าใกล้ชิดรู้สึกมีความไว้วางใจ จนสามารถที่จะกราบบังคมทูลถึงความคิดความเห็นตลอดจนเรื่องส่วนตัวได้..."*

เนื่องจากพระเชษฐาผู้ทรงสิทธิอันชอบธรรมในการสืบพระราชสันตติวงศ์ ปกครองแผ่นดินไทยต่อไปสิ้นพระชนม์ล่วงหน้าไปหมดที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการใหญ่น้อย จึงกราบบังคมทูลอัญเชิญพระองค์ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ หลังจากทรงรับราชสมบัติได้เพียง ๒ วัน ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง **"อภิรัฐมนตรีสภา"** ขึ้นสำหรับมีหน้าที่ถวายคำปรึกษาราชการแผ่นดินและราชการในพระองค์ ดังพระราชดำริที่พระราชทานพระยากัลยาณไมตรี ว่า *"...สมองคนๆ เดียว จะคิดการให้รอบคอบไปทุกอย่างนั้นไม่ได้ ยิ่งเป็นการแผ่นดินด้วยแล้วต้องระวังให้มาก"*

ตั้งแต่เสด็จขึ้นทรงราชย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามเสาะแสวงหาความรู้ในท้องที่ และพากเพียรจะทรงเยี่ยมเยียนประชาชนของพระองค์อยู่เป็นนิตย์ ได้เสด็จประพาสปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ตั้งแต่นราธิวาสสุดแดนทางใต้ขึ้นไปจนจดแดนไทยใหญ่ถึงอำเภอเชียงแสนในจังหวัดเชียงราย ยังขาดอยู่แต่ภาคอีสานเท่านั้น ซึ่งทรงเตรียมจะเสด็จเยี่ยมราษฎรของพระองค์ให้ทั่วถึงอยู่เหมือนกัน หากแต่ยังมิทันได้มีโอกาส

สำหรับต่างประเทศ ได้เสด็จไปเยี่ยมเยือนประเทศอินโดจีน มลายู ตลอดจนชวา บาหลี ซึ่งยังรวมอยู่ในราชอาณาจักรของฮอลันดา ต่อมาได้เสด็จสหรัฐอเมริกาเพื่อรักษาพระเนตรและ

ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ เสด็จประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ บนพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มไหสูรยพิมาน ในโอกาสงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี พระวรชายา เป็นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

เพื่อทรงศึกษาลักษณะการปกครองบ้านเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งกำลังสนพระราชหฤทัยอยู่ในขณะนั้น เพราะมีพระราชปณิธานที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญผ่อนอำนาจอธิปไตยปกครองบ้านเมืองพระราชทานแก่ราษฎรของพระองค์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาวะเศรษฐกิจของไทยเสื่อมโทรมหนักขึ้น ทำให้รายได้ของประเทศตกต่ำ รัฐบาลจำเป็นต้องใช้เงินอย่างประหยัดและเน้นหนักไปในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาในด้านต่างๆ รวมทั้งการทหารได้ถูกตัดทอนลงไปหลายอย่างด้วยความจำเป็น เช่น ยุบเลิกหน่วยและตำแหน่งผู้บังคับบัญชาที่ไม่สำคัญงดไม่พิจารณาเลื่อนบำเหน็จประจำปีและมีการดุลย์ข้าราชการประจำออกเป็นจำนวนมาก

แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองและประชาชนให้เจริญได้รับความผาสุก ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าเพื่อเชื่อมกรุงเทพฯ และธนบุรีในโอกาสฉลองพระนครรอบ ๑๕๐ ปี แผ่ขยายความเจริญออกไปทางทิศตะวันตกของพระนคร ทรงตราพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๔๗๐ พระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิงและเด็กหญิง พ.ศ. ๒๔๗๑ ทรงจัดตั้งกรมเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขึ้นในกระทรวงเกษตราธิการ ทรงส่งเสริมกิจการสหกรณ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ด้วยการออกกฎหมายรองรับ ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์เป็นครั้งแรก ทรงวางรากฐานระบบบริหารงานบุคคลของชาติให้เป็นไปตามระบบคุณธรรม ด้วยการออกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๑ โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความปลอดภัยหรือความผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ. ๒๔๗๑ ในด้านศาสนา โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระพุทธบาทสระบุรี และวัดสุวรรณดาราราม ที่พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ได้โปรดให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทย ฉบับสมบูรณ์ที่สุดของประเทศสยาม

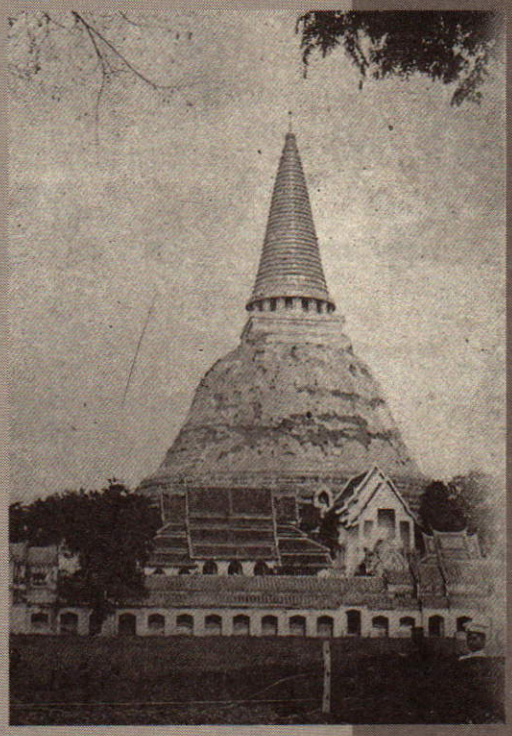

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างพระอุโบสถ บนลานพระปฐมเจดีย์ขึ้นใหม่แทนของเดิม ซึ่งทรุดโทรมยากแก่การปฏิสังขรณ์

และโปรดให้มีการประกวดหนังสือพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ทรงสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ดำรงเอกลักษณ์ของชาติ ทรงส่งเสริมและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม โปรดเกล้าฯ อุปถัมภ์บำรุงกิจการหอสมุด จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครและราชบัณฑิตยสภา สร้างโรงเรียนกฎหมายและเนติบัณฑิตยสภา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทรงจัดตั้ง **"สภากรรมการองคมนตรี"** ฟื้นฟูการประชุมเสนาบดีแบบรัฐสภาขึ้น มีสมาชิกจำนวน ๔๐ คน อยู่ในวาระคราวละ ๓ ปี สภานี้มีหน้าที่พิจารณาร่างพระราชบัญญัติสำคัญๆ เช่นเดียวกับรัฐสภา ดังแนวพระราชดำริที่พระราชทานในการเปิดประชุมครั้งแรก ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ตอนหนึ่งว่า

"เรามีความประสงค์ที่จะทดลองและปลูกฝังการศึกษาในวิธีการปรึกษาโต้เถียงให้สำเร็จเป็นมติตามแบบอย่างที่ประชุมใหญ่ เพราะฉะนั้น จึงได้ดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ใช้การได้เหมาะตามสภาพของบ้านเมืองที่มีอยู่ในเวลานี้ ถ้าหากถึงเวลาอันควรจะเปลี่ยนแปลงวิธีปกครองต่อไป ก็จะทำได้โดยสะดวก..."

พร้อมกันนั้น โปรดให้ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล เป็นการฝึกให้ประชาชนรู้จักรับผิดชอบการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่พสกนิกรในวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ อันเป็นวันสมโภชพระนครครบ ๑๕๐ ปี แต่การยังรีรออยู่เพราะมีพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่บางพระองค์เห็นว่ายังไม่เหมาะแก่เวลา

พลอากาศเอก หะริน หงสกุล ประธานรัฐสภา เขียนไว้ในหนังสือ **"พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา"** ถึงแนวพระราชดำริและพระราชปณิธานเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

"พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทย พระองค์ได้ทรงดำเนินการทุกวิถีทางที่จะปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขภายใต้ รัฐธรรมนูญ"

"การที่ได้ทรงปรับปรุงสภาองคมนตรีก็ดี ทรงเร่งรัดการจัดการปกครองแบบเทศบาลก็ดี การที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บุคคลต่างๆ เช่น พระยากัลยาณไมตรี พระยาศรีวิศาลวาจา และนายเรมอนด์ บี. สตีเวนส์ ร่างรัฐธรรมนูญถวายก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ดี เป็นพยานหลักฐานที่ไม่มีใครจะลบล้างได้"

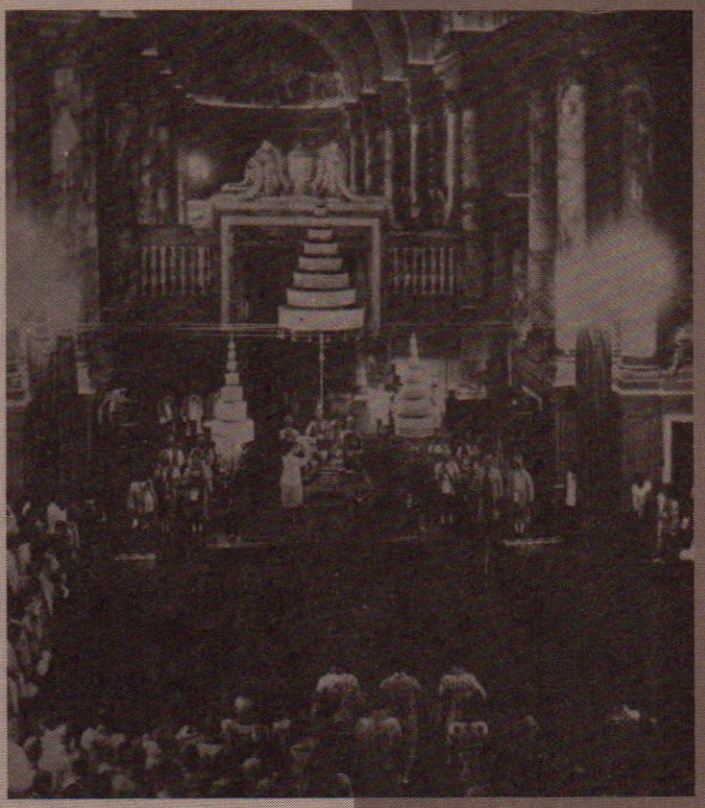

เจ้าพระยาพิชัยญาติ ประธานสภาผู้แทนราษฎร รับพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในวันที่๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญให้ด้วยความเต็มพระราชหฤทัย เพื่อจะให้ประชาชนชาวไทยได้มีสิทธิเสรีภาพโดยสมบูรณ์ตามระบอบประชาธิปไตย

แต่แล้วการณ์มิได้เป็นไปดังพระราชหฤทัยหมาย ทรงมีความคิดเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลในหลักการสำคัญๆ หลายเรื่อง ดังนั้น ระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ การเจรจาในปัญหาต่างๆ กับรัฐบาลไม่สามารถตกลงกันได้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้สึกว่า จะทรงทำ

ประโยชน์ให้แก่ประชาชน หรือคุ้มครองประชาชนอย่างใดต่อไปไม่ได้แล้ว จึงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษต่อไปเงียบๆ

ลายพระราชหัตถเลขาสละพระราชสมบัติ มีความยาว ๖ หน้า นับเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของชาติไทย ดังข้อความบางตอนมีว่า

"ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร"

เมื่อทรงสละราชสมบัติแล้ว มีพระราชหัตถเลขาเป็นภาษาอังกฤษ พระราชทานพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์ ตอนหนึ่งว่า

"...ฉันอดเสียใจไม่ได้ที่ทุกอย่างมิได้บังเกิดขึ้นตามแนวที่ฉันเคยกะไว้ บัดนี้ ฉันรู้สึกว่างานของฉันในชีวิตนี้จบลงแล้ว ฉันไม่มีอะไรจะทำอีก นอกจากจะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยสงบที่สุดที่จะทำได้..."

และแล้ว ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต ณ พระตำหนักหลังน้อยในประเทศอังกฤษ **ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวของเมืองไทยที่สวรรคตบนแผ่นดินต่างประเทศ** งานพระบรมศพนั้น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี จัดการถวายพระเพลิงเป็นการภายใน เป็นงาน **พระบรมศพที่เงียบและง่ายที่สุด ไม่มีพระเมรุมาศ ไม่มีเสียงประโคมย่ำยามไม่มีพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม นี่แหละคือผลสุดท้ายที่พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทยทรงได้รับในวาระที่สุดแห่งพระชนมชีพ**

เสด็จฯ ประเทศอังกฤษ เพื่อรักษาพระเนตรอีกครั้ง ได้เสด็จฯ ออกจากประเทศไทย พร้อมสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖

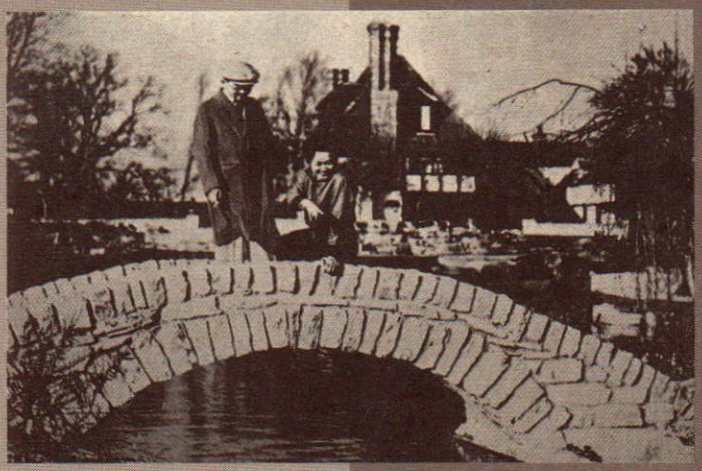

ทรงประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษจนเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะมีพระชนมายุ ๔๘ พรรษา

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงอัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จากประเทศอังกฤษกลับสู่พระนคร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๒

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐบาลได้กราบบังคมทูลขอเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ให้ทรงอัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมาสู่พระนคร เพื่ออัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ในที่อันควรแก่พระบรมราชอิสริยยศ ร่วมกันกับสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า คือ หอพระบรมอัฐิที่ชั้นบนของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง และอัญเชิญพระสรีรรังคารเข้าบรรจุในแท่นฐานชุกชีพระพุทธอังคีรส พระประธานในพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งทรงถือเป็นวัดประจำรัชกาล

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เฝ้ารับเสด็จพระโกศพระบรมอัฐิ ซึ่งอัญเชิญลงจากเรือรบหลวงแม่กลอง

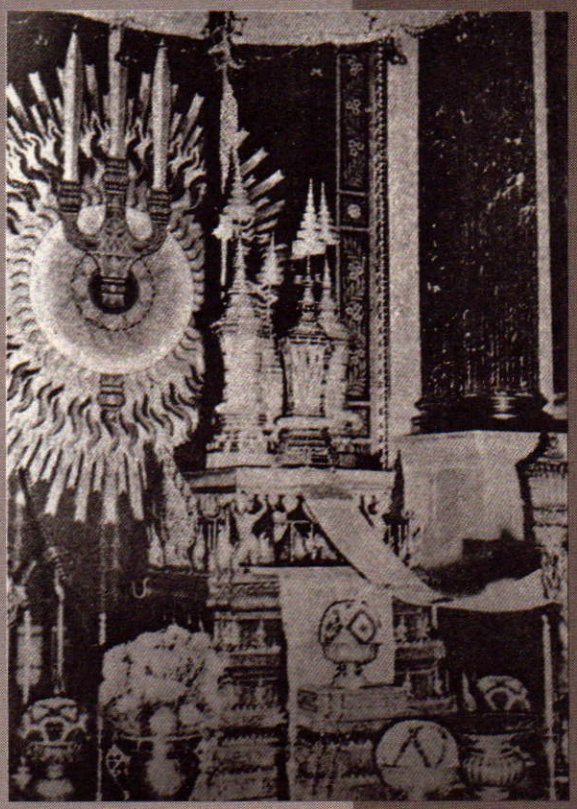

พระบรมโกศบรรจุพระบรมอัฐิประดิษฐาน ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ในวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเททองหล่อพระบรมรูป และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๓ ที่ประดิษฐานหน้าบริเวณรัฐสภา นับเป็นเวลา ๔๘ ปีพอดี หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรก

การพระศาสนา

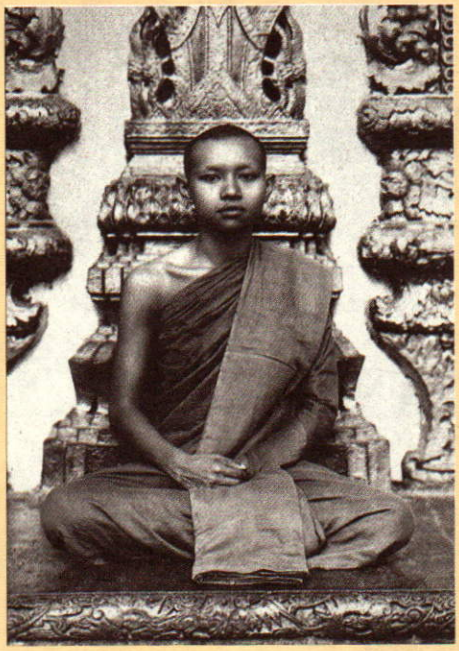

(บน) ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐
(ล่าง) ทรงฉายร่วมกับนวกภิกษุสามเณร วัดบวรนิเวศวิหาร

ประพัฒน์ ตรีณรงค์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์พระองค์นี้ แม้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติเพียง ๙ ปีเศษ และมีพระชนมายุ ๔๘ พรรษา แต่ก็ทรงพระมหากรุณาธิคุณบำเพ็ญพระราชกรณียกิจแก่ประเทศและอาณาประชาราษฎร์เป็นอเนกประการ โดยเฉพาะกิจแห่งพระพุทธศาสนา พระองค์ในฐานะที่เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและพุทธมามกะ ก็ได้ทรงบำเพ็ญพระราชภาระสำคัญอันเป็นความเจริญวัฒนาด้วยพระราชศรัทธาอันมั่นคง ดังปรากฏเป็นหลักฐานโดยลำดับดังนี้

ก่อนเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ปฏิญญาพระองค์เป็นพุทธมามกะ

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ผ่านพระราชพิธีโสกันต์แล้ว ทรงได้รับพระมหากรุณาจากสมเด็จพระบรมชนกนาถให้เสด็จออกไปศึกษาวิชา ณ วิทยาลัยอีตันประเทศอังกฤษ แต่ด้วยเหตุที่พระองค์ยังมิได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรตามราชประเพณี จึงได้ทรงปฏิญญาพระองค์เป็นพุทธมามกะ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ท่ามกลางสงฆ์ ๑๐ รูป มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะที่ทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นประธานสงฆ์

การปฏิญญาพระองค์หรือการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นพิธีในพระพุทธศาสนา ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์แสดงเหตุไว้ในเรื่อง **"ระเบียบการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ"** ว่า

"การส่งเด็กออกไปเรียนยุโรป ก่อนแก่มีอายุสมควรบวชเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปริวิตกว่า เด็กๆ จักหาได้ความรู้สึกในพระศาสนาไม่ จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มิได้ทรงผนวชเป็นสามเณร ทรงปฏิญญาพระองค์เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาก่อนเสด็จออกไปศึกษาในยุโรป ครั้งนั้น ใช้คำสำแดงเป็นอุบาสกตามแบบบาลี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นพระองค์แรกปฏิญญาพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น และใช้เป็นราชประเพณีต่อมา ได้ทราบว่า ผู้อื่นจากพระราชวงศ์เห็นชอบตามพระราชดำริทำตามบ้างก็มี"

ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ

เมื่อทรงศึกษาสำเร็จแล้ว ได้เสด็จนิวัติถึงประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงรับราชการทหาร ได้เลื่อนชั้นยศและตำแหน่งโดยลำดับ ขณะที่ทรงเป็นนายพันโทบังคับการโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม มีพระราชศรัทธาจะทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ จึงกราบบังคมทูลลาราชการเพื่อทรงพระผนวช พระบาทสมเด็จ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมเชษฐาธิราชทรงโสมนัสมีประกาศพระบรมราชโองการถึงพระราชหฤทัยปราโมทย์ไว้ในตอนต้นว่า

"เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา มีพระศรัทธาจะใคร่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎฯ มีพระราชหฤทัยปราโมทย์ในการที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า จะได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุเป็นครั้งแรก** *จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีทรงพระผนวชตามขัตติยราชประเพณี และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระเกียรติยศเพิ่มเติมเป็นพิเศษบางอย่าง"*

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่๒๗มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วเสด็จประทับจำพรรษา ณ พระตำหนักปั้นหย่า วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลา ๑ พรรษา จึงทรงลาผนวช

หนังสือ **"จดหมายเหตุบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๙"** ฉบับ **พระยาประกาศอักษรกิจ** *(เสงี่ยม รามนันท์)* เรียบเรียงออกเป็น **ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ** ได้กล่าวถึงพระราชจริยาวัตรในขณะที่ทรงพระผนวชอยู่ และเหตุที่ทรงลาผนวชว่า

"ทรงเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นที่พอพระหฤทัยสมเด็จพระอุปัชฌาย์เป็นอันมาก จนมีวาทะสืบมาว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นทรงปรารภเหตุที่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงเป็นเพียงพระอนุชาพระองค์น้อยที่สุดในจำนวนเจ้าฟ้าชายร่วมพระมารดาถึง ๕ พระองค์ คงไม่มีเหตุจำเป็นที่จะต้องเสด็จเถลิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึ่งมีพระประสงค์อันแรงกล้าที่จะชักชวนพระองค์ไว้ในสมณเพศตลอดไป เพื่อเป็นใหญ่และเป็นทายาทปกครองสังฆมณฑลสนองพระองค์สมเด็จพระอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ครั้งก่อนขึ้นเถลิงราชสมบัตินั้น หากสมเด็จเจ้าฟ้าพระองค์นี้ทรงมีพระโรคเบียดเบียฬ ทั้งทรงมีห่วงกังวลอยู่แล้วทางฆราวาสวิสัย จึงมิได้เป็นไปดั่งพระประสงค์ที่ว่านี้"

พระราชกุศลกิจสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญไว้แก่วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นที่ประทับจำพรรษามีมากประการ เช่น โปรดให้ขุดคลองในบริเวณวัด และพระราชทานข้าวสารสำหรับแจกจ่ายแก่ภิกษุสามเณรทั่ววัดตลอดจนทุกวันนี้ เป็นต้น จะกล่าวถึงพระราชกุศลกิจอื่นที่ทรงบำเพ็ญให้แก่วัดบวรนิเวศวิหารต่อไปในขณะที่เสด็จดำรงสิริราชสมบัติ

เมื่อทรงลาผนวชแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับเข้ารับราชการทหารตามเดิม ทรงปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งต่างๆ มาโดยเรียบร้อย จึงได้เลื่อนยศและตำแหน่งเป็นนายพันเอก ผู้บังคับบัญชากองพลทหารบกที่ ๒ และผู้บังคับการพิเศษกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒ เมื่อถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ก็มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เลื่อนขึ้นเป็น**สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง** มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า **"สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ชเนศรมหาราชาธิราช.....กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา"**

เสด็จดำรงสิริราชสมบัติ

หนังสือ **"จดหมายเหตุพระบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๘"** ฉบับพระยาประกาศอักษรกิจเรียบเรียงที่อ้างแล้ว กล่าวถึงการเสด็จขึ้นครองราชย์ไว้ว่า

"เมื่อได้ทรงสถาปนาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาฯ ขึ้นเป็นกรมหลวงแล้ว ไม่ทันถึงเดือน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระประชวรสวรรคต พระบรมวงศ์และท่านเสนาบดี มีสมเด็จพระเจ้าบรม-

วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช เป็นประธานได้ประชุมกันในตอนดึกวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน นั้นเอง เพื่อปรึกษาหารือปัญหาการสืบราชสมบัติและการทำพระบรมศพ ที่ประชุมได้พิเคราะห์พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้ทรงแสดงไว้ในพระราชหัตถเลขานีติกรรมใจความว่า การสืบราชสมบัตินั้นมีพระราชประสงค์ว่า หากมีพระราชโอรส (เวลาที่ทรงทำนีติกรรมนั้น พระนางเจ้าสุวัทนาทรงครรภ์อยู่) ก็ให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยฯ ทรงเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ แต่ถ้าไม่มีพระราชโอรส ก็ใคร่ให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยฯ ทรงรับรัชทายาทสืบสันตติวงศ์ตามราชประเพณี ทั้งนี้ส่อให้เห็นว่า พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในสมเด็จพระราชอนุชาทุกประการ.....ที่ประชุมลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ไว้วางใจในพระองค์ และให้อนุโลมตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงอัญเชิญสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยฯ ขึ้นครองราชย์"

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติจนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็ทรงสละราชสมบัติ

ในขณะที่พระองค์ทรงดำรงสิริราชสมบัติอยู่นั้นได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจสำคัญในการพระศาสนาโดยลำดับ ดังนี้

จัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับ สยามรัฐ

ทรงพระราชปรารภถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงแสดงไว้ในพระราชหัตถเลขาสั่งเรื่องพระบรมศพของพระองค์ว่า ให้มีหนังสือสร้างขึ้นในงานพระบรมศพเป็นส่วนพุทธศาสนูปถัมภกสักเรื่องหนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า หนังสือซึ่งจะเป็นอุปัตถัมภกพระศาสนานั้น ถ้าทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์จะเป็นการสมพระราชประสงค์พระบรมเชษฐาธิราชที่ทรงแสดงไว้และเป็นพระเกียรติยศและพระราชอนุสาวรีย์อันงามยิ่ง จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนารถ กำหนดการที่จะพิมพ์พระไตรปิฎกให้ครบบริบูรณ์และให้กราบทูลอาราธนาพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเป็นประธานในการตรวจสอบต้นฉบับ และอักขรวิธี

การชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเป็นประธาน และพระราชาคณะผู้ใหญ่อีก ๘ รูป แบ่งกันรับหน้าที่เป็นผู้ชำระต้นฉบับ โดยใช้ฉบับพิมพ์ครั้งรัชกาลที่ ๕ เป็นหลัก และพิมพ์ฉบับที่ขาดไปในการพิมพ์ครั้งรัชกาลที่ ๕ อีก ๓ เล่ม รวมเป็น ๔๕ เล่ม ชำระเสร็จแล้วขนานนามพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **"พระไตรปิฎกสยามรัฐ!"** พิมพ์ ๑,๕๐๐ จบ พระราชทานในพระราชอาณาจักร ๒๐๐ จบ ในนานาประเทศ ๔๐๐ จบ พระราชทานแก่ผู้บริจาคทรัพย์โดยเสด็จพระราชกุศล ๔๕๐ บาทต่อ ๑ จบ ประมาณหนังสือ ๘๐๐ จบ

เงินที่มีผู้บริจาคโดยเสด็จพระราชกุศลร่วมสร้างพระไตรปิฎกสยามรัฐครั้งนี้ ห้าแสนกว่าบาท หักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือเงินอยู่ ๓ แสน ๑ หมื่นบาท มีพระบรมราชานุมัติเป็นทุนสำรองพิมพ์พระไตรปิฎกสยามรัฐครั้งต่อ ๆ ไป

งานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีขึ้นในวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

หล่อพระพุทธปฏิมากร ประจำรัชกาล และพระแก้ว

พระพุทธปฏิมากรประจำรัชกาลคือ **พระชัยวัฒน์** เดิมเรียกว่าพระไชยหรือพระชัย มาเติมคำว่า **"วัฒน์"** ต่อท้ายในรัชกาลที่ ๔ วัตถุประสงค์สำคัญของการสร้างพระชัยวัฒน์ จุดมุ่งหมายเดิมก็เพื่อประโยชน์ในการเชิญไปในกองทัพ มุ่งไปในทางชัยชนะในการสงคราม พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์จักรีทรงสร้างพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ซึ่งนอกจากจะเชิญไปในกองทัพแล้วยังเชิญไปประดิษฐานในงานพระราชพิธีต่างๆ อีกมาก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑๗ เซนติเมตร เท่ากำลังพระพุธ ด้วยประสูติวันพุธ สูง ๒๗ เซนติเมตร โลหะที่ใช้หล่อองค์พระเป็นเงินผสมทองแบบพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงออกแบบ เสด็จพระราชดำเนินทรงเททองที่บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ประถมฤกษ์เวลา ๗ นาฬิกา ๕๒ นาที ก่อนเที่ยง

อนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ นี้ พระองค์เสด็จประพาสมณฑลพายัพ เมื่อประทับอยู่ที่เมืองนครลำปาง **นายสุก สิทธิพลเมม** พ่อค้าตำบลนาก่วม อำเภอเมือง ได้นำพระแก้วเขียวปางสมาธิ หน้าตักกว้าง ๕ เซนติเมตรครึ่ง สูง ๗ เซนติเมตร น้ำแก้วและฝีมืองามเป็นเอก ทูลเกล้าฯถวาย ทรงพอพระราชหฤทัยมาก และทรงพระราชศรัทธาให้บูรณะแล้วโปรดเกล้าฯ ให้เชิญเข้าในพิธีฉลองร่วมในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พร้อมกับการให้ฉลองพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลดังกล่าวแล้วนั้น ระหว่างวันที่ ๖-๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ และถวายพระนามพระแก้วองค์นี้ว่า

พระแก้วนิลกัณฐพรพายัพ เป็นพระแก้วประจำรัชกาล เข้าใจกันว่า พระแก้วองค์นี้จะเป็นองค์เดียวกับพระแก้วที่มีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า **พระพุทธรัตนานิล**

ปฏิสังขรณ์ พระตำหนักทรงพรต และหอสหจร

พระตำหนักทรงพรต และหอสหจร เป็นปูชนียสถานในวัดบวรนิเวศวิหาร ได้โปรดกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์และดัดแปลงขึ้นใหม่ และเพิ่มเฉลียงหอสหจรชั้นล่างด้านทิศตะวันตกขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ เพื่อทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัยกาธิราช และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ มีงานฉลองพระตำหนักทรงพรตและหอสหจรที่ทรงปฏิสังขรณ์เสร็จในวันที่ ๑๘-๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

สร้างพระพุทธมนุสสนาค

พระพุทธมนุสสนาค เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพระยืนทรงจีวรคลุมสองพระอังสา โดยมีพระราชดำริว่า ในรัชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระยืนทรงเครื่องอย่างพระจักรพรรดิราช ถวายพระนามว่า **พระพุทธวชิรญาณ** พระองค์ ๑ และพระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระยืนทรงจีวรคลุมสองพระอังสา ถวายพระนามว่า **พระพุทธปัญญาอัคคะ** พระองค์ ๑ ดังนั้น พระองค์จึงทรงสร้าง **พระพุทธมนุสสนาค** ด้วยพระราชประสงค์ดังกล่าวแล้ว และเสด็จพระราชดำเนินเททองที่วัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ สำเร็จแล้วฉลองวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๓ แล้วเชิญไปประดิษฐานในพระวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร

ปฏิสังขรณ์ พระอารามสำคัญ

พระอารามสำคัญที่ทรงปฏิสังขรณ์ ใน พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๗๕ มีดังนี้

วัดพระปฐมเจดีย์ พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ (พระอุโบสถปัจจุบัน) เพราะอุโบสถหลังเดิมชำรุดทรุดโทรมยากแก่การปฏิสังขรณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นแม่กองสร้าง เริ่มการก่อสร้างใน พ.ศ. ๒๔๗๑ จนสำเร็จบริบูรณ์ อนึ่ง การต่างๆ ที่เริ่มปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเกี่ยวกับองค์พระปฐมเจดีย์ในรัชกาลที่ ๖ และยังคงค้างอยู่ ก็มาสำเร็จบริบูรณ์ในรัชกาลของพระองค์เช่นเดียวกัน

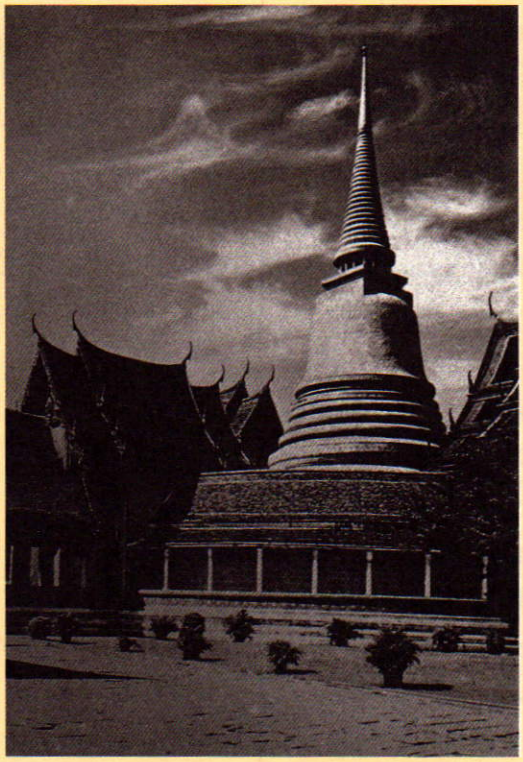

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงสร้างวัดประจำรัชกาล แต่ได้ทรงรับพระราชภาระปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระอารามประจำรัชกาลพระบรมราชชนก (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ตลอดรัชกาลของพระองค์

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตำบลวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างไว้เป็นวัดประจำรัชกาล แต่เนื่องจากพระองค์มิได้ทรงสร้างวัดประจำ

รัชกาลขึ้นใหม่ จึงมีพระราชศรัทธาปฏิสังขรณ์พระอุโบสถของวัดนี้ทั้งด้านนอกด้านใน โดยเฉพาะด้านในโปรดเกล้าฯ ให้ลบภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นภาพพุทธประวัติออก แล้วทาสีฟ้าอ่อนมีลายดอกไม้ร่วงสีทองประดับ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เข้ากันกับสถาปัตยกรรมด้านในของพระอุโบสถที่สร้างแบบยุโรป นอกจากนี้ ยังทรงรับปฏิสังขรณ์วัดนี้เกือบตลอดรัชกาล ดังนั้น วัดราชบพิธฯ จึงเป็นเสมือนวัดประจำรัชกาลด้วย เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว พระบรมราชสรีรังคารของพระองค์ก็บรรจุอยู่ใต้ฐานชุกชีพระพุทธอังคีรสพระประธานในพระอุโบสถ

วัดสุวรรณดาราราม พระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร ตำบลหอรัตนชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใกล้กับป้อมเพชร สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งพระบรมราชวงศ์จักรีทรงสร้างเป็นวัดสำคัญที่พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์จักรีทรงปฏิสังขรณ์และสร้างปูชนียสถานเพิ่มเติมมาโดยลำดับ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ **พระยาอนุศาสน์จิตรกร** *(จันทร์ จิตรกร)* เขียนภาพประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการกู้อิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตอนทรงกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาแห่งพม่า เป็นจิตรกรรมฝาผนังด้านในพระวิหาร โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแนะนำการเขียนจิตรกรรมฝาผนัง และการบูรณปฏิสังขรณ์เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๔

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นแม่กองบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวาระแห่งงานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๑๕๐ ปี

เสด็จฯ ปราสาทพระเทพบิดร ในงานฉลองพระไตรปิฎก "สยามรัฐ" และทรงประกอบพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓

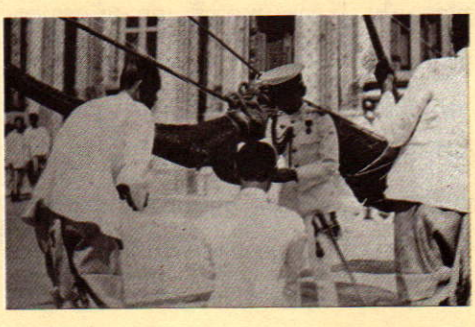

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง งานปฏิสังขรณ์วัดนี้เป็นการใหญ่มาก และต้องให้สำเร็จบริบูรณ์ทันงานสมโภชพระนครครบ ๑๕๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เริ่มงานปฏิสังขรณ์ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๑ โดยปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหารคด หอมณเฑียรธรรม หอพระนาค พระวิหารยอด พลับพลาเกย ๓ หลัง ศาลาข้างพระวิหารยอด ๒ หลัง ศาลารายรอบพระอุโบสถ ๑๒ หลัง พระพุทธปรางค์ หอรงค์ พระราชพงศานุสร หอพระราชกรมานุสร ยักษ์ ๖ ตน พระศรีรัตนเจดีย์ พระมหามณฑป พระปรางค์ ๘ องค์ ใบเสมา และกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ หมากพนม ซุ้มกำแพงและกำแพงรอบมณฑป เก๋งและกำแพงหน้าเก๋ง หอระฆัง หอพระคันธารราฐ ศิลาพื้นและท่อรางน้ำ และสิ่งเบ็ดเตล็ดอันควรซ่อมให้เรียบร้อย งานได้สำเร็จทันการสมโภชพระนครครบ ๑๕๐ ปี ดังที่ได้กำหนดไว้

โปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพบนผนังเหนือประตูด้านหน้าของพระวิหาร วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

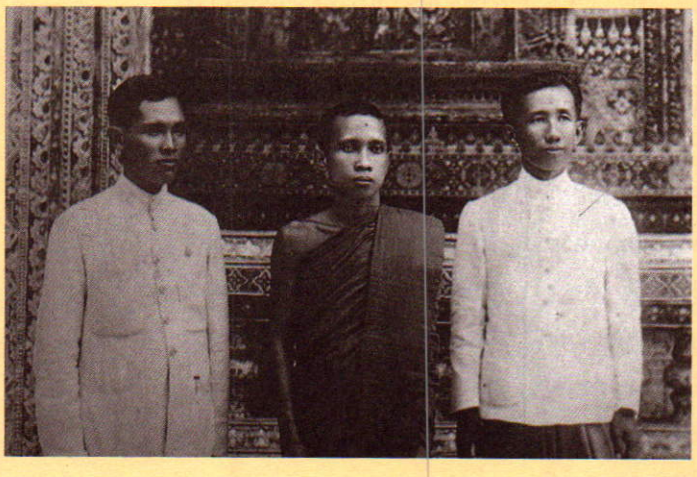

ผู้ได้รับรางวัลในการประกวดแต่งหนังสือ สอนพระพุทธศาสนา สำหรับพระราชทานแจกในวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๔๗๕

ประกวดการแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก

โดยที่มีพระราชดำริว่าหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กไทยเท่าที่เป็นอยู่ไม่สู้ได้ผลเพราะยากแก่การที่เด็กจะเข้าใจ วิธีสอนก็ไม่สู้จะเหมาะแก่การที่ทำให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจได้ดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตยสภา *(ราชบัณฑิตยสถานปัจจุบัน)* จัดการประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กขึ้น โดยให้แต่งเป็นภาษาไทย อธิบายความพอให้เด็กมีอายุ ๑๐ ขวบ อ่านเข้าใจ ราชบัณฑิตยสภาได้เริ่มปฏิบัติสนองพระราชประสงค์จัดประกวดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยกำหนดให้ผู้แต่งประกวดส่งต้นฉบับให้แก่ราชบัณฑิตยสภาตั้งแต่วันเข้าพรรษาจนถึงวันออกพรรษา มีเนื้อหาสาระบรรจุในกระดาษพิมพ์ดีดหน้าละ ๒๐ บรรทัด และอยู่ในระหว่าง ๒๕ หน้า ถึง ๓๐ หน้าเป็นอย่างมาก และพิจารณาตัดสินให้รางวัลแก่ผู้ชนะการประกวดเป็น ๒ รางวัล คือ รางวัลที่ ๑ และที่ ๒ เมื่อราชบัณฑิตยสภาพิจารณาแล้วจะคัดเลือกหนังสือที่แต่งดี ๓ สำนวนขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อให้ทรงเลือกพระราชทานรางวัล แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์สำนวนของผู้ได้รับพระราชทานรางวัลที่ ๑ ขึ้นแจกในวันวิสาขบูชาทุกปี ปัจจุบันราชบัณฑิตยสถานยังคงจัดการประกวดการแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กอยู่เป็นประจำทุกปี

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพระศาสนาด้านอื่น

ด้านทหาร

– ยกเว้นไม่เกณฑ์พระภิกษุ ในพระพุทธศาสนาที่มีสมณศักดิ์และที่เป็นเปรียญ เป็นทหาร

– ไม่เรียกภิกษุสามเณรรู้ธรรมกับภิกษุฝ่ายสยามปริยัติตามที่กระทรวงธรรมการเป็นผู้กำหนด เข้าประจำการและไม่ระดมเข้าฝึกวิชาทหารในยามสงบศึก ทั้งนี้รวมถึงนักบวชหรือนักพรตศาสนาอื่น ซึ่งมีหน้าที่ประจำในกิจของพระศาสนาตามที่กระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยจะได้ตกลงกันกำหนดขึ้นไว้ ให้ยกเว้นตลอดเวลาที่มีหน้าที่ประจำการนั้น

– ให้งดการเรียกระดมพระภิกษุสามเณรที่บวชในพระพุทธศาสนา ทั้งนิกายไทย จีน และญวนในยามสงบศึก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ด้านการศึกษา

– เปลี่ยนหลักสูตรเปรียญธรรมประโยค ๕ จากเดิมซึ่งใช้บาลีมุตตกวินัยวินิจฉัย มาใช้หนังสือตติย-จตุตฺถ-ปญฺจมสมันตปสาทิกา ซึ่งเป็นอรรถกถา แก้คัมภีร์พระวินัยทำนองเดียวกัน

– โปรดให้ประโยคนักธรรม *(นักธรรมตรี-โท-เอก)* ทุกชั้นทั่วพระราชอาณาจักรเป็นองค์นักธรรมของสนามหลวงทั้งหมด

– ขยายการศึกษาให้กว้างขวาง โดยโปรดให้เปิดสนามหลวงสอบประโยคนักธรรมในสถานที่ต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร

– ขยายการศึกษาแผนกธรรมให้แพร่หลายในหมู่คฤหัสถ์ โดยประกาศให้คฤหัสถ์ทั้งชายหญิงทั่วไป สอบนักธรรมได้ในสนามสอบของคณะสงฆ์ เรียกองค์นักธรรมฝ่ายนี้ว่า **"ธรรมศึกษา"** ซึ่งถ้าสอบได้ก็ได้เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลกิจและพระราชกรณียกิจเพื่อความเจริญวัฒนาสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ ดังได้พรรณนามาโดยลำดับนั้น พระองค์ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเบื้องประถม และทรงพระราชทานพระราชวโรกาสให้พสกนิกรผู้เปี่ยมด้วยศรัทธาและมีความจงรักภักดีได้มีส่วนโดยเสด็จพระราชกุศล พระเดชพระคุณเป็นที่ล้นพ้นหาที่สุดมิได้ การใดที่ได้ทุนทรัพย์มากเกินการใช้จ่ายในกิจการนั้นๆ ก็จะพระราชทานเงินที่เหลือให้เป็นทุนเพื่อดำเนินการต่อไป แม้จะเสด็จดำรงอยู่ในราไชศวรรย์เพียง ๙ ปีเศษ ก็ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ปฏิบัติพระราชภาระอันสำคัญซึ่งก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่การพระศาสนามหาศาล ทุกประการ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว "ทหารปืนใหญ่อาชีพ" ผู้ทรงเข้าพระทัยในเรื่องทหารมากที่สุด

"นายหนหวย"

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องแบบนักเรียนนายร้อยทหารบก พระรูปนี้ทรงฉายก่อนเสด็จไปทรงศึกษาต่อ ณ ทวีปยุโรป เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๙

ก่อนปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ กองทัพบกไทยมีปืนใหญ่ในเหล่าปืนอยู่เพียง ๓ ชนิด ไม่นับปืนใหญ่โบราณที่เรียงรายอยู่หน้ากระทรวงกลาโหม หรือปืนใหญ่ที่สั่งจากเมืองนอกสมัยโบราณที่บรรจุทางปากกระบอก ปืนใหญ่แบบแรกสั่งเข้ามาจากญี่ปุ่น สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ เรียกว่าเป็นปืนใหญ่ภูเขาแบบ ๔๙ เป็นอาวุธประจำหน่วย ระยะยิงไกล ๓,๕๐๐ เมตร ใช้กระสุนระเบิด ชะนวนกระทบแตก ปากลำกล้องกว้าง ๕๐ มม. ความเร็วในการยิง ๔ นัดต่อนาที พลประจำปืน ๑๓ คน เคลื่อนย้ายด้วยการแยกชิ้นส่วนบรรทุกต่างหรือหาบหามแล้วแต่สะดวก แบบที่ ๒ ก็เป็นปืนใหญ่ภูเขาอีก แต่เป็นปืนใหญ่ประจำกองพล เป็นปืนญี่ปุ่นอีกเหมือนกัน เรียกว่าปืนใหญ่แบบ ๕๑ เพราะสั่งเข้ามาใช้ราชการเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ปลายรัชกาลที่ ๕ ปากลำกล้องกว้าง ๗๕ มม. เคลื่อนย้ายโดยการเทียมลากด้วยม้า พลประจำปืน ๕ คน *(คงจะเป็นเศษเหล็กไปหมดแล้ว จึงไม่มีรายละเอียดไว้ให้ทราบ)* แบบที่ ๓ เป็นปืนญี่ปุ่นอีก เป็นรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ คือ ปืนใหญ่ภูเขาแบบ ๖๓ จัดว่าเป็นปืนใหญ่กองพล ระยะยิงไกล ๖ กม. น้ำหนัก ๖,๙๑๕ กก. พลประจำปืน ๕ คน ใช้กระสุนชรัปเนล คือ กระทบแตก การเคลื่อนย้ายใช้เทียมลากด้วยม้าตามเคย ทั้งสามชนิดนี้จะมีอย่างละกี่กระบอกไม่ต้องบอกกันละ แต่ก็ฝึกและใช้กันมานาน เรียกได้ว่าเป็น "ปืนครู" แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทางยุโรปและอเมริกาเขาได้พัฒนาการเคลื่อนย้าย

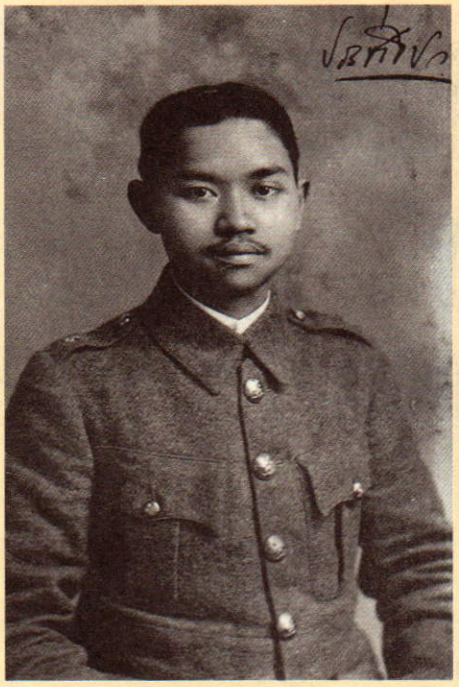

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องแบบนักเรียนนายร้อยเมืองวูลิช ประเทศอังกฤษ

ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยศขึ้นเป็นนายร้อยโท ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องแบบเต็มยศ นายร้อยตรี กองทหารปืนใหญ่ม้า ประเทศ อังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๗

ทรงเข้ารับราชการในตำแหน่งนายทหารคนสนิทของ จอมพล สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ องคมนาธิการทหารบก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายกับนายทหาร ขณะทรงดำรงพระยศเป็นนายร้อยเอกผู้บังคับการกองร้อยทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์

ปืนใหญ่สนามด้วยการใช้ยานยนต์แล้ว คงมีแต่ประเทศไทยที่ทหารปืนใหญ่ยังต้องใส่สนับแข้งและท็อปบู๊ท นุ่งกางเกงขี่ม้าเหมือนทหารม้า ก็เพราะต้องใช้ม้าลากปืนนั่นเอง

คงได้ทราบจากบทความอื่นๆ แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ แห่งพระราชวงศ์จักรี ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารจากโรงเรียนนายร้อยทหารที่เมืองวูลิช ประเทศอังกฤษ ซึ่งในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ จัดให้มีแผนกทหารปืนใหญ่ม้า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เสด็จไปประจำกรมทหารปืนใหญ่ม้า กรมที่มีชื่อเสียงของอังกฤษที่เมืองออลเดอชอต ทรงได้รับสัญญาบัตรร้อยตรีกิตติมศักดิ์ของกองทัพบกอังกฤษ เมื่อสงครามโลกระเบิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ กรมทหารที่ทรงประจำการต้องเข้าสู่สงครามในภาคพื้นยุโรป พระองค์ตั้งพระทัยที่จะร่วมปฏิบัติการในกรมนี้เยี่ยงทหารอังกฤษ แต่รัฐบาลอังกฤษไม่อนุมัติ พระองค์จึงต้องเสด็จกลับประเทศไทย ตำแหน่งแรกทางทหารของพระองค์คือ **นายทหารประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์** ทรงปฏิบัติพระองค์เยี่ยงนายทหารธรรมดา ไม่ทรงใช้อภิสิทธิ์พิเศษในฐานะเจ้าฟ้า จนได้ก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บังคับกองร้อยในกรมนี้ ได้ทรงนำกองร้อยออกซ้อมรบใหญ่ที่มาบพระจันทร์ อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ ซึ่งขณะนั้นมหาสงครามกำลังดำเนินไปอย่างหนักในยุโรป จากคำบอกเล่าของผู้ร่วมราชการในสมัยนั้นว่า พระองค์ทรงอำนวยการยิงปืนใหญ่คลุกกลิ่นดินปืนตลอดวันในสนามประลองยุทธกลางทุ่ง ที่พยายามให้เหมือนเหตุการณ์จริงที่สุด จากยศนายร้อยเอกปืนใหญ่ พระองค์ได้เลื่อนยศขึ้นเป็นนายพันตรี พันโท ตามลำดับและขั้นตอนของกองทัพ ในตำแหน่งนายพันตรีฝ่ายเสนาธิการกองทัพน้อยที่ ๒ และพอขึ้นยศนายพันโท ก็ทรงได้รับตำแหน่งสายการศึกษา คือ ผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม

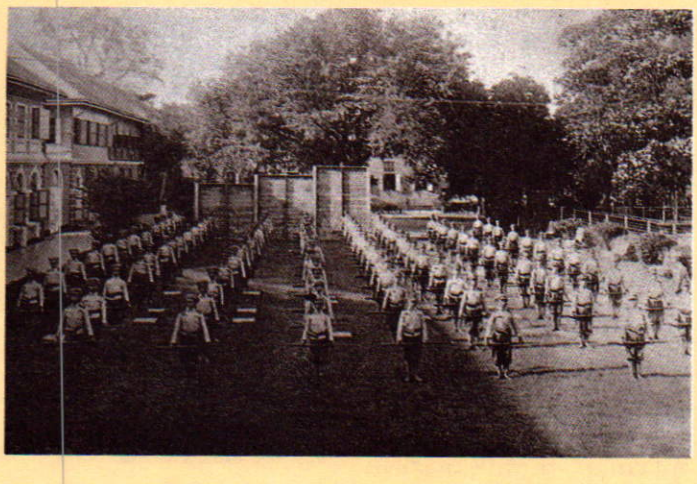

โปรดเกล้าฯ ให้รวมกิจการโรงเรียนนายร้อยชั้นประถมและโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม เป็นโรงเรียนนายร้อยทหารบก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้มีพระอาการประชวรด้วยพระโรคเรื้อรัง จึงเสด็จออกไปรักษาพระองค์ที่ยุโรป โดยมีนายร้อยเอก หม่อมเจ้านักขัตมงคล *(ต่อมา คือ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาท)* ทำหน้าที่นายทหารคนสนิทตามเสด็จ ก็บังเอิญในเวลานั้น ประเทศฝรั่งเศสที่กำลังเฟื่องฟูในฐานะผู้ชนะสงคราม ได้ฟื้นฟูกิจการทหารเป็นการใหญ่ มีการเปิดหลักสูตรที่สำคัญๆ หลายหลักสูตร ที่สำคัญคือโรงเรียนสงคราม เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า **"เอโกล เดอ แกร์"** คือ เอโกลมิลิแตร์ในปัจจุบัน รับนายทหารระดับนายพันนานาชาติเข้ารับการศึกษา นับได้ว่าเป็นโรงเรียนนายทหารชั้นสูง นั่นคือปี พ.ศ. ๒๔๖๓ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เพียง ๒ ปี มีนายทหารชั้นนายพันจากประเทศต่างๆ ที่ร่วมเป็นพันธมิตรในสงครามโลกสมัครเข้าเรียนมาก เมื่อสำเร็จการศึกษาที่ให้ประโยชน์อันสูงส่งแก่กองทัพไทยแล้วก็เสด็จกลับ นับว่าเป็นผลพลอยได้จากการไปรักษาพระองค์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็ได้เลื่อนพระยศ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฝึกหัดภาคสนาม ขณะทรงศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหาร กรุงปารีส ทรงสำเร็จการศึกษาเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ และเสด็จกลับประเทศไทยในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน

เป็นนายพันเอกในกรมเสนาธิการทหารบก แล้วทรงก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลที่ ๒ แต่ด้วยความที่เป็นนายทหารปืนใหญ่อาชีพ จึงทรงรับตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์อีกด้วย

เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ท่ามกลางมรสุมทางเศรษฐกิจของโลก แม้จะทรงตัดทอนปรับปรุงงบประมาณอย่างจำกัดจำเขี่ย แต่กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์ก็ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย คือ กองทัพบกภายใต้พระบรมเดชานุภาพของพระองค์ได้สั่งรถลากปืนใหญ่เข้ามาแทนการเทียมลากด้วยม้า คือ รถมอรีสจากอังกฤษ แม้จะปรับปรุงได้เพียง ๑ กองพัน ในชั้นแรกก็นับว่าเป็นก้าวใหม่ของปืนใหญ่ไทย ส่วนปืนนั้นก็คงเป็นปืนภูเขาแบบ ๖๓ ตามเดิม เพราะทันสมัยที่สุดแล้วในภาคพื้นเอเชีย

พอทหารไทยเริ่มคุ้นกับยานยนต์บ้างแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ แม้เศรษฐกิจจะฝืดเคืองรุนแรงเพียงไรก็ตาม พระองค์ผู้ทรงเป็น **"ทหารปืนใหญ่อาชีพ"** ก็ทรงเห็นความสำคัญของกำลังรบทรงมีโลกทัศน์ทางทหารกว้างไกล จึงทรงสั่งรถถังขนาดเล็กเข้ามาประจำกองทัพบกเป็นครั้งแรก จากอังกฤษ ๑๐ คันเป็นประเดิม รถถังจำนวนนี้นำเข้ามาโดยเรือพีโอเนีย มาขึ้นที่ท่าบอร์เนียวเมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นรถสร้างโดยบริษัทวิคเกอร์อาร์มสตรองชื่อ **"การ์เดนลอยย์"** แต่ละคันมีน้ำหนักเท่ากับรถยนต์ขนาดกลางสมัยนี้คือ ครึ่งตัน ทางราชการเรียกว่า รถถังแบบ ๗๓ จัดเป็นกองร้อยที่ ๓ ในกองพันทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์ ทหารม้ายานเกราะได้แจ้งเกิดในประเทศไทยตั้งแต่ปีนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ถึงปี ก็สั่งรถยนต์หุ้มเกราะมาอีก ๖ คัน น้ำหนัก ๔ ตัน นี่คือความก้าวหน้าของกองทัพบกที่พระองค์ทรงปรับปรุงขึ้นในยามที่ต้องกระเบียดกระเสียรงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งแม้แต่งบประมาณที่รัฐบาลถวายแก่พระองค์ท่านในฐานะพระมหากษัตริย์ปีละ ๙ ล้านบาท ก็ทรงตัดลงเหลือเพียง ๖ ล้านบาท กองทัพต้องลดกำลังพลลง เรียกว่า เป็นยุคแห่ง **"ดุลยภาพ"** เพื่อให้งบประมาณปิดหีบลง แต่เขี้ยวงาของกองทัพจะต้องทันสมัยและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มีขีดความสามารถรักษาเอกราชและพิทักษ์ทรัพยากรของประเทศ

ความเป็นนักการทหารที่ถนัดในการใช้วิชาเสนาธิการกิจของพระองค์ จะเห็นได้ว่าในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ หลังจากขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อจาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เพียงวันเดียว พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะอภิรัฐมนตรี ประกอบด้วยเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ผู้

ทรงตรวจแถวทหารพรานน่านที่สถานีเด่นชัย จังหวัดแพร่ วันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙

ทอดพระเนตรแผนผังโรงทหารจังหวัดเชียงราย วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙

ทรงคุณวุฒิอย่างสูง และมีประสบการณ์ในการบริหารราชการแผ่นดิน ๕ พระองค์ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช

๒. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรควรพินิต

๓. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

๔. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๕. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาท

คณะอภิรัฐมนตรีก็เปรียบได้กับคณะเสนาธิการในกองทัพนั่นเอง นักการทหารหรือทหารอาชีพเท่านั้นที่จะรู้จักการใช้ฝ่ายเสนาธิการ หรือฝ่ายอำนวยการ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจของผู้บังคับบัญชา นับเป็นครั้งที่ ๒ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของเมืองไทย ที่นำเอาวิชาเสนาธิการกิจมาใช้ในการบริหารแผ่นดิน ครั้งแรกในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นได้ชัดว่า แนวทางของระบอบประชาธิปไตย ได้เริ่มฉายแสงออกมาในราชอาณาจักรแห่งสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วแต่ครั้งนั้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่เกิดขึ้นโดยพระ-ราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

ความเป็นนักการทหาร ผู้ทรงรอบรู้ถึงระเบียบธรรมเนียมของทหาร ได้ทรงแสดงออกเมื่อคราวเสด็จเยี่ยมโรงเรียนนายร้อยเวสปอยต์ของอเมริกา เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะที่ประทับอยู่ที่อเมริกานานถึง ๓ เดือน เพื่อรับการผ่าตัดรักษาพระเนตร ทางโรงเรียนได้ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ มีการนำเสด็จชมสถานที่ และจัดนักเรียนนายร้อยสวนสนามถวายด้วย เวลานั้นมีนักเรียนไทยรับการศึกษาอยู่ ๒ นาย คือ นักเรียนนายร้อย เอกศักดิ์ ประพันธะโยธิน กับนักเรียนนายร้อย ม.ล. ชวนชื่น กำภู ในโอกาสนี้

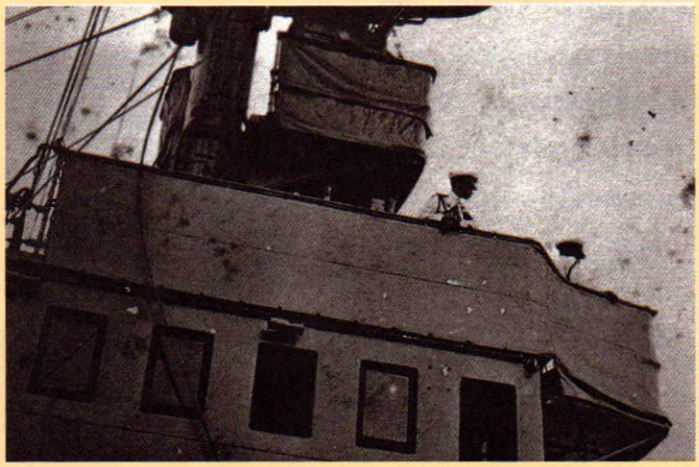

ทรงประกอบพิธีฉลองเรือหลวงสุโขทัย เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓

พระองค์มีพระราชดำรัสขอให้ผู้บัญชาการโรงเรียนนิรโทษกรรมแก่นักเรียนนายร้อยที่กำลังต้องโทษถูกจำขัง และกักบริเวณทุกคน ในขณะที่พระองค์เสด็จเยี่ยมผู้บัญชาการโรงเรียนได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ เพราะโรงเรียนนายร้อยเวสปอยต์มีธรรมเนียมข้อหนึ่งว่า ถ้ากษัตริย์ต่างประเทศเสด็จมาเยี่ยมโรงเรียนและขณะนั้นมีผู้ต้องโทษ ถ้ามีพระราชประสงค์จะพระราชทานอภัยโทษ ก็ทรงทำได้เหมือนเป็นประชาชนของพระองค์เอง คราวนั้นมีนักเรียนนายร้อยได้รับการอภัยโทษหลายราย เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระองค์ ได้มีผู้แต่งโคลงเป็นทำนองบทอาขยานสำหรับนักเรียนเข้าใหม่ท่องมีใจความว่า

I AM THE KING OF SIAM

I AM, I AM, BY GOD, I AM.

FOR WOMEN AND YOUNG GIRLS

I DON'T GIVE A DAMN !

I AM THE KING OF SIAM

I AM, I AM, BY GOD, I AM.

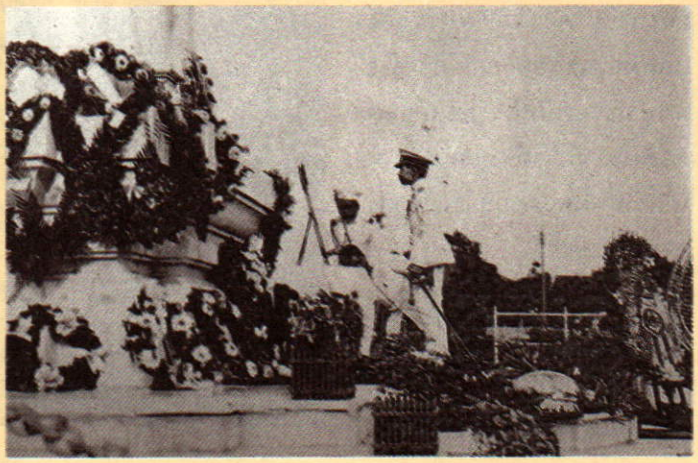

(บน) ฉลองพระองค์เต็มยศจอมพลทหารบก ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

(ล่าง) พระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญทุกปี ในเดือนตุลาคม คือ การวางพวงมาลาที่อนุสาวรีย์ทหารอาสา

ในระยะต่อมา แม้จะมีพระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่นเสด็จเยี่ยมและทรงได้รับการถวายพระเกียรติเช่นเดียวกัน ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้แต่งโคลงตามประเพณีของโรงเรียนไว้เป็นอนุสรณ์อีกเลย

ภายหลังที่สถานการณ์ทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป และพระองค์ทรงสละราชสมบัติแล้วเสด็จไปประทับที่ประเทศอังกฤษ ก็ทรงใช้เวลาว่างไปฝึกบินเครื่อง **"อ็อตโตไจโร"** ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของเฮลิคอปเตอร์ในปัจจุบัน ทรงได้รับประกาศนียบัตรเป็นนักบินกีฬา *(สมัครเล่นแบบนักบินพลเรือนของไทยในสมัยนี้)* เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ อุบัติขึ้นในยุโรป จะมีรายงานข่าวการรบทางวิทยุ บี.บี.ซี. ทุกคืนเป็นประจำ พระองค์ประทับฟังด้วยความสนพระทัยและทรงวิจารณ์ข่าวในทัศนะของนายทหารเสนาธิการฝ่ายการข่าวและยุทธการด้วยความถนัดชัดเจน ผู้อยู่ใกล้ชิดพลอยได้รับความรู้ทางทหารไปด้วย ครั้นสงครามเอเชียบูรพาระเบิดขึ้นโดยกองทัพญี่ปุ่นบุกอินโดจีนเข้าฮานอยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ พระองค์ก็ทรงประมาณสถานการณ์อย่างแม่นยำว่า ญี่ปุ่นต้องเข้าเมืองไทยอย่างแน่นอน และต่อมาก็เป็นความจริงทุกอย่าง นับว่าทรงเป็นนายทหารเสนาธิการระดับสูงที่ประมาณการข่าวได้อย่างถูกต้อง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตด้วยโรคพระหทัยพิการ ที่พระตำหนักคอมตันเฮ้าส์ กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เวลาประมาณ ๑๑ น. เศษ พระชนมายุ ๔๘ พรรษาเศษ ก่อนญี่ปุ่นบุกเมืองไทย ๖ เดือนกับ ๙ วันเท่านั้น

เสด็จประพาสต่างประเทศ

ส. พลายน้อย

๑

๒

๓

๔

๑. ทอดพระเนตรกิจการของโรงพยาบาลแมคคอมิก จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙

๒. ซุ้มรับเสด็จ ที่จังหวัดระนอง ซึ่งตกแต่งอย่างงดงาม (ซุ้มประตูของสมาคมซุ่นลั่นเซีย บางส้วน) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑

๓. ทอดพระเนตรเหมืองนาลึก มณฑลภูเก็ต ปี พ.ศ. ๒๔๗๑

๔. ทอดพระเนตรสุริยุปราคาจากกล้องของชาวเยอรมันที่จัดเตรียมไว้ ที่ตำบลโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ นั้นแล้ว ในปีต่อมา *(พ.ศ. ๒๔๖๙)* ได้เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ มณฑลพายัพ คือ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดแพร่ จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลภูเก็ต จังหวัดตรัง จังหวัดระนอง และจังหวัดพังงา การเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าว เป็นการเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของประชาชนพลเมืองในภูมิภาคนั้นๆ

นอกจากการเสด็จพระราชดำเนินไปตามจังหวัดต่างๆ ภายในประเทศดังกล่าวแล้ว ยังได้ทรงตระหนักถึงพระราชภารกิจในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเจริญพระราชไมตรี

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินเยือนสิงคโปร์ ชวา และบาหลี ระหว่างวันที่ ๒๕ กรกฎาคม – ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

กับนานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านที่เคยมีความสัมพันธ์กันมาแต่ในรัชกาลก่อนๆ ฉะนั้นจึงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จประพาสต่างประเทศเพื่อการเจริญพระราชไมตรีและทอดพระเนตรกิจการต่างๆ ซึ่งอาจนำมาใช้เป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติในโอกาสต่อไป ซึ่งในชั้นต้นได้เสด็จประพาสประเทศสิงคโปร์ ชวาและบาหลี ซึ่งเป็นประเทศที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสมาแล้วในตอนต้นรัชสมัยในรัชกาลนั้น

การเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวาและบาหลี ได้เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่งมหาจักรีและมีเรือพระร่วงโดยเสด็จไปในกระบวนด้วย เรือพระที่นั่งออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ถึงเมืองสิงคโปร์เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม เซอร์ฮิว คลิฟฟอร์ด ผู้สำเร็จราชการและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ขึ้นมารับเสด็จบนเรือพระที่นั่ง พร้อมกับถวายพระราชโทรเลขของพระเจ้ายอร์ชที่ ๕ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษในขณะนั้น ตามทางเสด็จพระราชดำเนินประดับตกแต่งด้วยธงไทยและทางการสิงคโปร์ได้จัดกองทหารอังกฤษ ตำรวจอินเดีย และนักเรียนนายร้อยกับลูกเสือมลายูเดินสวนสนามผ่านที่ประทับอีกด้วย

ในระหว่างที่ประทับอยู่ ณ เมืองสิงคโปร์นั้น ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมกรมทหารเวลช์ และได้ทรงสร้างความพอใจให้แก่ทหารเหล่านั้นเป็นอันมาก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระราชทานพระธิดา สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรควรพินิต *(ฉบับวันที่ ๕ ส.ค. ๒๔๗๒)* ตอนหนึ่งว่า

"ฉันกับเซอร์ฮิวไปกินที่สโมสรกรมทหารเวลช์ ขึ้นรถไปด้วยกัน รถเปิดนั่งตากแดดหัวแดง สโมสรอยู่นอกเมือง ทางประมาณ ๑๐ นาที บริเวณโรงทหารใหญ่โต มีสนามกอล์ฟด้วย มีนายทหารคอยรับหลายคน นายพลและผู้บังคับการเป็นต้น มีกองเกียรติยศบริบูรณ์ด้วยแพะและแตรวง ตรวจแถวตามเคย แล้วขึ้นไปบนสโมสรนายทหารเป็นเรือนไม้สูงๆ ชั้นเดียว นำนายทหารทั้งหมดเฝ้าแล้วเข้าไปกินข้าวมีแตรเป่าด้วย ผู้บังคับการดื่มให้ฉัน (เป่าแตร) แต่ไม่ได้สปีช ฉันขออนุญาตสปีช และพูดถึงเรื่องเมื่อครั้งฉันเป็นนักเรียนนายร้อย และเป็นนายทหารอังกฤษเล่นตลกหน่อยๆ จบแล้วดื่มถวายคิง ดูพวกทหารชอบสปีชของฉันมาก ฮาหลายที และภายหลังขอบใจอีกหมื่นครั้ง เซอร์ฮิวเองพอใจมาก ได้ความว่าจำสปีชได้ทั้งอัน เอามาเล่าให้เมียได้แต่ต้นจนปลาย สปีชอันนี้พูดเป็นอย่างกันเอง พวกอังกฤษชอบมาก ออกจะเป็นความคิดแล่นที่ดี เพราะรู้สึกได้ทันทีว่า ทำให้ใครๆ หายชาเย็นและเป็นเพื่อนเป็นฝูงมากขึ้นทันที กินแล้วถ่ายรูปหมู่กับนายทหารแล้วกลับ ได้ทราบว่านายทหารเขาต้องการจะหามฉันมาขึ้นรถตามแบบอังกฤษ แต่

ทอดพระเนตรสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้ในการผลิตพลังงานไฟฟ้า ที่ตำบลอุบรุก เมืองบอยแดนซอร์ก ชวา เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงฉายกับ ปะกูฎูวโน ที่ ๑๐ สุสุฮูนัน แห่งเมืองสุรการ์ตา พ.ศ. ๒๔๗๒

ผู้บังคับการห้ามไว้ว่าไม่เรียบร้อย ภายหลังมาบอกว่าถ้าขากลับผ่านสิงคโปร์อีกขอเชิญให้ไปที่สโมสรนายทหารอย่างเพื่อนนายทหาร ไม่ใช่อย่างคิง"

ในเวลานั้นอังกฤษกำลังสร้างฐานทัพเรือที่เมืองสิงคโปร์ จึงได้เสด็จไปทอดพระเนตรอู่ลอยที่ใช้ซ่อมเรือรบ ซึ่งเป็นของสำคัญแปลกใหม่ในสมัยนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จออกจากสิงคโปร์เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปยังชวา ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในความปกครองของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ *(ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ประเทศฮอลแลนด์ คนไทยเรียกคนชาตินี้ว่า ชาวฮอลันดาและชาวดัทช์)*

ในการเสด็จประพาสชวาครั้งนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรกิจการต่างๆ มากมายหลายแห่ง เช่น โรงเรียนแพทย์ โรงทำฝิ่น สถานที่ทดลองชาและยาง โรงทำไฟฟ้าด้วยแรงน้ำตก ซึ่งทรงสนพระราชหฤทัยมาก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งว่า

"วันที่ ๙ สิงหาคม... กลางทางแวะดูโรงทำไฟฟ้าด้วยน้ำ มีที่ขังน้ำบนเขา เป็นสระไม่สู้ใหญ่นัก มีประตูเปิดน้ำปล่อยไปลงลำธารบ้างและมีท่อใหญ่สองท่อสำหรับพาน้ำไปเข้าเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ซึ่งใช้แรงน้ำไหลหมุนพัดให้เครื่องไฟฟ้าเดินสองเครื่องใหญ่ โรงก็ไม่สู้ใหญ่นัก แต่ทำไฟฟ้าส่งไปถึงปะตาเวีย ไฟฟ้าที่เครื่องทำนั้นแรง ๖,๐๐๐ โวลต์เท่านั้น แต่เมื่อจะส่งไปทางไกลต้องมีเครื่องเพิ่มไฟกระเถิบขึ้นไปเป็น ๗๐,๐๐๐ โวลต์ ทั้งโรงมีคนดูแล ๒–๓ คนเท่านั้น ราคาที่สร้างโรงนี้ตลอดจนวางสายสิ้นเงินราวสามล้านบาท เวลานี้เขากำลังคิดที่จะใช้กำลังน้ำทำไฟฟ้ากันมาก เขาให้หนังสือเรื่องนี้มาด้วย ออกจะน่าสนใจ น่าคิดสำหรับ บ้านเรา"

ในเรื่องการทำสวนยาง *"ถามได้ความว่ารัฐบาลมีสวนยางถึง ๑๗ แห่ง มีสวนอื่นๆ อีกมากด้วย รัฐบาลที่นี่ทำการค้าขายมาก มีกระทรวงที่จัดการเรื่องค้าขายทีเดียว เมืองไทยน่าจะเอาอย่างบ้างในบางสิ่ง แต่มีผู้ตำหนิว่างบประมาณของรัฐบาลไม่ควรเอาไปใช้ในสิ่งที่ไม่แน่นอนอย่างการค้าขาย ที่นี่เขาตอบว่าถ้าทำหลายสิ่งก็พอแก้กันได้ เช่น ราคายางลดก็ยังได้จากชินโคนา เป็นต้น เท่าที่เขาทำอยู่นี้ได้กำไรปีละหลายล้าน จากสวนยางนี้ได้กำไรจำนวนสุทธิปีละสามล้านบาทกว่า ดูก็ไม่เลว แล้วยังเป็นวิธีหวงที่ดินไว้ได้ด้วย"*

การเสด็จประพาสชวาและบาหลีได้ทอดพระเนตรโรงงานอุตสาหกรรม การทำมาหากินของราษฎร ซึ่งรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้วางรากฐานไว้ให้ นับว่าเป็นประโยชน์อยู่มาก เพราะความเป็นอยู่คล้ายๆ กับไทย นอกจากนี้ยังได้ทรงพบเห็นประเพณีและวัฒนธรรมในด้านต่างๆ อีกมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม

ทอดพระเนตรปูชนียโบราณสถาน บุโรบุดูร์ (บรมพุทธะ) เมื่อคราวเสด็จประพาสเมืองยกยา ประเทศชวา วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒

เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่งจักรี เพื่อเยือนประเทศอินโดจีน (เวียดนาม และกัมพูชา) ระหว่างวันที่ ๖ เมษายน – ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

ราชินี ได้เสด็จฯ เมืองปีนัง ก่อนจะเสด็จฯ นิวัติกรุงเทพฯ โดยรถไฟพระที่นั่งจากอำเภอหาดใหญ่ ถึงสถานีจิตรลดาเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๒ รวมเวลาแต่เสด็จฯ ออกจากกรุงเทพฯ จนถึงวันเสด็จพระราชดำเนินกลับเป็นเวลา ๗๘ วัน

เสด็จประพาสประเทศอินโดจีน

หลังจากเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา และบาหลีได้ ๕ เดือนเศษ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศอินโดจีน โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรีออกจากท่าราชวรดิษฐ์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

ในสมัยนั้นประเทศอินโดจีนเป็นประเทศราชของฝรั่งเศส มีผู้สำเร็จราชการบังคับบัญชาสิทธิ์ขาดทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ประเทศเวียดนามแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ญวนเหนือ ญวนกลาง และญวนใต้ ญวนเหนือกับญวนกลางเป็นประเทศอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ญวนเหนือตั้งเมืองหลวงที่ฮานอย ญวนกลางตั้งเมืองหลวงที่เมืองเว้ มีจักรพรรดิเบาได๋เป็นประมุข มีอำนาจปกครองทั้งญวนเหนือและญวนกลาง ส่วนญวนใต้ฝรั่งเศสปกครองเอง ไซ่ง่อนเป็นเมืองหลวง

นอกจากประเทศญวนแล้วก็มีประเทศเขมรและประเทศลาว ซึ่งฝรั่งเศสถือเป็นประเทศในอารักขา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองไซ่ง่อน ผู้ปกครองฝ่ายฝรั่งเศสจึงเป็นผู้รับเสด็จ มีแตรวงฝ่ายฝรั่งเศสบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงชาติฝรั่งเศส ทหารที่มารับเสด็จก็มีทั้งทหารเรือฝรั่งเศส และทหารม้าญวนแต่งตัวเต็มยศ

การเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองไซ่ง่อน ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ การทำมาหากินของชาวเมือง ได้ทรงวางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์ทหารที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทั้งของฝ่ายฝรั่งเศสและทหารญวน ได้ทอดพระเนตรกิจการของโรงเรียนเพาะช่าง พิพิธภัณฑ์บลองชาร์ดเดอลาบรอสส์ ซึ่งมีเครื่องเบญจรงค์ของไทย พระพิมพ์ตลอดจนสมุดภาพเรื่องพระมาลัย และเรื่องสุวรรณหงส์ นอกจากนี้ทางฝ่ายรับเสด็จยังได้นำทอดพระเนตรการทำและตรวจน้ำปลาญวน ซึ่งทางฝ่ายญวนได้กราบบังคมทูลว่าได้ตรวจน้ำปลาไทยที่ส่งมาจากประเทศสยามแล้วดีเท่าน้ำปลาญวน ไม่มีอันตรายเลย

ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ ได้มีคณะฟุตบอลไทยจากกรุงเทพฯ ไปเล่นกับคณะฟุตบอลไซ่ง่อนด้วย ผลปรากฏว่าไทยเป็นฝ่ายชนะ ๔ ประตูต่อศูนย์

หลังจากเสด็จประพาสเมืองไซ่ง่อนแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังเมืองเว้ เมือง

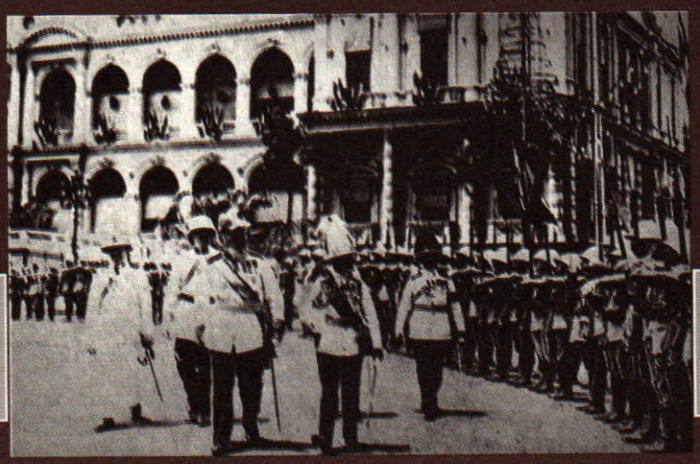

ทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศที่หน้าวังผู้สำเร็จราชการใหญ่ของฝรั่งเศสในเมืองไซ่ง่อน เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

ทรงวางพวงมาลาที่อนุสาวรีย์ทหารญวน เมืองไช่ง่อน วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

หลวงของญวนกลาง ได้เสด็จฯ ยังพระราชวังของจักรพรรดิเบาได๋ ซึ่งในเวลานั้นพระชนมายุ ๑๖ พรรษา และกำลังศึกษาวิชาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ไคดิ่น ซึ่งมีโบราณวัตถุฝีมือญวน และเครื่องดนตรีอย่างเก่าของญวน ได้ทรงสีซอเพลงญวนไล่กวางตอนต้น ซึ่งทำให้พวกญวนพอใจมาก เพราะไม่ทราบว่าทรงเป็นนักดนตรี

นอกจากนี้ได้เสด็จฯ ที่ฝังพระศพจักรพรรดิตื้อดึกและจักรพรรดิไคดิ่น ซึ่งเป็นสถานที่สวยงามทั้งสองแห่ง ขณะที่เสด็จพระราชดำเนินนั้นเป็นเดือนเมษายน เลยเวลาที่มีพิธีบูชามาแล้ว คือ ตามประเพณีเขาจะมีพิธีฉลองเอมเปอเรอบนสวรรค์ในเดือนมีนาคมทุกๆ ๓ ปี ได้กระทำเมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๗๒ ก่อนเสด็จพระราชดำเนิน เวลากระทำพิธีมีผ้าสีฟ้าลาดรอบกำแพงเตี้ยในบริเวณที่กระทำพิธีสมมุติว่าเป็นฟ้า มีเครื่องสังเวย เช่น หมู โค กระบือ ซึ่งย่างมาแล้ว เวลากระทำพิธีห้ามผู้หญิงเข้าไปในบริเวณนั้น

ต่อจากเมืองเว้ได้เสด็จประพาสเมืองเนี้ยตรัง เมืองดาลัต และเมืองฟาเทียต แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเมืองไช่ง่อน

ก่อนเสด็จออกจากเมืองไช่ง่อน พระเจ้ามณีวงศ์แห่งกรุงกัมพูชาได้เสด็จมาเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ พร้อมด้วยเสนาบดี ๕ คน และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเป็นการอุดหนุนการสาธารณกุศลที่ประเทศอินโดจีนเป็นเงิน ๒,๐๐๐ ปีอาสต์

เสด็จประพาสประเทศเขมร

วันอาทิตย์ที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๗๓ ได้เสด็จฯ โดยกระบวนรถยนต์จากไช่ง่อนไปนครวัด แต่รถตามเสด็จคันหนึ่งได้เกิดอุบัติเหตุคว่ำลงในท้องนาริมถนนก่อนจะถึงกัมพงจาม อันเป็นเหตุให้คุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดาถึงสิ้นชีพ

ตามหมายกำหนดการเดิมจะเสด็จฯ ถึงกรุงเทพฯ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม แต่เมื่อมีเหตุเศร้าสลดใจเกิดขึ้นเช่นนี้ กำหนดการต่างๆ เช่น ทอดพระเนตรละครที่นครวัด การเลี้ยงอาหารที่บ้านเรสิดังต์ สุเปริเออร์ กับการรับรองและทอดพระเนตรละครที่วังพระเจ้ามณีวงศ์ก็เป็นอันงดหมด และเปลี่ยนเวลาเสด็จฯ กลับถึงกรุงเทพฯ เป็นวันที่ ๘ พฤษภาคม ฉะนั้นจึงเป็นแต่เสด็จฯ ทอดพระเนตรนครวัด แล้วเสด็จฯ ต่อไปยังเมืองพนมเพ็ญ

พระเจ้ามณีวงศ์ และเรสิดังต์ สุเปริเออร์ กับท่านออกญาจวนอัครมหาเสนาบดี รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งบรรยงค์รัตนา พระเจ้ามณีวงศ์ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องดนตรีมีน้ำเต้า ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย กระจับปี่ *(ไม่มีขลุ่ย)* ซึ่งทำขึ้นในวัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบทองคำมีอักษรพระปรมาภิไธยย่อฝังเพชร

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ทอดพระเนตรเรือรบฝรั่งเศสชื่อ วัลเดค รุสโซ่ (Waldeck Rousseau) ณ เมืองไช่ง่อน

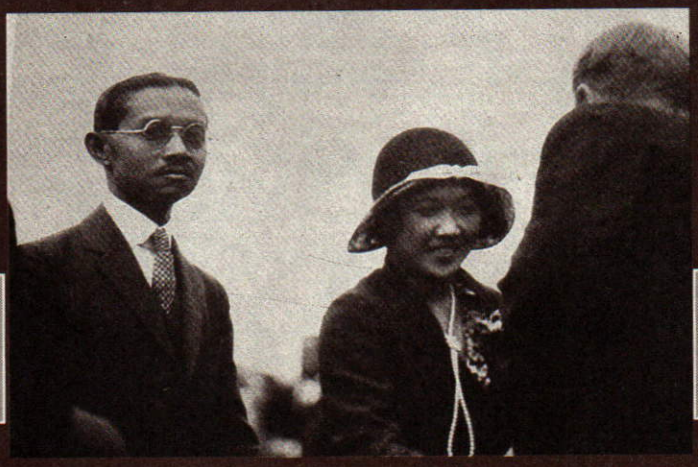

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้เสด็จเยือนประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อการรักษาพระเนตรที่สถานจักษุแพทย์ เมืองบอลติมอร์ รัฐแมรี่แลนด์ โดยเสด็จผ่านไปทางประเทศญี่ปุ่น และแคนาดา

แก่พระเจ้ามณีวงศ์ แล้วเสด็จฯ ยังวัดพระแก้ว ทรงจุดธูปเทียน เครื่องนมัสการพระแก้วแล้วทอดพระเนตรสิ่งต่างๆ ต่อจากนั้นเสด็จต่อไปยังพระตะบอง

รุ่งขึ้นวันที่ ๘ พฤษภาคม เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนรถยนต์จากพระตะบองเข้าสู่อรัญประเทศ แล้วเสด็จฯ ขึ้นประทับรถไฟพิเศษสู่กรุงเทพมหานคร

เสด็จประพาสประเทศญี่ปุ่นครั้งแรก

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก เรือ Empress of Japan ได้เทียบท่าเรือโกเบในตอนเช้าวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๗๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จฯ ไปเฝ้าสมเด็จพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตและสมเด็จพระราชินีนางโกะ ซึ่งในเวลานั้นสมเด็จพระจักรพรรดิมีพระชนมายุ ๓๐ พรรษา *(พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระชนมายุ ๓๘ พรรษา)* สมเด็จพระจักรพรรดิได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ Color of the Supreme Order of the Chrysanthemum แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชทาน First Class of the Imperial Order of the Precious Crown แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ (ฝ่ายใน) แด่สมเด็จพระราชินีแห่งญี่ปุ่น

ในระหว่างที่ประทับอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ได้เสด็จฯ ไปยัง Hibiya Park เพื่อทอดพระเนตรงานพิธีฉลองวันประสูติของพระพุทธเจ้า *(ตามประเพณีญี่ปุ่น ถือว่าวันที่ ๘ เมษายน เป็นวันประสูติของพระพุทธเจ้า เรียกว่า คันบูสึเอะ และบางทีก็เรียกว่า พิธีฉลองดอกไม้ Hanamatsuri Festival)* เสด็จฯ เยี่ยมที่บรรจุวิญญาณของทหารที่เสียชีวิตในสงครามที่ ศาลเจ้า Yasukuri และศาลเจ้า Meiji เสด็จฯ ทอดพระเนตร ละครซึ่งรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศจัดถวายที่โรงละคร Kabukiza

นอกจากนี้ได้เสด็จฯ ไปยังเมืองคามากุระโดยรถไฟ ทอดพระเนตรพระพุทธรูปไดบุตสุ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปใหญ่ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง และทอดพระเนตรต้นสนซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลูกไว้ *(เมื่อทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร สำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทย ในระหว่างทางได้เสด็จประพาสประเทศญี่ปุ่น ได้เสด็จทอดพระเนตรพระพุทธรูปไดบุตสุและทรงปลูกต้นสนที่ลานวัด ๒ ต้น เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม*

ทรงร่วมพิธีฮานามัสซุริ ณ สวนฮิบายาในกรุงโตเกียว ในโอกาสวันวิสาขบูชา และทรงเผากำยานตามประเพณีญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔

วันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ มหาวิทยาลัยยอร์ช วอชิงตัน กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญานิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ แด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒๔๔๕)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จลงเรือ Empress of Japan ออกจากท่าเรือโยโกฮามา เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๔๗๔

เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศสหรัฐอเมริกา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรด้วยพระโรคต้อทั้งสองพระเนตร จึงจำเป็นต้องเสด็จไปรักษาด้วยการผ่าตัด ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เสด็จฯ ถึงกรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๗๔ ได้ประทับแรมที่โอฟีร์ฮอลล์ (Ophir Hall) และพระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์นิวยอร์คไทม์ แสดงพระราชประสงค์ที่จะวางรากฐานการปกครองตนเองให้แก่ราษฎร โดยจะจัดการปกครองระบอบเทศบาลขึ้นก่อน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จเยี่ยมประธานาธิบดีฮูเวอร์ (Hoover) และภริยาที่ทำเนียบขาว ในฐานะที่ทรงพระปรีชาทางกฎหมาย ผู้แทนมหาวิทยาลัย ๗ แห่ง และสภาการศึกษาอเมริกันได้พร้อมใจกันเฉลิมพระเกียรติทูลเกล้าฯ ถวายปริญญา Doctor of Law ของมหาวิทยาลัยยอร์ช วอชิงตัน แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนั้นยังได้เสด็จฯ เยือนเมืองนิวยอร์ค ทอดพระเนตรสมาคมการค้าแห่งนิวยอร์ค ทอดพระเนตรการทดลองส่งภาพทางไกล และการทดลองภาพยนตร์ประกอบเสียงของบริษัทอเมริกันเทเลโฟน

ครั้นถึงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๗๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับการผ่าตัดพระเนตร โดยมีนายแพทย์ เย. เอม วีเลอร์ เป็นผู้ถวายการผ่าตัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่คฤหาสน์ของนาง ไวท์ลอ รีด (Mrs. Whitelaw Reid) ในรัฐนิวยอร์ค ซึ่งถวายให้ยืมเป็นที่ประทับและเป็นที่ทำการผ่าตัดพระเนตร

หลังจากทรงพักรักษาพระเนตร *(วันที่ ๑๐–๒๕ พฤษภาคม)* จนเป็นปรกติแล้ว ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จฯ ทอดพระเนตรการแข่งเรือที่นิวลอนดอน ทอดพระเนตรละครที่โรงละครแมนสทิลด์ นิวยอร์ค เสด็จฯ ทอดพระเนตรสำนักพิมพ์หนังสือพิมพ์นิวยอร์ค เฮราลด์ ทริบูน และทอดพระเนตรกิจการของบริษัทและโรงงานต่างๆ

นอกจากนั้นได้เสด็จฯ ลองไอร์แลนด์ทอดพระเนตรการแข่งขันโปโล เสด็จฯ โรงเรียนนายร้อยทหารบกเวสต์ปอยต์ โรงภาพยนตร์ อาร์ตมิวเซียม และโรงอากาศยานลอสแอนเจอลีส ที่เรดวูด

ต่อมาวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ได้เสด็จฯ โดยรถไฟพระที่นั่งพิเศษไปเยือนประเทศแคนาดา จนถึงวันที่ ๑๒ กันยายน ต่อจากนั้นได้เสด็จฯ ต่อไปยังโฮโนลูลู วอชิงตันเพลส์ หาดไวกีกี และได้

พิธีรับเสด็จของนายกเทศมนตรีและคณะเทศมนตรี ณ ศาลาว่าการนครนิวยอร์ก วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

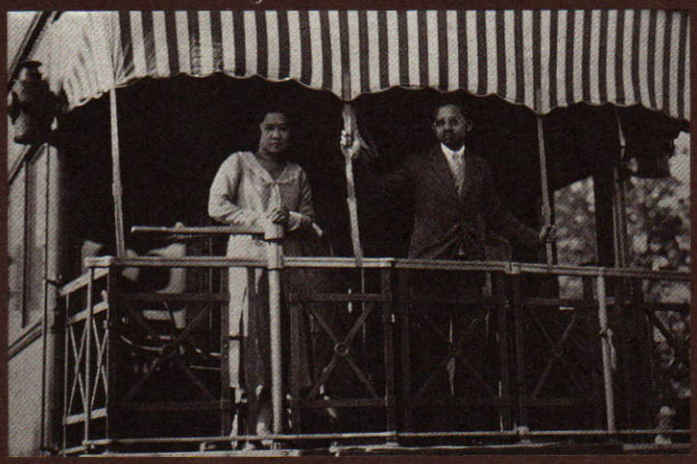

(บน) ทอดพระเนตรการแข่งขันกีฬาที่สูง ซึ่งเป็นการแข่งขันกีฬาประจำปี ที่เมืองแบรนฟ์ แคว้นแอลเบอร์ตา ประเทศแคนาดา ระหว่างวันที่ ๒๗–๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยประทับแรม ณ โรงแรมแบรนฟ์สปริงส์

(ล่าง) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนเมืองต่าง ๆ ในประเทศแคนาดา เป็นเวลาเดือนเศษ จึงได้เสด็จนิวัติพระนคร เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๔

เสวยพระกระยาหารค่ำกับเจ้าหญิงเดวิด กวานา นาตัว ที่หาดไวกีกิ

เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศญี่ปุ่นครั้งที่สอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ จากโฮโนลูลู เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน โดยเรือพระที่นั่ง และเสด็จฯ ถึงโยโกฮามา เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๗๔ ต่อจากนั้นได้เสด็จฯ เยือนเมืองฮาโกเน โคเตมบา เมืองนาโงยา วัดนิสเสนจิ เมืองคิฟู ได้ทอดพระเนตรการจับปลาด้วยนกคอร์มอแรนด์ที่ลำน้ำนาการาในการเสด็จฯ ประเทศญี่ปุ่นครั้งหลังนี้ใช้เวลาเพียง ๒ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ก็ได้เสด็จฯ จากเมืองโกเบโดยเรือ Empress of Canada สู่กรุงเทพฯ

เสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรป

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศอีกหลายครั้ง กล่าวโดยสรุปก็คือ

๑. เดือนมกราคม ๒๔๗๖ เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศฝรั่งเศส และได้เสด็จฯ ทอดพระเนตรโรงทหารพรานกองพันที่ ๑๘ ณ เมืองนีศ ผู้บังคับกองพัน ได้น้อมเกล้าฯ ถวายเครื่องหมาย รูปแตรเดี่ยวของกองพัน และทูลเกล้าฯ ถวายประทวนสัญญาบัตรยศนายสิบเอกกิตติมศักดิ์แห่งกองร้อยที่ ๒ ของกองพันนี้ ซึ่งในกองทัพฝรั่งเศสถือว่าการถวายพระยศเป็นนายสิบเป็นการถวายพระเกียรติยศอย่างสูง เพราะไม่มีประเพณีที่ประธานาธิบดีจะให้ยศทหารชั้นสัญญาบัตรแก่ชาวต่างประเทศ สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ สมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก และสมเด็จพระเจ้ากรุงเบลเยียม ก็ทรงเป็นนายสิบเอกกิตติมศักดิ์ในกองร้อยต่าง ๆ นี้เช่นเดียวกัน

๒. ในปีเดียวกันนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศอิตาลี ได้เสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปา ที่วังวาติกัน เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม

๓. ต่อจากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสเป็นเวลา ๓ สัปดาห์

๔. จากกรุงปารีส ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เพื่อตรวจและรับการผ่าตัดพระเนตรข้างซ้าย โดยเซอร์สจ๊วต คุก เอลเดอร์ นายแพทย์โรงพยาบาลลอนดอนคลินิก และเป็นนายแพทย์ประจำพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ เป็นผู้ถวายการผ่าตัด

๕. จากลอนดอน ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนกรุงโคเปนเฮเกน ได้เสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์กและสมเด็จพระราชินี และทอดพระเนตรสถานที่ต่าง ๆ

๖. จากประเทศเดนมาร์ก ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศเยอรมนี

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังประเทศเบลเยียม เชคโกสโลวาเกีย ฮังการี และสวิตเซอร์แลนด์ แล้วกลับมายังประเทศอังกฤษอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๗๗ เพื่อประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถและตรวจผลการผ่าตัดพระเนตรอีกครั้งหนึ่งก่อนเสด็จนิวัติพระนคร

แต่แล้วก็มีเหตุให้ทรงสละราชสมบัติและเสด็จประทับอยู่ในประเทศอังกฤษตลอดมาจนเสด็จสวรรคต ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

นาฏศิลป์ และ ดนตรีไทย สมัยรัชกาลที่ ๗

ปัญญา นิตยสุวรรณ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงซออู้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๓ แล้ว ก็ได้โปรดให้ตั้งกรมมหรสพขึ้น และทรงอุปถัมภ์ศิลปินโขนผู้มีฝีมือให้ได้ดีมียศถาบรรดาศักดิ์ และให้มีตำแหน่งหน้าที่ในราชการตามสมควรแก่คุณวุฒิ และในระยะหลังก็โปรดให้ตั้งโรงเรียนพรานหลวงขึ้นเพื่อสั่งสอนวิชาการ ทั้งด้านสามัญศึกษาและศิลปศึกษาให้แก่กุลบุตร ซึ่งเป็นการปลูกฝังศิลปินโขนให้เจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต นับได้ว่าศิลปะการแสดงโขนเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ ๖ เรียกได้ว่า เจริญทั้งศิลปะและฐานะศิลปิน

ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว ศิลปะทางด้านโขนละครก็ตกต่ำลง ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก ทำให้กระทบถึงประเทศไทยด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีความจำเป็นที่จะต้องตัดทอนรายจ่ายของประเทศลง จากผลของการประชุมเสนาบดีสภาในวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘ มีมติให้ยุบเลิกกรมมหรสพ โดยมอบเครื่องโขนละครและอุปกรณ์ประกอบการแสดงให้แก่พิพิธภัณฑสถานฯ ส่วนปี่พาทย์หลวงและดนตรีฝรั่งนั้นให้คงอยู่ในราชสำนักต่อไป ในสมัยนั้นเสนาบดีกระทรวงวัง คือ **เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์** *(ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา)* ได้ใช้วิธีการที่แยบคายในการแก้ไขสถานการณ์ ด้วยวิธีปลดข้าราชการศิลปินของกรมมหรสพที่หย่อนสมรรถภาพออกไปบ้าง ขอลดอัตราเงินเดือนลงบ้าง และเปลี่ยนตำแหน่งไปบรรจุในหน้าที่อื่นๆ บ้าง จนรายจ่ายสมดุลกับงบประมาณของกระทรวงวัง นับเป็นวิธีช่วย

ให้ทางราชการสามารถชุบเลี้ยงศิลปินโขนให้มีงานทำต่อไป ซึ่งต่อมาในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๖๙ ก็ได้กลับรวมตัวกันตั้งเป็นหน่วยราชการอีกครั้งหนึ่งในฐานะกอง แต่เรียกชื่อว่า **"กรมปี่พาทย์และโขนหลวง"** สามารถปฏิบัติราชการทางด้านการแสดงโขนละครได้ต่อไป

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงตั้งกรมปี่พาทย์และโขนหลวงขึ้นนั้น สืบเนื่องมาจากในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ปรากฏว่ามีช้างพลายสำคัญเกิดขึ้นที่นครเชียงใหม่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ มร. แมคฟี ผู้จัดการบริษัทบอร์เนียวจำกัด ได้น้อมเกล้าฯ ถวายช้างสำคัญ เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๖๙ เมื่อได้ช้างสำคัญมาแล้ว ต้องมีพิธีขึ้นระวางและสมโภชตามโบราณราชประเพณี ซึ่งในพิธีดังกล่าวนี้จะต้องมีมหรสพแสดงสมโภช เช่น โขนนั่งราว เมื่อมีความจำเป็นจะต้องเตรียมการแสดงโขนนั่งราว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ **พระยานัฏกานุรักษ์** *(ทองดี สุวรรณภารต)* กลับเข้ารับราชการในตำแหน่งผู้กำกับกรมปี่พาทย์และโขนหลวง

ช้างสำคัญที่ขึ้นระวางและสมโภชในครั้งนั้นคือ พระเศวตคชเดชน์ดิลก มหรสพที่สมโภชมีหลายอย่าง เช่น โขนนั่งราว แสดงชุดพระรามเข้าสวนพิราพ ในตอนบ่ายวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ รุ่งขึ้นวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน แสดงโขนทั้งตอนกลางวันและกลางคืน

การแสดงสมโภชพระเศวตคชเดชน์ดิลก นอกจากจะมีโขนนั่งราวแล้ว ยังมีฟ้อนเล็บ ซึ่งเป็นการฟ้อนรำของชาวไทยทางภาคเหนือและฟ้อนเทียน พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้เคยฝึกหัดหญิงสาวชาวเหนือให้ฟ้อนถวายรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นครั้งแรกในคราวเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ และนำมาแสดงสมโภชช้างเผือกอีกครั้งหนึ่ง พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงพระนิพนธ์บทร้องสมโภชช้างเผือกไว้ดังนี้

ทำนองโยนก

สรวมชีพข้าไท้ อภิวาทไหว้เหนือเกศี
ดิลกรัฐนฤบดี แทบธุลีละอองบาทเจ้า
พระเดชพระคุณพระปกเกศเกล้าฯ ไพร่ฟ้าอยู่ชุ่มสุขเย็นฯ

พระราชชายา เจ้าดารารัศมี

ทำนองซอยิ้น

๑. สา. น้อมเกล้า
ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลฉลอง
บทรัตน์พระยุคลทอง
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทฯ
๒. บรมนาถพระปกเกศเกล้า
ทั้งพระแม่เจ้าบรมราชินี
ทรงบุญฤทธิ์พระบารมี
เป็นที่ยินดีทุกคนน้อยใหญ่ฯ
๓. จังหวัดเชียงใหม่ไพร่ฟ้าข้าเจ้า
ทั้งหนุ่มทั้งเฒ่าทั่วทิศทั้งผอง
ได้ปิงเปิ้งปะพระร่มโพธิ์ทอง
เป็นฉัตรเรืองรองปกบังทั้งเกศฯ

๔. *พอรู้ข่าวสารจะเสด็จประเวศ*
อินทรทิพย์เทพก็โมทนา
หื้อสายเมฆะฟ้าฝนธาราไหลหลั่งลงมาทั่วพื้นแผ่นหล้าฯ
๕. *ธัญญาหารพฤกษ์เข้ากล้า*
ของปลูกลูกไม้ก็บริบูรณ์
เพราะเพื่อเจ้าฟ้ามหาตระกูล
ท่านทรงบุญคุณมีเป็นอเนกฯ
๖. *อารักษ์เจนเมืองอันเรืองฤทธิ์เดช*
ทั้งเทเวศเจ้าก็แสร้งแป้งปั้น
หื้อกุญชเรศร์เศวตเรืองพรรณ
เกิดมาเดื่อมตัสสมภารพระบาทฯ
๗. *พระปรมินทร์ประชาธิปกโลกนาถ*
ปิยมหาราชหน่อพุทธังกูร
กันป์ใจ้เจื้อเจ้าต๋นทรงบุญ
ฉัททันต์ตระกูลไป่ห่อนมาเกิดฯ
๘. *วันนี้หนาเป็นวันล้ำเลิศ*
เป็นประเสริฐฤกษ์งามยามดี
จึงทำมังคละเบิกบายระวายษี
ตามประเพณีสมโภชช้างแก้วฯ
๙. *ศรีสวัสดิพิพัฒน์ผ่องแผ้ว*
เชิญขวัญช้างแก้วจงรีบจรดล
จงมาเป็นช้างที่นั่งมงคล
โดยพระจอมพลเจ้าต๋นเจิศหล้าฯ
๑๐. *จงสุขสำราญแต่นี้ไปหน้า*
หื้อเจ้าอยู่ม่วนกินดี
เป็นพาหนะคู่พระบารมี
เฉลิมเกียรตินฤบดีตลอดเต้าภูมิเฒ่าฯ

เชียงแสนซอจ๊อย

ยอผนมบังคมก่ายเกล้า เท่านี้กราบทูลองค์
ขอหื้อทรงเดช ฤทธิ์ทั่วด้าวแสนโซงไปหน้า
ทรงคนิงใด อย่าได้กาไกเนิ่นช้า
หื้อจอมนรินทร์ปิ่นฟ้า อยู่เสวยราชย์ ยืนเตอฯ

เสร็จจากการแสดงโขนนั่งราว สมโภชพระเศวตคชเดชน์ดิลกแล้ว ยังมีการแสดงโขนต้อนรับแขกเมืองอีกเป็นประจำ จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องหาผู้ที่มีฝีมือในการแสดงโขน เข้ารับราชการในกรมปี่-พาทย์และโขนหลวงให้เพียงพอ เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ *(ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา)* จึงเปิดรับเด็กชายหญิงเข้าหัดโขนละครที่บ้านของท่าน ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนพระอาทิตย์ ต่อมาสถานที่ฝึกหัดคับแคบเกินไป จึงย้ายไปหัดที่วังสวนกุหลาบ และในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็ย้ายไปหัดที่โรงละครใน

หลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง)

พระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นโรงละครที่อยู่ทางท้ายพระบรมมหาราชวังข้างสระอรทัย ผู้ที่ฝึกหัดโขนละครรุ่นนี้จึงมีผู้เรียกว่า **"โขนละครท้ายวัง"** ศิลปินที่หัดโขนละครหลวงรุ่นนี้ ได้แสดงโขนชักรอกชุดศึกพรหมาสตร์ ที่โรงโขนหลวงมิสกวัน เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ เนื่องในการรับรองท่านผู้สำเร็จราชการเนเดรลันด์อินเดีย

สมัยรัชกาลที่ ๗ มีการแสดงโขนครั้งสำคัญอีกคราวหนึ่ง เนื่องในงานรัฐพิธีฉลองรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๗๕ ณ บริเวณท้องสนามหลวง การแสดงในครั้งนั้นแสดงแบบโขนนั่งราวผสมกับโขนหน้าจอ นับเป็นการแสดงโขนที่ใช้ผู้แสดงมาก และผู้แสดงโขนครั้งนี้ก็สำเร็จมาจากการฝึกหัดที่ท้ายวังนั่นเอง

ทางด้านดนตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงจัดตั้งวงเครื่องสายไทย โดยมี**หลวงประดิษฐ์ไพเราะ** *(ศร ศิลปบรรเลง)* และ **หลวงไพเราะเสียงซอ** *(อุ่น ดูรยชีวิน)* เป็น ครูผู้ฝึกสอน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี พร้อมด้วยเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ทรงร่วมบรรเลงด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มฝึกหัดสีซอผู้ก่อน แล้วต่อมาภายหลังทรงสามารถสีซอด้วงได้ด้วย นอกจากจะทรงพระปรีชาสามารถในการบรรเลงดนตรีไทยแล้ว ยังทรงรอบรู้เรื่องการกำหนดจังหวะการบรรเลงและทรงแต่งเพลงไทยขึ้นไว้รวม ๓ เพลง คือ เพลงราตรีประดับดาว เพลงเขมรละอองค์ และเพลงคลื่นกระทบฝั่ง

เพลงราตรีประดับดาว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เพลงราตรีประดับดาว จากเพลงมอญดูดาว ๒ ชั้นของเก่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยทรงพระราชนิพนธ์ทั้งเนื้อร้องและทำนองเพลง สถานที่ทรงพระราชนิพนธ์ คือ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เมื่อทรงพระราชนิพนธ์แล้วเสร็จ ยังมิได้ทรงตั้งชื่อเพลง ได้มีเจ้านายและผู้ทรงคุ้นเคยเสนอชื่อถวายหลายชื่อ เช่น ดาวประดับฟ้าบ้าง ดาราราม้ญบ้าง แต่ก็ยังมิได้ทรงพอพระทัยที่จะใช้ชื่อใด ในเวลานั้นวงมโหรีหลวงได้รับพระราชทานต่อเพลงพระราชนิพนธ์แล้วนำไปขับร้องและบรรเลงออกอากาศ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ๑.๑ พี.เจ. ที่ศาลาแดง โดยประกาศชื่อเพลงว่า **"ราตรีประดับดาว"** ซึ่งเป็นชื่อที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดขึ้นและใช้เรียกเป็นครั้งแรกในโอกาสส่งกระจายเสียงครั้งนั้น

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์เพลงราตรีประดับดาวนั้น เนื่องมาจากได้ทรงฟังเพลงแขกมอญบางขุนพรหมเถาของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งมีท่วงทำนองสำเนียงมอญอันไพเราะซาบซึ้ง จึงได้ทรงนำเพลงมอญดูดาว ๒ ชั้นของเก่า มาแต่งขึ้นใหม่ให้มีทำนอง ๓ ชั้น และตัดลงเป็นชั้นเดียวตามแบบเพลงเถา โดยใช้หน้าทับปรบไก่ และได้ทรงพระราชนิพนธ์บทร้องสำหรับเพลงราตรีประดับดาวโดยเฉพาะ

บทร้องเพลงราตรีประดับดาวทำนองเพลง ๒ ชั้น ตามเนื้อร้องที่ว่า *"ขอเชิญเจ้าฟังเพลงวังเวงใจ เพลงของท่านแต่งใหม่ในวังหลวง"* นั้น เป็นที่ทราบกันดีว่าถึงแม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมิได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงนี้ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นวังหลวงก็จริง แต่ที่ทรงใช้ว่า *"วังหลวง"* ก็เพราะตามโบราณราชประเพณีนั้น พระเจ้าแผ่นดินจะต้องประทับที่วังหลวง และเหตุผลอีกประการหนึ่งท่านผู้รู้เล่าว่า คงจะทรงล้อเลียนเนื้อร้องเพลงแขกมอญบางขุนพรหมท่อนสุดท้ายของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ที่ว่า *"ชื่อแขกมอญบางขุนพรหมนามสมญา ฉันได้มาจากวังบางขุนพรหม"*

บทร้อง
เพลงราตรีประดับดาว

วันนี้

แสนสุดยินดี พระจันทร์วันเพ็ญ
ขอเชิญสายใจ เจ้าไปนั่งเล่น
ลมพัดเย็นเย็น หอมกลิ่นมาลี

หอมดอกราตรี

แม้ไม่สดสี หอมดีน่าดม
เหมือนงามน้ำใจ แม้ไม่ชำคม
กิริยาน่าชม สมใจจริงเอย

แต่ดวงเดือน

ที่ไหนจะเหมือน ได้ชมหน้าน้อง
พี่อยู่แดเดียว เปลี่ยวใจหม่นหมอง
เจ้าอย่าชุ่นข้อง จงได้เมตตา

หอมดอกชำมะนาด

กลิ่นไม่ฉุดฉาด แต่หอมยวนใจ
เหมือนน้ำใจดี ปรานีปราศรัย
ผูกจิตสนิทได้ ให้รักจริงเอย

ขอเชิญเจ้าฟังเพลงวังเวงใจ
เพลงของท่านแต่งใหม่ในวังหลวง
หอมดอกแก้วยามเย็น
ไม่เห็นใจพี่เสียเลยเอย

ดวงจันทร์หลั่นลดเกือบหมดดวง
โอ้หนาวทรวงยอดชีวาไม่ปรานี
หอมมะลิกลีบซ้อน
อ้อนวอนเจ้าไม่ฟังเอย

จวนจะรุ่งแล้วนะเจ้าพี่ขอลา
แสงทองส่องฟ้าสง่าศรี
หอมดอกกระดังงา
ชิชะช่างน่าเจ็บใจจริงเอย

หมู่ภมรร่อนหาช่อมาลี
แต่ตัวพี่จำจากพรากไปไกล
หอมดอกจำปี
นี่แน่พรุ่งนี้จะกลับมาเอยฯ

เพลงเขมรละอองค์

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล จึงทรงพระราชดำริที่จะทรงพระราชนิพนธ์เพลงขึ้นมาอีกเพลงหนึ่ง หลังจากที่ทรงประสบความสำเร็จจากเพลงราตรีประดับดาวแล้ว

เพลงที่จะทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดจะใช้ทำนองเพลงเขมรเป็นหลัก หลังจากที่ทรงเลือกเพลงเขมรอยู่หลายเพลง ในที่สุดก็ทรงเลือกเพลงเขมรเอวบาง ๒ ชั้น ซึ่งเป็นเพลงโบราณที่มาจากเพลงเขมรแท้ๆ เพลงนี้พวกสิเกบันตนได้นำมาร้องเล่นกันก่อนแล้ว โดยมีบทร้องขึ้นต้นว่า **"นกเอี้ยงเต่านา"** แล้วมีคำเขมรแทรกเป็นตอนๆ ต่อมาพวกละครได้นำไปดัดแปลงใช้ร้องทำนองอ่อนโยนทำให้ไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำทำนองเพลงเขมรเอวบาง ๒ ชั้น มาขยายเป็น ๓ ชั้น แล้วตัดลงเป็นชั้นเดียว เพื่อใช้บรรเลงเป็นเพลงเถา เมื่อทรงพระราชนิพนธ์ทำนองดนตรีเสร็จแล้ว จึงทรงพระราชนิพนธ์ทำนองร้อง โดยทรงนำบทร้องมาจากบทละครรำเรื่องพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงแก้ไขปรับปรุงบ้างเป็นบางคำ เพื่อให้เหมาะสำหรับใช้ขับร้องเพลงเขมรละอองค์เถา

บทร้องเพลงเขมรละอองค์

เมื่อนั้น ท้าวพันธุมทรงฟังแล้วนั่งนิ่ง
ไทยคนนี้มีปัญญากล้าจริงจริง จะละทิ้งช้าไว้ไม่เป็นการ
จึงมีพระราชบัญชา แก่พญาเดโชยอดทหาร
ตัวเรานี้มีบุญญาธิการ ไม่มีใครเปรียบปานแต่เดิมมา
บัดนี้พระร่วงเมืองละโว้ มีปัญญายักโยทั้งใจกล้า
ไม่เกรงซึ่งราชอาชญา ทิ้งไว้ช้าจะทำรำคาญใจ
จะตั้งตนขึ้นเป็นผู้วิเศษ ก่อเหตุกำเริบเติบใหญ่
แน่ะพญาเดโชชาญชัย จงรีบไปกำจัดคนสำคัญ

ในคำกลอนสุดท้าย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์แก้ไขบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อยู่ ๒ แห่ง โดยทรงเพิ่มคำว่า **"แน่ะ"** และทรงเปลี่ยน คำว่า **"อ้ายสำคัญ"** เป็น **"คนสำคัญ"**

เมื่อได้ทรงพระราชนิพนธ์สำเร็จแล้วทั้งทำนองดนตรีและทำนองร้อง จึงทรงตั้งชื่อว่า **เพลงเขมรละอองค์** ภายหลังจากที่เสด็จกลับเข้าสู่พระนครแล้ว จึงทรงมีพระราชดำรัสให้ข้าราชการในกรมปี่พาทย์

และโขนหลวงนำวงปี่พาทย์ขึ้นไปเฝ้า ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน และทรงต่อเพลงเขมรละอองค์พระราชทาน แล้วโปรดให้กลับไปฝึกซ้อมให้เรียบร้อย เพื่อบรรเลงถวายให้ทรงตรวจแก้ไขต่อไป

ขณะที่นักดนตรีกำลังฝึกซ้อมเพลงเขมรละอองค์อยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงคิดแก้ไขทำนองเพลงเขมรละอองค์ ๓ ชั้น ท่อนต้น เปลี่ยนใหม่ประโยคหนึ่ง และทรงต่อพระราชทานประโยคที่ทรงเปลี่ยนนั้นมาใหม่ แต่บรรดาข้าราชการที่บรรเลงอยู่ในวงปี่พาทย์ ซึ่งได้รับพระราชทานการต่อเพลงเขมรละอองค์ มีความคิดเห็นว่า ทำนองในประโยคที่ทรงแก้ใหม่นั้น ทำนองของเดิมที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นไว้ในครั้งแรกมีชั้นเชิงดีมาก ถ้าจะทิ้งไปก็เสียดาย ดังนั้น ในการบรรเลงถวายจึงได้บรรเลงทั้ง ๒ ทำนอง โดยนำทำนองที่ทรงเปลี่ยนใหม่บรรเลงเป็นเที่ยวแรก และบรรเลงทำนองที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ก่อนเป็นเที่ยวหลัง ก็ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงยึดถือว่าเป็นทำนองที่ถูกต้องและบรรเลงกันสืบมาจนถึงทุกวันนี้

เพลงคลื่นกระทบฝั่ง

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทางชลมารคเพื่อประพาสสัตหีบ ทรงมีพระราชดำริที่จะทรงพระราชนิพนธ์ทำนองเพลงไทยสักเพลงหนึ่ง ให้มีท่วงทำนองเป็นระลอกคลื่นต่างๆ จึงได้ทรงเลือกทำนองเพลงคลื่นกระทบฝั่ง ๒ ชั้น มาทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น จนสำเร็จเรียบร้อยใน พ.ศ. ๒๔๗๔

ลำนำของเพลงเป็นเสียงเสมือนคลื่นกระทบฝั่งสมกับชื่อเพลงจริงๆ ในท่อนต้นมีลูกล้อและลูกขัดเป็นเสียงคลื่นกระฉอกในเวลากระทบกับแง่หินที่ยื่นย้อยออกมาตามชายฝั่งโดยลักษณะต่างๆกัน ในตอนท้ายท่อน ๒ เที่ยวแรก แสดงถึงคลื่นใต้น้ำอันหนุนเนื่องซ้อนๆ กันมาผสมกับคลื่นเหนือน้ำ ส่วนตอนท้ายใกล้จะจบเพลงฟังเสมือนคลื่นลูกเล็กๆ ที่วิ่งพลิ้วไล่กันมาตามกระแสลมอย่างรวดเร็ว

เพลงคลื่นกระทบฝั่ง ๓ ชั้น พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เมื่อพิจารณาตามรูปแบบของเพลงแล้ว เข้าใจว่าแต่เดิมคงจะมีพระราชประสงค์ให้ใช้เป็นเพลงขับร้อง เพราะในตอนท้ายของท่อนต้นเที่ยวกลับซึ่งมีทำนองโยนนั้น มิได้ทรงใส่ลูกล้อลูกขัดอย่างใดไว้เลย แสดงถึงความสนิทสนมในอันที่จะส่งให้ร้องท่อน ๒ ต่อไปได้อย่างแนบเนียน แต่เมื่อยังมิได้ทรงพระราชนิพนธ์ทำนองร้องขึ้น จึงโปรดให้ใช้เป็นเพลงโหมโรงไปพลางก่อน และก็ได้ใช้กันสืบมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ทรงมีวงดนตรีไทยประกอบด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชบริพาร

ถ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงสละราชสมบัติและเสด็จสวรรคตเสียก่อนที่จะถึงเวลาอันสมควร ป่านนี้เราคงจะมีเพลงคลื่นกระทบฝั่งทำนองร้อง และคงจะทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยให้เป็นมรดกวัฒนธรรมไทยอีกหลายเพลงเป็นแน่

มรดกภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

โดม สุขวงศ์

ในบรรดาพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ นอกจากเรื่องของการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งมักเห็นกันเป็นเรื่องเอกแล้ว ยังมีพระราชกรณียกิจอีกบางเรื่อง ซึ่งใครที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องพระราชกรณียกิจและรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่ควรจะมองผ่านไปได้ นั่นคือพระราชกรณียกิจด้านภาพยนตร์

ทั้งนี้เพราะว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งโปรดภาพยนตร์เป็นอย่างยิ่ง โปรดทั้งการทอดพระเนตรภาพยนตร์ อย่างที่เรียกกันแบบสามัญว่า เป็นนักนิยมภาพยนตร์หรือเป็นแฟนภาพยนตร์นั่นเอง โปรดทอดพระเนตรภาพยนตร์เป็นประจำทุกสัปดาห์ในพระตำหนักที่ประทับ และยังโปรดการถ่ายทำภาพยนตร์ด้วยพระองค์เองอย่างที่เรียกว่าภาพยนตร์สมัครเล่น โดยทรงเริ่มถ่ายภาพยนตร์อย่างนักภาพยนตร์สมัครเล่นนี้ตั้งแต่ก่อนเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเล็กน้อย และเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นมา พระราชนิยมในการถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นนี้กลับยิ่งเข้มแข็งคึกคักขึ้น ดังจะเห็นว่าไม่ว่าจะเสด็จฯ ที่แห่งใด จะทรงถือกล้องถ่ายภาพยนตร์ขนาดเล็กแบบต่างๆ ซึ่งทรงมีใช้อยู่หลายสิบแบบ ติดพระหัตถ์ไปด้วยเสมอ เพื่อทรงถ่ายภาพเหตุการณ์ต่างๆ พระราชนิยมทรงถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นนี้น่าจะมีผลทำให้บรรดาเจ้านายที่ใกล้ชิดเบื้องยุคลบาทในราชสำนัก ขุนนางใหญ่น้อย ตลอดจนคหบดีและสามัญชนที่มีฐานะ ต่างพลอยนิยมการถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นกันอย่างคึกคัก ถึงกับโปรดให้จัดตั้งสมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยามขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ นับว่าเป็นยุคทองของภาพยนตร์สมัครเล่นโดยแท้

นอกจากนี้ ในฐานะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเป็นพระประมุขและเป็นหัวหน้ารัฐบาลในสมัยราชาธิปไตย คือก่อนเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พระราชนิยมในภาพยนตร์ของพระองค์จึงย่อมมีผลต่อนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับกิจการภาพยนตร์ของสยาม ไม่ว่าจะเป็นการตราพระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. ๒๔๗๓ เพื่อควบคุมการสร้างและการจัดฉายภาพยนตร์ในราชอาณาจักร นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับกิจการสร้างภาพยนตร์เพื่อการค้าโดยคนไทย ซึ่งเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นกิจลักษณะเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ การจัดสร้างโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ซึ่งเป็นโรงภาพยนตร์ที่ใหญ่โตโอ่อ่า เป็นศรีสง่าแก่พระนครในโอกาสที่รัฐบาลจัดงานเฉลิมฉลองการสถาปนากรุงเทพฯ และพระราชวงศ์จักรี ๑๕๐ ปี

ดังนั้น ในการศึกษากรณีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับภาพยนตร์ จึงอาจแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็นสองหัวข้อใหญ่ คือ

๑. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะทรงเป็นนักนิยมภาพยนตร์และนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น

๒. กิจการภาพยนตร์ในสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

บทความชิ้นนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะหัวข้อที่ ๑ เท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในฐานะทรงเป็นนักนิยมภาพยนตร์และนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชนิยมส่วนพระองค์บางประการที่ทราบกันทั่วไป เช่น โปรดดนตรี ทั้งดนตรีสากลและ

ดนตรีไทย ทรงเล่นเครื่องดนตรีได้ เช่น กีตาร์ และซออู้ ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยที่ไพเราะยอดเยี่ยมไว้ถึง ๓ เพลง คือราตรีประดับดาว เขมรละอออง์ และคลื่นกระทบฝั่ง โปรดเสด็จประพาสทางทะเลและป่าเขา โปรดทรงเล่นกีฬา เช่น เทนนิส สควอช แบดมินตัน และกอล์ฟ โปรดทรงเล่นกล้องถ่ายรูป และโปรดทอดพระเนตรภาพยนตร์และทรงถ่ายภาพยนตร์

โดยเฉพาะพระราชนิยมด้านภาพยนตร์นี้ นับว่าเด่นชัดและทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง

พระราชนิยมในการทอดพระเนตรภาพยนตร์และทรงถ่ายภาพยนตร์ด้วยพระองค์เองนี้ น่าจะสืบเนื่องมาจากการที่ทรงมีพระราชอัธยาศัยโปรดการถ่ายรูปมาแต่ทรงพระเยาว์ และน่าจะสืบเนื่องมาจากพระบรมชนกนาถ คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งโปรดการถ่ายรูปเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะหลังจากเสด็จกลับจากประพาสทวีปยุโรปครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นต้นมา ทำให้บรรดาเจ้านายในราชสำนัก ตลอดจนขุนนาง ลงไปถึงราษฎรสามัญที่มีอันจะกินพลอยนิยมถ่ายรูปและเล่นกล้องถ่ายรูปไปด้วย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระปรีชาสามารถและฝีพระหัตถ์ในการถ่ายรูปมาแต่ทรงพระเยาว์ ดังปรากฏว่า ทรงเคยได้รับพระราชทานเหรียญกาไหล่รางวัลจากงานประชันรูปถ่าย ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงโปรดฯ ให้จัดขึ้นในงานประจำปีวัดเบญจมบพิตร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๘

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ คงจะโปรดทอดพระเนตรภาพยนตร์มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์เช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า พระองค์พระราชสมภพมาพร้อมๆ กับภาพยนตร์กำเนิดขึ้นในโลก กล่าวคือ เมื่อพระราชสมภพในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ นั้น เป็นปีที่ โทมัส อัลวา เอดิสัน ผลิตเครื่องดูภาพยนตร์แบบถ้ำมองที่เรียกว่า **"คิเนโตสโคป (Kinetoscope)** ออกจำหน่ายทั่วไปทั่วโลกพอดี และถัดมาอีกสองปี คือ พ.ศ. ๒๔๓๘ พี่น้องตระกูลลูมิแอร์แห่งฝรั่งเศส ก็ประดิษฐ์ภาพยนตร์ชนิดฉายขึ้นจอที่เรียกชื่อว่า **"ซีเนมาโตกราฟ" (Cinematograph)** ออกเผยแพร่สู่ชาวโลกเป็นครั้งแรก ภาพยนตร์แบบฝรั่งเศสนี้ได้เข้ามาถึงสยามเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ขณะที่พระพุทธเจ้าหลวงกำลังเสด็จฯ ประพาสยุโรปครั้งแรก และปรากฏว่าทางราชสำนักได้ติดต่อให้คณะฝรั่งที่นำภาพยนตร์เข้ามาฉายเป็นครั้งแรกในสยามเข้าไปจัดฉายถวายสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ทอดพระเนตรพร้อมกับข้าราชบริพารฝ่ายในที่มุขพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะได้ทอดพระเนตรภาพยนตร์เมื่อทรงพระเยาว์ ก็คงจะได้ทอดพระเนตรในพระราชสำนัก ซึ่งปรากฏว่าได้มีการจัดฉายภาพยนตร์เพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถทอดพระเนตรอยู่เนืองๆ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ภาพยนตร์ของพระองค์เจ้าทองแถม ถวัลยวงศ์ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ พระเจ้าน้องยาเธอในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งทรงนำอุปกรณ์เกี่ยวกับภาพยนตร์เข้ามาเมื่อคราวตามเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก เจ้านายพระองค์นี้ทรงเป็นผู้บุกเบิกริเริ่มการถ่ายภาพยนตร์ขึ้นเป็นครั้งแรกในสยาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ภาพยนตร์ที่ทรงถ่ายส่วนใหญ่ คือ พระราชกรณียกิจของพระพุทธเจ้าหลวง กล่าวได้ว่าทรงเป็นช่างถ่ายภาพยนตร์ประจำราชสำนัก ทรงเป็นผู้จัดฉายภาพยนตร์ถวายทอดพระเนตร และทรงจัดการออกร้านฉายภาพยนตร์เป็นประจำในงานประจำปีวัดเบญจมบพิตร ซึ่งเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๓ เป็นต้นมา

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๙–๒๔๕๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่กิจการภาพยนตร์ได้ตั้งตัวขึ้นเป็นมหรสพที่แพร่หลายเป็นยอดนิยมอยู่ทั่วโลกแล้ว

หลักฐานที่อาจแสดงให้เห็นได้ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งในภาพยนตร์ คือ การที่พระองค์เสด็จทอดพระเนตรกิจการโรงถ่ายภาพยนตร์ที่ฮอลลีวู้ด เมื่อเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ระหว่างทางเสด็จกลับสยาม หลังจากการเสด็จยุโรปเพื่อทรงรักษาพระองค์และทรงศึกษาต่อวิชาการทหารชั้นสูงในฝรั่งเศส ขณะที่ยังทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกฯ ในรัชกาลที่ ๖

ในการเสด็จทอดพระเนตรโรงถ่ายภาพยนตร์ที่ฮอลลีวู้ดครั้งนั้น ทรงรู้จักคุ้นเคยกับผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์และดารานักแสดงภาพยนตร์ชื่อดังของโลกขณะนั้นซึ่งพระองค์โปรดทอดพระเนตร คือ ดักลาส แฟร์แบงก์ส ซีเนียร์ และภรรยาซึ่งเป็นดาราภาพยนตร์ชื่อก้องโลกเช่นกัน คือ แมรี่ บิ๊คฟอร์ด ทั้งคู่เป็นหุ้นส่วนสำคัญในการก่อตั้งบริษัทภาพยนตร์ ยูไนเต็ดอาร์ติส ร่วมกับ ชาร์ลี แชปปลิน และเดวิด วาร์ค กริฟฟิธ

ดักลาส แฟร์แบงก์ส ผู้นี้ ต่อมาได้เข้ามาสยามเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ในฐานะพระราชอาคันตุกะ ระหว่างที่เขาเดินทางรอบโลกเพื่อถ่ายทำภาพยนตร์เสียงเรื่อง 80 MINUTES AROUND THE WORLD WITH DOUGLAS FAIRBANKS

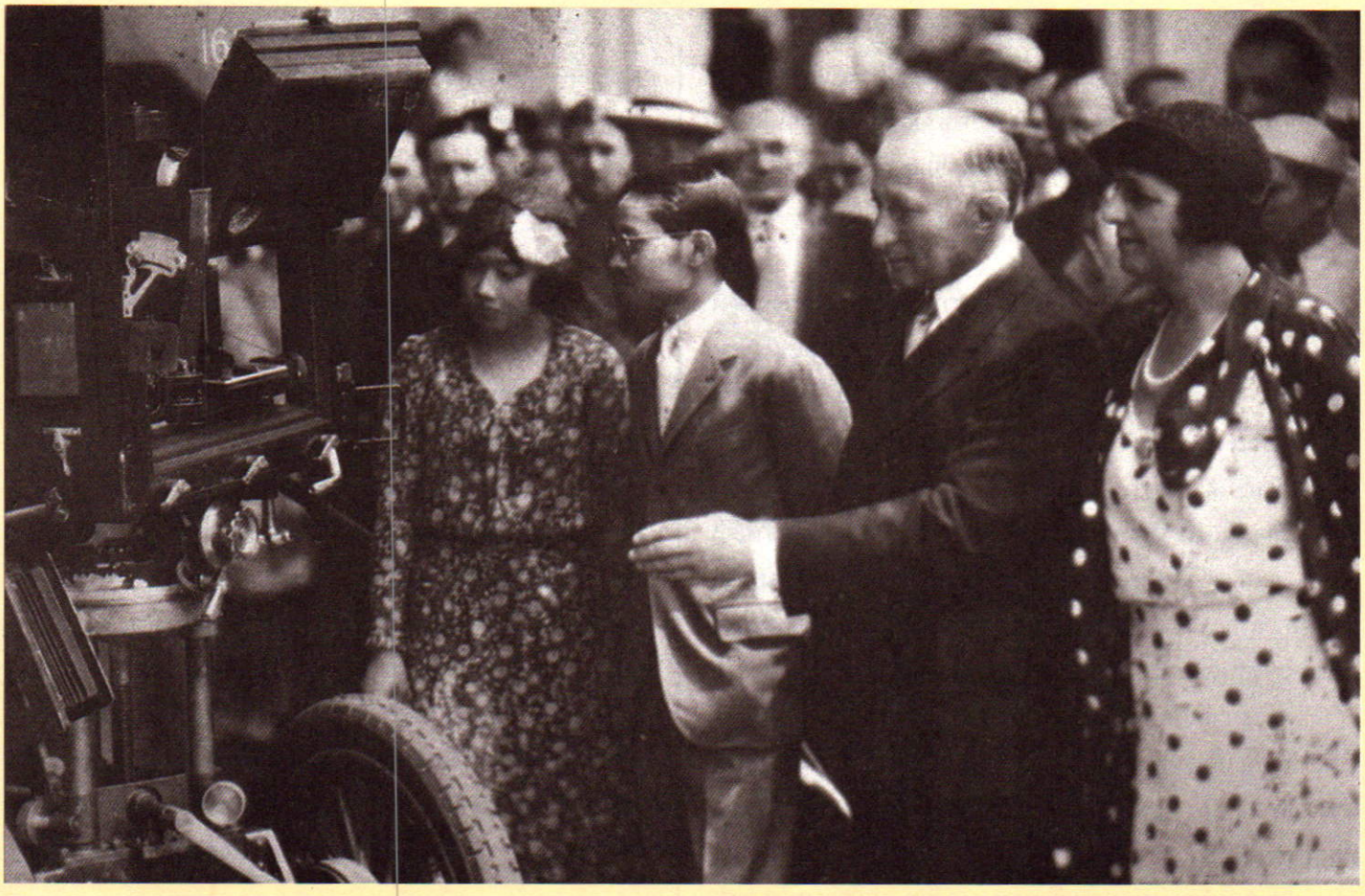

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ทอดพระเนตรโรงถ่ายภาพยนตร์บริษัทพาราเมาท์ ที่ ลอง ไอซ์แลนด์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดฉายภาพยนตร์เพื่อทอดพระเนตรเป็นการส่วนพระองค์ ในพระตำหนักที่ประทับเป็นประจำทุกคืนวันพุธและคืนวันเสาร์ ไม่ว่าจะประทับอยู่ที่วังศุโขทัย ที่พระที่นั่งอัมพร พระราชวังดุสิต ที่พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง ที่พระตำหนักสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต หรือเมื่อเสด็จแปรพระราชฐาน ประทับที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดฉายภาพยนตร์เพื่อทอดพระเนตรเป็นปกติทุกคืนวันพุธและคืนวันเสาร์ บางครั้งเมื่อเสด็จประพาสทางทะเล ต้องประทับแรมในเรือพระที่นั่งจักรี ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดเตรียมภาพยนตร์ขึ้นไปฉายเพื่อทอดพระเนตรในเรือพระที่นั่งเช่นกัน

การทอดพระเนตรภาพยนตร์ประจำทุกคืนวันพุธและคืนวันเสาร์เป็นการส่วนพระองค์ในพระราชวังเช่นนี้ กล่าวได้ว่าทรงประพฤติคล้ายกับแฟนภาพยนตร์ชาวสยามในกรุงเทพฯ ซึ่งคอยติดตามดูภาพยนตร์ที่โรงภาพยนตร์ขาประจำทุกโปรแกรม ซึ่งสมัยนั้นโรงภาพยนตร์ส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ จะเปลี่ยนโปรแกรมทุกคืนวันพุธและคืนวันเสาร์ โปรแกรมหนึ่งๆ จะมีภาพยนตร์ฉายรวมกันหลายเรื่อง โดยเฉพาะในสมัยที่ยังเป็นภาพยนตร์เงียบล้วนๆ *(ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๙ ถึง ๒๔๗๑)* รายการหนึ่งๆ จะมีภาพยนตร์ข่าว ๑ ม้วน ภาพยนตร์เรื่องสั้น ๒–๓ ม้วน ๑–๒ เรื่อง ภาพยนตร์เรื่องชุดต่อ *(ต้องดูต่อกันทุกโปรแกรมเป็นแรมเดือนหลายสิบตอนจึงจบ)*,โปรแกรมละ ๒ ตอน ๑–๒ เรื่อง และมักปิดท้ายโปรแกรมด้วยภาพยนตร์เรื่องยาวจบในตัว ๕–๖ ม้วน ๑ เรื่อง เริ่มลงโรงฉายตั้งแต่สองทุ่ม ไปเลิกเอาราวเที่ยงคืนแล้ว แต่เมื่อเริ่มมีภาพยนตร์พูดได้หรือภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเข้ามาฉายนับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นต้นมา โรงภาพยนตร์ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ค่อยๆ ฉายภาพยนตร์เสียงแทรกปนกับภาพยนตร์เงียบ และเริ่มแบ่งรอบฉายเป็นคืนละ ๒ รอบ คือ รอบค่ำตอนหนึ่งทุ่ม และรอบดึกตอนสามทุ่ม ขณะเดียวกันได้เกิดการพากย์ภาพยนตร์โดยมีนักพากย์เป็นผู้บรรยายและพูดเสียงเป็นภาษาไทยแทนภาษาต่างประเทศในภาพยนตร์เสียง

เพียงแต่ว่าการทอดพระเนตรภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จ-

พระปกเกล้าฯ นี้ พระองค์ทรงเป็นผู้จัดโปรแกรมด้วยพระองค์เอง กล่าวคือ ทรงเลือกชื่อเรื่องภาพยนตร์ต่างๆ จากบัญชีรายชื่อภาพยนตร์เรื่องใหม่ล่าสุดที่บริษัทภาพยนตร์ในสยามได้รับเข้ามาในแต่ละสัปดาห์ ซึ่งสัปดาห์หนึ่งๆ จะมีภาพยนตร์ใหม่เข้ามาราว ๓–๔ เรื่อง ภาพยนตร์ข่าวราว ๑–๒ ม้วน

การจัดฉายภาพยนตร์ในที่ประทับเป็นการส่วนพระองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จะประทับทอดพระเนตรอยู่ข้างหน้าสุด และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายและข้าราชบริพารตลอดจนขุนนางได้ร่วมทอดพระเนตรและชมภาพยนตร์ด้วย คืนละประมาณ ๓๐–๔๐ ท่าน เริ่มฉายตั้งแต่เวลาราวสองทุ่มและมักจะเลิกเมื่อเลยเที่ยงคืนไปแล้ว บางทีถึงตีสามตีสี่

ถ้าหากว่าคืนใด มีภาพยนตร์ซึ่งตัวอักษรบรรยายเป็นภาษาฝรั่งเศส หรือกรณีภาพยนตร์พูดเป็นภาษาฝรั่งเศส พระเจ้าอยู่หัวจะทรงแปลหรือทรงเล่าเรื่องพระราชทานแก่ผู้ชมอื่นๆ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทอดพระเนตรภาพยนตร์เป็นประจำทุกคืนวันพุธและวันเสาร์เช่นนี้ ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร จึงกล่าวได้ว่าทรงเป็นแฟนภาพยนตร์ซึ่งติดตามทอดพระเนตรภาพยนตร์แทบทุกๆ เรื่อง ที่เข้ามาฉายในสยาม

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จจากประเทศสยามเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ไปประทับอยู่ในประเทศอังกฤษ และทรงสละราชสมบัติเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ และยังคงประทับอยู่ในประเทศอังกฤษต่อไป แม้ว่าพระองค์ไม่ทรงมีพระราชวโรกาสได้ทอดพระเนตรภาพยนตร์เป็นประจำทุกคืนวันพุธและวันเสาร์ดังเช่นเมื่อประทับอยู่ในสยาม แต่ก็ทรงหาพระราชวโรกาสเสด็จทอดพระเนตรภาพยนตร์ซึ่งเป็นมหรสพที่โปรดยิ่งนี้ตามโรงภาพยนตร์เป็นบางครั้ง

ทรงเป็นนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น

นอกจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โปรดทอดพระเนตรภาพยนตร์อย่างยิ่งแล้ว ยังโปรดการถ่ายทำภาพยนตร์ด้วยฝีพระหัตถ์ของพระองค์เองด้วย ซึ่งพระราชอัธยาศัยนี้น่าจะสืบเนื่องมาจากการที่พระองค์โปรดการถ่ายรูปด้วยฝีพระหัตถ์มาแต่ทรงพระเยาว์ด้วยเช่นกัน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ คงจะเริ่มถ่ายภาพยนตร์ด้วยพระองค์เองมาก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเล็กน้อย โดยทรงใช้ภาพยนตร์ระบบฟิล์ม ๑๖ มิลลิเมตร ซึ่งบริษัทอิสต์แมน โกดัก เพิ่งผลิตออกจำหน่าย และได้รับความนิยมจากนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นทั่วโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็นต้นมา ในการที่ทรงเริ่มถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงได้รับการถวายข้อแนะนำต่างๆ จากพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน ซึ่งทรงเป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในสยามว่าทรงเป็นเจ้านายไทยอีกพระองค์หนึ่งซึ่งทรงใฝ่พระทัยและทรงรอบรู้ในเรื่องภาพยนตร์อย่างยิ่ง ทรงสนพระทัยในการถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นนี้มานานปีแล้ว เป็นรองจากพระปิตุลา คือ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลยวงศ์ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจเท่านั้น ด้วยความใฝ่พระทัยในภาพยนตร์อย่างยิ่งนี้น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งในการที่ทรงจัดตั้ง กองภาพยนตร์เผยแผ่ข่าวขึ้นในกรมรถไฟหลวง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ในขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง กองภาพยนตร์เผยแผ่ข่าวนี้ ทำหน้าที่เป็นเสมือนศูนย์ผลิตและเผยแพร่ภาพยนตร์ของรัฐบาลหรือของชาติในสมัยที่ภาพยนตร์กำลังเริ่มมีบทบาทเป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ดี เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระราชกรณียกิจในเรื่องทรงถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นจึงปรากฏเด่นชัด ดังจะเห็นได้จากรูปถ่ายพระราชกรณียกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินที่ใด พระองค์จะทรงถือกล้องถ่ายภาพยนตร์ขนาดเล็กแบบต่างๆ อย่างใดอย่างหนึ่งติดพระหัตถ์อยู่ด้วยเสมอ เพื่อทรงถ่ายภาพยนตร์บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ นั้นด้วยพระองค์เอง

ภาพยนตร์ที่ทรงถ่ายนี้ ระยะแรกๆ โปรดเกล้าฯ ให้เรียกชื่อว่า **"ภาพยนตร์ทรงถ่าย"** ซึ่งพบหลักฐานจากต้นม้วนฟิล์มภาพยนตร์ในระยะปีแรกๆ ที่ทรงถ่าย ต้นม้วนนี้เปรียบเสมือนปกของภาพยนตร์เป็นตัวอักษรข้อความ **"ภาพยนตร์ทรงถ่าย"** ทับอยู่บนรูปวาดลูกศรหนึ่งดอก และตามด้วยภาพลูกศรสามดอกไขว้กัน ซึ่งมาจากส่วนหนึ่งของตราพระราชลัญจกร กล่าวได้ว่าเป็นตราของภาพยนตร์ทรงถ่ายนั่นเอง แต่ต่อมาราวปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ทรงเปลี่ยนชื่อจาก **"ภาพยนตร์ทรงถ่าย"** เป็น **"ภาพยนตร์อัมพร"** ซึ่งเขียนเป็นลายเส้นตัวอักษรทับอยู่บนรูปวาดลายเส้นพระที่นั่งอัมพรสถาน แบบหนึ่ง และอีกแบบหนึ่งเป็นรูปวาดลายเส้นปราสาทลอยอยู่บนเมฆ มีอักษรภาพยนตร์อัมพรเป็นแนวโค้งประดับอยู่ด้านล่าง

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ องค์กรสมาคมที่ใช้ชื่อว่า AMATEUR CINEMA LEAGUE INC ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ ณ กรุงนิวยอร์ค สหรัฐอเมริกา และอ้างว่าเป็นองค์กรสากลแห่งบรรดานักสร้างภาพยนตร์สมัครเล่น ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูล ขอให้ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ขององค์กร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โปรดฯ ให้ตอบรับเป็นสมาชิก ทางสมาคมได้ส่งบัตรสมาชิกมาถวาย และส่งฟิล์ม

ภาพยนตร์เป็นรูปตราของสมาคมและข้อความสำแดงความเป็นสมาชิกของสมาคม สำหรับต่อเข้าหัวฟิล์มมาถวายด้วย

ภาพยนตร์ทรงถ่าย และภาพยนตร์อัมพรนี้ เป็นภาพยนตร์ฝีพระหัตถ์ทรงถ่าย แต่มิใช่ว่าทรงถ่ายโดยตลอดทั้งหมดในแต่ละม้วนหรือแต่ละเรื่อง แต่โปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายและข้าราชบริพารที่ใกล้ชิดทรงถ่ายและถ่ายด้วย แล้วนำมาตัดต่อรวมกันเพื่อให้สามารถบันทึกเหตุการณ์ได้กว้างขวางและครบถ้วน โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เป็นพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงไม่สามารถถ่ายภาพยนตร์ด้วยฝีพระหัตถ์พระองค์เองได้ตลอด

เจ้านายและข้าราชบริพารที่ได้ร่วมทรงถ่ายและถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้แก่ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี นั่นเอง นอกจากนี้ยังมีอีกหลายพระองค์ เช่น หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร ซึ่งทรงเป็นราชเลขานุการในพระองค์ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๘–๒๔๗๐ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ราชเลขานุการในพระองค์ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๑–๒๔๗๓ หม่อมราชวงศ์สมัครสมาน กฤดากร ซึ่งเป็นราชเลขานุการในพระองค์ ต่อมาจนสิ้นรัชกาล และหม่อมเจ้ากมลีสาณ ชุมพล เจ้านายซึ่งประทับอยู่ในราชสำนักใกล้ชิดพระยุคลบาท เป็นต้น

สมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยาม

พระราชนิยมทรงถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นอย่างเข้มแข็งเช่นนี้ น่าจะมีส่วนทำให้การถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นในสยามแพร่หลายขึ้นอย่างรวดเร็วและคึกคัก บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่ใกล้ชิด เจ้านายทั้งฝ่ายในฝ่ายหน้า ตลอดจนขุนนางใหญ่น้อย และแม้ราษฎรผู้มีอันจะกิน ต่างก็นิยมเล่นถ่ายภาพยนตร์เป็นงานอดิเรก บริษัทห้างร้านที่เป็นตัวแทนขายฟิล์มและอุปกรณ์ ต่างพยายามให้บริการแข่งขันกันคึกคัก

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ หลังจากเสด็จกลับจากประพาสอินโดจีนแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์จะส่งเสริมการภาพยนตร์สมัครเล่นในสยามให้เป็นปึกแผ่นขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพบปะประชุมระหว่างนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น เพื่อก่อตั้งสมาคมขึ้นเป็นศูนย์กลาง เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ณ พระตำหนักจิตรลดา พระองค์และสมเด็จพระบรมราชินี เสด็จฯ ทรงเป็นประธานที่ประชุม ซึ่งที่สุดได้มีมติเห็นชอบให้ตั้งสมาคมขึ้น ใช้ชื่อว่า **"สมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยาม"** ใช้อักษรย่อว่า ส.ภ.ส. ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า AMATEUR CINEMA ASSOCIATION OF SIAM ใช้อักษรย่อว่า A.C.A.S. เป็นสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ มีที่ตั้งสำนักงานอยู่ในพระตำหนักจิตรลดา พระราชวังดุสิต

หนังสือพิมพ์รายวัน **"ศรีกรุง"** ฉบับประจำวันพุธที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้ตีพิมพ์บทรายงานการประชุมนี้ มีความน่าสนใจบางตอนดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จประทับเปนประธานในที่ประชุม พร้อมด้วยสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอู่ทองเขตขัตติยนารี, กรมพระกำแพงเพ็ชรฯ และกรมขุนชัยนาทนเรนทร และข้าราชการผู้ใหญ่, ชาวต่างประเทศ อีกประมาณ ๔๓ คน

การประชุมได้เริ่มแต่เวลา ๑๗.๓๐น. และเลิกเมื่อเวลาราว ๑๘ น. เศษ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรัสเปิดการประชุมสรุปใจความว่า การประชุมครั้งนี้ ก็ด้วยมีพระราชประสงค์ส่วนใหญ่จะประสานสามัคคีแลกเปลี่ยนวิชชาความรู้ซึ่งกันและกันในบรรดานักถ่ายภาพยนตร์ (อะเมเจอร์) ด้วยกัน และทั้งมุ่งต่อผลในอันที่จะเผยแผ่ความเจริญของสยามด้วย.

ครั้นแล้วได้มีการเลือกตั้ง คณกรรมการชั่วคราวขึ้นคือ ๑ กรมพระกำแพงเพ็ชร ๒ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ๓ พระยาเทวาธิราช ๔ พระยาภิรมย์ภักดี ๕ นายอาร์ ดี. เครก

กรรมการชั่วคราวที่ตั้งขึ้นนี้ มีหน้าที่ในชั้นต้นคือ ดำริร่างข้อบังคับและขนานนามสมาคม การทำเครื่องหมายสำหรับสมาชิก นอกจากนี้ได้มีการตกลงในที่ประชุมถึงเรื่องการรับบุคคลอื่นเข้าเปนสมาชิก ต้องเสียเงินค่าเข้าครั้งแรก ๕๐ บาท และค่าบำรุงปีละ ๓๖ บาท ส่วนผู้ที่มาในการประชุมนี้ ไม่ต้องเสียค่าเข้าครั้งแรก สถานที่สำหรับตั้งสมาคม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชวังจิตรลดา ทั้งนี้นับว่าเปนพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น

สมาชิกจะมีโอกาสได้ร่วมประชุมกันเดือนละครั้ง เพื่อนำภาพยนตร์ซึ่งบรรดาสมาชิกไปถ่ายมาได้นั้น ฉายเปนการแสดงฝีมือ และนอกจากนี้จะมีงานอื่นๆ อีก แล้วแต่ความดำริต่อภายหลัง

การประชุมใหญ่นั้น ได้กำหนดประชุมปีละครั้งในเดือนมีนาคม

ความสำเร็จของการตั้งสมาคม สำหรับพวกถ่ายภาพยนตร์ที่ไม่เปนอาชีพนี้ นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเปนพระบรมราชูปถัมภ์อยู่ด้วยแล้ว ก็ยากยิ่งที่จะสฤษดิ์ผลสมประสงค์ดีเลิศได้ ฉะนั้นในการที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ให้บรรดานักถ่ายภาพยนตร์ (อะเมเจอร์) ทั่วหน้าได้มาร่วมกันเปนปึกแผ่นเช่นนี้ จึงต้องนับว่าเปนพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นเหลือเปนที่น่าปิติยินดี

แก่นาครชนด้วย

สมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยามนี้ เมื่อจัดตั้งขึ้นแล้วได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเรียกว่า สภา ของสมาคมชุดแรก ประกอบด้วยสมาชิกที่ทรงได้รับเลือกตั้งและเลือกตั้งดังนี้

สภานายก : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรควรพินิต
อุปนายก : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพ็ชร-อัครโยธิน
เลขานุการ : พระยาประกิตกลศาสตร์
เหรัญญิก : หลวงศรีสมบัติ
กรรมการ : กรมขุนชัยนาทนเรนทร พระยาเทวาธิราช พระยาภิรมย์ภักดี และพระยาวิชิตชลธาร

พระเสนอพจนพากย์ ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้สอบบัญชี

สมาชิกของสมาคม นอกจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และสมเด็จพระบรมราชินี ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์และทรงเป็นองค์ราชูปถัมภ์แล้ว บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านาย ขุนนาง ตลอดจนสามัญชน พ่อค้าคหบดีและชาวต่างชาติได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกกว่าหนึ่งร้อยราย โดยแบ่งประเภทสมาชิกเป็น สมาชิกสามัญ สมาชิกสามัญตลอดชีพ สมาชิกต่างจังหวัด สมาชิกสมทบ และอนุสมาชิก

สมาคมได้ดำเนินการเจริญก้าวหน้าอย่างยิ่ง สามารถจัดกิจกรรมโดยเฉพาะการประชุมฉายภาพยนตร์ของสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน เดือนละครั้ง เพื่อให้สมาชิกและแขกของสมาชิกเข้าชม และเปิดให้สมาชิกได้ติชม โดยสมาคมได้จัดห้องฉายภาพยนตร์ที่สำนักงาน ณ พระตำหนักสวนจิตรลดา สามารถจุสมาชิกกว่าร้อยที่นั่ง มีร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายสินค้าประเภทฟิล์มและอุปกรณ์ภาพยนตร์บริการแก่สมาชิกในราคาถูก มีบริการรับล้างและพิมพ์สำเนาฟิล์มภาพยนตร์ บริการทำไตเติล มีห้องสมุดภาพยนตร์ไว้บริการให้เช่าภาพยนตร์และเครื่องฉายสำหรับบริการสมาชิก สมาคมยังได้ออกวารสาร **"ข่าว ส.ภ.ส."** (A.C.A.S. TOPIC) รายเดือน เสนอข่าวสารและบทความเกี่ยวกับภาพยนตร์สมัครเล่น มีทั้งหน้าภาษาไทยและอังกฤษ จำหน่ายและให้บอกรับเป็นสมาชิก

ในปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๔๗๔ เมื่อมีการประชุมใหญ่ประจำปีและเลือกตั้งสภาบริหารชุดใหม่ กรมพระนครสวรรควรพินิต ทรงขอถอนพระองค์จากการรับเลือกตั้ง ปรากฏว่ากรมพระกำแพงเพ็ชร-อัครโยธินทรงได้รับเลือกตั้งให้เป็นนายกสภา และทรงได้รับเลือกต่อเนื่องอีกสองสมัยจนกระทั่งกิจการของสมาคมยุติลงในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จฯ ออกจากสยามแล้ว

ในสมัยที่กรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธินทรงเป็นนายก ได้ทรงตั้งคณะอนุกรรมการทำงานขึ้น ๓ คณะ คือ อนุกรรมการแผนกขายของ แผนกเทคนิค และแผนก Film Library หรือห้องสมุดภาพยนตร์

อนุกรรมการแผนกขายของ ได้แก่ หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา, พระยาวิสูตร์สาครดิษฐ์, พระเสนอพจนพากย์, หลวงอุปถัมภ์นรารมย์

อนุกรรมการแผนกเทคนิค ได้แก่ กรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน, A.H. Abdul Rahim, H. Brandli, H.F. Somm

อนุกรรมการแผนก Film Library ได้แก่ กรมขุนชัยนาทนเรนทร, หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และพระบรมราชินี จะเสด็จทรงร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสมาคมเสมอ โดยเฉพาะการจัดประชุมฉายภาพยนตร์ของสมาชิกทุกเดือน ซึ่งเริ่มตั้งแต่ครั้งแรกเมื่อคืนวันพุธที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ และหลายครั้งได้พระราชทานภาพยนตร์ส่วนพระองค์ไปร่วมรายการฉายให้สมาชิกได้ชมด้วย

หนังสือพิมพ์รายวัน ศรีกรุง ฉบับประจำวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้ตีพิมพ์บทรายงานเรื่อง *"ความเจริญรวดเร็วของสมาคม ภ.ย. สมัครเล่นแห่งสยาม"* มีความดังนี้

คณะของเราบางคน ได้รับเชิญจากสมาชิกของสมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยาม ให้ไปชมภาพยนตร์ของสมาคม ซึ่งฉายที่พระตำหนักสวนจิตรลดาเปนวาระที่ ๒ เมื่อคืนวันที่ ๔ เดือนนี้ เริ่มแต่เวลา ๒๑ น. ฉายเสร็จเวลา ๒๓.๓๐ น. เศษ เหตุการณ์ได้เปนไปเรียบร้อยที่สุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้เสด็จประทับทอดพระเนตรเปนประธาน ก่อนที่จะได้เริ่มฉายภาพยนตร์ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรควรพินิต สภานายกแห่งสมาคมได้กราบบังคมทูลในนามของสมาคม สำแดงความเปี่ยมปิติและเปนเกียรติยิ่งที่ได้ทรงพระอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนิร มาประทับทอดพระเนตรภาพยนตร์ของสมาชิกแห่งสมาคม ณ ค่ำวันนี้ แล้วเสด็จในกรมกำแพงเพ็ชร อุปนายกของสมาคม ก็ได้เริ่มต้นทรงฉายเปนลำดับไป

การฉายก็ดี ภาพที่มองเห็นก็ดี ภาพยนตร์หลวงเรื่อง เกาะบาหลี เมื่อคราวเสด็จประพาสเกาะชะวา ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำออกฉายม้วนยาวๆ นั้น เปนภาพยนตร์ชั้นเยี่ยมที่น่าดูสำหรับคืนวันนั้นยิ่งนัก ก่อนจะนำออกฉาย ได้มีพระราชดำรัสออกพระองค์ถึงความ

บกพร่องต่าง ๆ แต่เมื่อมีสมาชิกบางท่านประสงค์จะดู จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานมา ในที่สุดก็ทรงหวังว่าผู้ดูคงให้อภัยด้วย ครั้นเมื่อลงมือฉาย ก็ยังได้ทรงพระกรุณาเปนพระราชภาระพระราชทานพระบรมราชาธิบายภาพเปนตอน ๆ จนตลอดด้วย กระทำให้ผู้ดูรู้สึกปลาบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่งล้นที่ได้รับความเข้าใจแจ่มแจ้งทั้งทางจักษุและโสตร์ประสาทเปนอย่างดีจริง ๆ พระราชกระแสแจ่มใสไพเราะ และยังพระราชทานความขบขันอีกหลายตอน ซึ่งกระทำให้ผู้ดูต้องตบมือฉลองพระเดชพระคุณหลายระยะ

ผลแห่งการตั้งสมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นขึ้น เท่าที่เห็นชั่วระยะอันน้อยนี้ ได้ประจักษ์ใจว่า เปนสมาคมหนึ่งที่ก่อสามัคคีธรรมระหว่างบุคคลทุกชั้นเปนอย่างยอดเยี่ยม และหวังว่าจะถาวรอยู่ชั่วกัลปาวสาน เพราะการงานทุกอย่างได้มีระเบียบเรียบร้อย เช่นมีอาหารจำหน่ายตามความต้องการ มีร้านขายเครื่องอุปกรณ์ภาพยนตร์ทุกอย่างเกือบครบถ้วน ซึ่งจำหน่ายด้วยราคาอันถูกที่สุด เพื่อผะดุงสมาชิกทุก ๆ ฐานะ

ในที่สุดนี้เราหวังว่าในไม่ช้าจะมีสมาชิกเพิ่มทวีขึ้นเปนลำดับอย่างแน่นอน

ผู้ที่เสด็จและไปชมในคืนวันนั้น มีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ข้าราชการ พ่อค้า คหบดี ชายหญิง ทั้งชาวไทยและต่างประเทศเปนจำนวนมากมายจนล้นที่นั่ง และต่างเตรียมพร้อมที่จะช่วยอุดหนุนสมาคมด้วยกันทุก ๆ ท่าน

กิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งของสมาคม คือการจัดประกวดภาพยนตร์ของสมาชิก เปิดโอกาสให้สมาชิกส่งผลงานภาพยนตร์เข้าร่วมประกวด ผู้เขียนบทความนี้พบหลักฐานแต่เพียงว่ามีประกาศเชิญชวนสมาชิกส่งภาพยนตร์เข้าประกวดภายในสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓

มรดกภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

พระราชอัธยาศัยโปรดการถ่ายภาพยนตร์ด้วยฝีพระหัตถ์พระองค์เองนี้ ผู้เขียนบทความนี้เชื่อว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ คงจะทรงถ่ายภาพยนตร์เป็นประจำ กล่าวได้ว่าแทบทุกวันหรืออย่างน้อยทุกสัปดาห์ ทั้งนี้โดยเหตุผลจากการคำนวณจำนวนฟิล์มภาพยนตร์ที่ทรงถ่ายอันปรากฏหลักฐานอยู่ในบัญชีฟิล์มภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งหม่อมเจ้าอุปลีสาณ ชุมพล ในฐานะผู้แทนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงยื่นต่อคณะกรรมการพิจารณาเรื่องทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ *(ซึ่งรัฐบาลสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลังจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัติแล้วได้แต่งตั้งขึ้น)* ลงวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งหลักฐานนี้ระบุว่าฟิล์มภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มีจำนวนทั้งสิ้นถึงห้าร้อยม้วนเศษ ซึ่งคิดเป็นความยาวทั้งสิ้นประมาณ หนึ่งแสนสองหมื่นฟุต

ฟิล์มภาพยนตร์จำนวนมากนี้ หากคิดเป็นม้วนฟิล์มสำหรับถ่ายซึ่งปกติจะบรรจุเป็นม้วนละขนาดความยาว ๑๐๐ ฟุต จะเป็นฟิล์มที่ใช้ถ่ายประมาณหนึ่งพันสองร้อยม้วน ซึ่งฟิล์มจำนวนนี้ หากจะทรงถ่ายทุกวัน ตลอดเวลานับแต่เสวยราชสมบัติแล้ว คือจาก พ.ศ. ๒๔๖๘ จนถึงปีที่เสด็จจากสยามไปประทับในต่างประเทศ คือ พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นเวลาประมาณ ๘ ปี จะทรงถ่ายภาพยนตร์เฉลี่ย ๒ วันต่อฟิล์ม ๑ ม้วน หรืออาจกล่าวว่าทรงถ่ายภาพยนตร์สัปดาห์ละประมาณ ๒ ถึง ๓ ม้วน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จจากสยามไปประทับอยู่ในต่างประเทศ และต่อมาทรงสละราชสมบัติและประทับอยู่ในประเทศอังกฤษ พระราชอัธยาศัยโปรดทรงถ่ายภาพยนตร์เป็นประจำนี้ก็มิได้เสื่อมคลาย ยังทรงถ่ายภาพยนตร์ด้วยฝีพระหัตถ์อย่างสม่ำเสมอ ทรงบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แวดล้อมพระองค์ แต่มิได้ทรงใช้ตราภาพยนตร์อัมพรอีกต่อไป ภาพยนตร์ที่ทรงถ่ายในระยะนี้จึงมีลักษณะทำนองเดียวกับภาพยนตร์ที่ถ่ายเล่นเป็นที่ระลึกในครอบครัว ทรงบันทึกภาพพระราชอิริยาบถส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระประยูรญาติ ข้าราชบริพารใกล้ชิด และพระราชอาคันตุกะที่เสด็จและไปเฝ้าที่พระตำหนัก บันทึกภาพเหตุการณ์เมื่อเสด็จไปทรงพักผ่อนพระอิริยาบถตามที่ต่าง ๆ

ในบั้นปลายนี้ ทรงถ่ายภาพยนตร์ขนาด ๘ มิลลิเมตร ซึ่งบริษัทอิสต์แมน โกดัก ได้ผลิตออกจำหน่ายตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ และเป็นที่นิยมของนักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นเพิ่มขึ้นจากภาพยนตร์ขนาด ๑๖ มิลลิเมตรด้วย นอกจากนี้ยังทรงถ่ายทำภาพยนตร์ ๑๖ มิลลิเมตรชนิดบันทึกเสียงในฟิล์มด้วยเช่นกัน โดยทรงบันทึกพระกระแสเสียงบรรยายด้วยพระองค์เอง

ภาพยนตร์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงถ่ายระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ถึง ๒๔๗๖ จำนวนห้าร้อยม้วนเศษ ตามที่ปรากฏหลักฐานในบัญชีภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งหม่อมเจ้าอุปลีสาณ ชุมพล ในฐานะผู้แทนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงยื่นต่อรัฐบาลเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เพื่อขอคืน เนื่องจากรัฐบาลขณะนั้นได้ยึดไว้

ครั้งแรกคณะกรรมการพิจารณาเรื่องทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ มีมติไม่คืนให้ ซึ่งนอกจากฟิล์มภาพยนตร์นี้แล้ว ยังรวมถึงกล้องถ่ายรูป กล้องถ่ายภาพยนตร์ และอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ จำนวนหลายร้อยรายการ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงขอให้รัฐบาลคืนฟิล์มภาพยนตร์เหล่านี้อีก และคราวนี้รัฐบาลจึงยอมคืนเฉพาะฟิล์มภาพยนตร์เหล่านี้

ผู้เขียนบทความนี้เข้าใจว่า ฟิล์มภาพยนตร์เหล่านี้คงถูกนำออกไปที่ประเทศอังกฤษ เพื่อถวายคืนแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และคงจะทอดพระเนตรภาพยนตร์เหล่านี้บ้าง ในยามที่ต้องประทับอยู่ในดินแดนห่างไกลจากแผ่นดินสยามของพระองค์ ตราบจนเสด็จสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จกลับคืนมาประทับในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ทรงนำภาพยนตร์เหล่านี้กลับมาด้วย และทรงเก็บไว้ที่วังศุโขทัยตลอดมาหลังจากที่รัฐบาลถวายคืนให้เป็นที่ประทับจนตลอดพระชนม์ชีพ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ สยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รับพระราชทานยืมฟิล์มภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จำนวนหนึ่งจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เพื่อนำไปคัดเลือกจัดฉายในโอกาสที่สมาคมจะจัดงานฉลอง ๗๒ ปี สถาปนาสมาคมในปีนั้น และหลังจากนั้นสมาคมได้เก็บรักษาฟิล์มภาพยนตร์เหล่านั้นไว้

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ผู้เขียนบทความนี้ได้มีโอกาสไปพบเห็นฟิล์มภาพยนตร์ดังกล่าวที่สยามสมาคม และได้รับอนุญาตจากสมาคมให้ตรวจสอบจัดทำบัญชีฟิล์มภาพยนตร์ทั้งหมดนั้น นับได้ฟิล์มทั้งสิ้น ๒๗๒ ม้วน เป็นฟิล์มขนาด ๑๖ มิลลิเมตร และคำนวณความยาวรวมทั้งสิ้นประมาณเจ็ดหมื่นฟุต และจากการตรวจชื่อเรื่องที่ปรากฏบนฉลากปิดกล่อง หรือลายพระหัตถ์ และลายมือเขียนบนกล่อง ทำให้ทราบว่าเป็นภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งทรงถ่ายทำตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ จนเสด็จประทับอยู่ในประเทศอังกฤษหลังจากที่ทรงสละราชสมบัติแล้วด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ขณะที่ผู้เขียนบทความนี้ทำงานโครงการอนุรักษ์ภาพยนตร์ในประเทศไทยร่วมกับแผนกวิชาช่างภาพ วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพ ที่ทุ่งมหาเมฆ ทางโครงการได้ขอรับมอบฟิล์มภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จากสยามสมาคม ไปดำเนินการเพื่อหาทางอนุรักษ์ ผู้เขียนจึงมีโอกาสได้ตรวจดูเนื้อหาในภาพยนตร์ทั้งหมด และได้จัดทำบัญชีรายการภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ขึ้นใหม่ตามเรื่องและชุด ให้ถูกต้องใกล้เคียงยิ่งขึ้น และพบว่ายังคงมีฟิล์มที่อยู่ในสภาพดีสามารถอนุรักษ์ไว้ได้เพียง ๑๗๘ ม้วนเท่านั้น คิดเป็นความยาวรวมประมาณ หกหมื่นฟุต หรือหากนำมาฉายติดต่อเนื่องกันจะกินเวลาฉายนานถึงสี่สิบชั่วโมง

บัญชีรายการภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งผู้เขียนได้ชำระครั้งแรก มีดังนี้

๑. เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๙

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๗ ม้วน ความยาว ๒,๖๕๐ ฟุต เป็นภาพยนตร์ทรงถ่ายด้วยฝีพระหัตถ์เองเป็นส่วนใหญ่

๒. เสด็จประพาสทางทะเล พ.ศ. ๒๔๗๐

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายทั้งไทยและอังกฤษ จำนวน ๖ ม้วน ความยาว ๒,๒๐๐ ฟุต

๓. เสด็จเลียบมณฑลภูเก็ต พ.ศ. ๒๔๗๑

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๓ ม้วน ความยาว ๑,๒๐๐ ฟุต

๔. เสด็จเลียบมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๗๑

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๖ ม้วน ความยาว ๒,๐๕๐ ฟุต

๕. เสด็จประพาสชวา พ.ศ. ๒๔๗๒

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาอังกฤษ จำนวน ๑๘ ม้วน ความยาว ๖,๐๐๐ ฟุต

๖. พระราชพิธีโสกันต์ พ.ศ. ๒๔๗๒

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๒ ม้วน ความยาว ๘๐๐ ฟุต

๗. พระราชวังไกลกังวล หัวหิน พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๗ ม้วน ความยาว ๒,๔๐๐ ฟุต

๘. พระราชพิธีพระราชทานพระกฐินสถลมารคและชลมารค พ.ศ. ๒๔๗๑ ถึง ๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๖ ม้วน ความยาว ๒,๐๐๐ ฟุต

๙. เสด็จประพาสอินโดจีนของฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ อักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๗ ม้วน ความยาว ๒,๔๐๐ ฟุต

๑๐. การชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน

๕ ม้วน ความยาว ๑,๗๐๐ ฟุต

๑๑. เสด็จทอดพระเนตรเรือรบแห่งราชนาวีอังกฤษ "เคนท์" และเสด็จทอดพระเนตรเรือบรรทุกเครื่องบิน "เฮมิส" ของฝรั่งเศส ในอ่าวไทย พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๒ ม้วน ความยาว ๖๐๐ ฟุต

๑๒. เสด็จทอดพระเนตรการฝึกภาครวมของราชนาวีสยาม พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๔ ม้วน ความยาว ๑,๒๕๐ ฟุต

๑๓. พระราชพิธีโล้ชิงช้า พ.ศ. ๒๔๗๓

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๑ ม้วน ความยาว ๓๕๐ ฟุต

๑๔. เสด็จประพาสต่างประเทศ ญี่ปุ่น คานาดา และสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๗๔

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาอังกฤษ จำนวน ๓๘ ม้วน ความยาว ๑๕,๒๐๐ ฟุต

๑๕. งานพิธีสาบานธง, พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ, กฐินเจ้าคุณวรพงษ์พิพัฒน์ พ.ศ. ๒๔๗๔

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๑ ม้วน ความยาว ๓๕๐ ฟุต

๑๖. พระราชพิธีเฉลิมพระนคร ๑๕๐ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาอังกฤษ จำนวน ๓ ม้วน ความยาว ๑,๒๐๐ ฟุต

๑๗. เสด็จประพาสป่า ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๖

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาอังกฤษ จำนวน ๕ ม้วน ความยาว ๑,๘๐๐ ฟุต

๑๘. เบ็ดเตล็ด

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๑๕ ม้วน ความยาว ๕,๐๐๐ ฟุต

๑๙. เสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๗๖ และชีวิตส่วนพระองค์ หลังจากทรงสละราชสมบัติ และประทับอยู่ในประเทศอังกฤษ

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ และสี เงียบและเสียง จำนวน ๓๙ ม้วน ความยาว ๑๒,๕๓๐ ฟุต

๒๐. "แหวนวิเศษ" พ.ศ. ๒๔๗๑

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ มีอักษรบรรยายภาษาไทย จำนวน ๒ ม้วน ความยาว ๖๐๐ ฟุต

(หมายเหตุ ภาพยนตร์เรื่อง "แหวนวิเศษ" มี ๓ ม้วนจบ แต่เมื่อพบฟิล์มที่สยามสมาคมนั้น มีเหลืออยู่เพียง ๒ ม้วน คือ ม้วน ๑ และม้วน ๓ ม้วนที่ ๒ หายไป ซึ่งได้ค้นพบภายหลัง จากวังสวนบ้านแก้ว จันทบุรี)

๒๑. "พระเจ้ากรุงจีน" พ.ศ. ?

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๑ ม้วน ความยาว ๓๕๐ ฟุต

(หมายเหตุ ผู้เขียนบทความนี้ เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มิได้ทรงตัดต่อ และประกอบคำบรรยายให้สำเร็จ คงทิ้งค้างไว้ บางทีอาจจะทรงเกรงเรื่องกระทบกระเทือน)

๒๒. "(ยังไม่ทราบชื่อ)" พ.ศ. ?

๑๖ ม.ม. ขาว-ดำ เงียบ ไม่มีอักษรบรรยาย จำนวน ๑ ม้วน ความยาว ๒๐๐ ฟุต

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เมื่อผู้เขียนบทความนี้ได้ทำงานที่หอภาพยนตร์แห่งชาติ กรมศิลปากรแล้ว และเมื่อสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ เสด็จสวรรคตแล้ว หอภาพยนตร์แห่งชาติ ได้รับมอบฟิล์มภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ บางส่วนจากวังศุโขทัย และจากวิทยาลัยครูจันทบุรี ซึ่งเคยเป็นวังสวนบ้านแก้วของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เมื่อตรวจชำระแล้ว ได้พบฟิล์มภาพยนตร์เรื่อง **"แหวนวิเศษ"** ม้วน ๒ ซึ่งยังขาดอยู่ และพบภาพยนตร์ขนาด ๘ ม.ม. ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งทรงถ่ายในช่วงวาระสุดท้ายของพระชนมชีพ หลังจากทรงสละราชสมบัติแล้ว นอกจากนี้ได้พบเศษฟิล์มภาพยนตร์เรื่อง **"ชิงนาง"** ซึ่งเป็นภาพยนตร์ชนิดดำเนินเรื่อง ผลงานของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ อีกเรื่องหนึ่ง

จากภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เท่าที่เหลือปรากฏอยู่นี้ ทำให้เห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ โปรดทรงถ่ายภาพยนตร์มากเพียงไรและทรงมีพระปรีชาสามารถมากเพียงไร กล่าวได้ว่า ทรงถ่ายภาพยนตร์แทบทุกแบบเท่าที่นักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นจะทำกัน และออกจะมากกว่าที่นักถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่นทั่วไปจะทำได้เสียอีก

กล่าวคือ ภาพยนตร์ที่ทรงถ่ายนี้ มีทั้งที่เป็นแบบภาพยนตร์ข่าว คือ บันทึกเหตุการณ์จริงที่อุบัติขึ้นโดยมิได้เตรียมการ เช่นภาพยนตร์บันทึกเหตุการณ์ไฟไหม้ที่ตลาดนางเลิ้ง มีทั้งที่เป็นแบบภาพยนตร์สารคดี

คือ บันทึกเหตุการณ์เรื่องราวอย่างสร้างสรรค์ เช่นภาพยนตร์บันทึกเหตุการณ์ตามระยะทางเสด็จประพาสต่างๆ หรือพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งนอกจากจะบันทึกเหตุการณ์จริงที่ปรากฏขึ้นแล้ว ยังเต็มไปด้วยการเล่าเรื่องและสอดแทรกความคิดความรู้สึกหลากหลาย ภาพยนตร์เหล่านี้สามารถให้ข้อมูลความรู้และความเพลิดเพลินทั้งทางสติปัญญาและอารมณ์แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนบทความนี้อยากจะเปรียบเทียบว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงใช้กล้องถ่ายภาพยนตร์ต่างปากกา พระราชนิพนธ์สารคดีระยะทางเสด็จประพาสที่ต่างๆ ได้งดงามสมบูรณ์ ดุจเดียวกับที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง พระบรมชนกนาถ พระราชนิพนธ์พระราชหัตถเลขา ในคราวเสด็จประพาสต่างประเทศ เช่น **"ไกลบ้าน"** ซึ่งเรานับถือกันว่าเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่ดีเลิศชิ้นหนึ่งของชาติ

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยังทรงถ่ายภาพยนตร์ในแบบดำเนินเรื่อง คือ พระราชนิพนธ์เรื่องอย่างละครหรือนิยาย และจัดฉากแสดง ซึ่งแม้ว่าขณะนี้ได้พบฟิล์มภาพยนตร์ประเภทนี้เหลืออยู่เพียง ๔ เรื่อง แต่ทราบว่าทรงสร้างไว้มากกว่านี้ ซึ่งคงจะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

แต่เพียงเท่าที่มีฟิล์มภาพยนตร์เหลืออยู่เพียง ๔ เรื่อง ก็สามารถเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถในเชิงสร้างสรรค์ภาพยนตร์ชนิดดำเนินเรื่องได้เป็นอย่างดี

โดยเฉพาะ จากภาพยนตร์ ฝีพระหัตถ์เรื่อง **"แหวนวิเศษ"** ซึ่งยังคงเหลืออยู่ครบสมบูรณ์ทั้งเรื่องนั้น นอกจากเป็นเครื่องแสดงพระปรีชาสามารถทางภาพยนตร์แล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นพระราชอัธยาศัย ทรงรักและทรงเมตตาเอ็นดูเด็กๆ ของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ได้เป็นอย่างดีด้วย ทรงชุบเลี้ยงเด็กๆ ทั้งที่เป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ใกล้ชิด เด็กๆ เจ้านายจากอดีตหัวเมืองประเทศราช ตลอดกระทั่งเด็กสามัญชนอยู่ในพระราชวัง และโปรดให้เด็กๆ เหล่านี้อยู่แวดล้อมใกล้ชิด และโปรดทรงเล่านิทานพระราชทานแก่เด็กๆ เหล่านี้

ภาพยนตร์ นิทานของลุง เรื่อง **"แหวนวิเศษ"** จึงอาจจะเป็นภาพยนตร์สำหรับเด็กเรื่องแรกของชาติเรา

ฟิล์มภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งเหลือรอดอยู่ในปัจจุบัน ประมาณเพียง ๒๐๐ ม้วน จากที่เคยมีอยู่ถึง ๕๐๐ กว่าม้วนนี้ ผู้เขียนบทความนี้เห็นว่า มิได้เป็นเพียงมรดกภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เท่านั้น หากยังเป็นมรดกภาพยนตร์ที่ล้ำค่าของชาติและของโลกด้วย ซึ่งสมควรจะได้รับการพิทักษ์และอนุรักษ์ให้คงเหลือตกทอดถึงคนรุ่นลูกหลานของเราสืบไป โดย

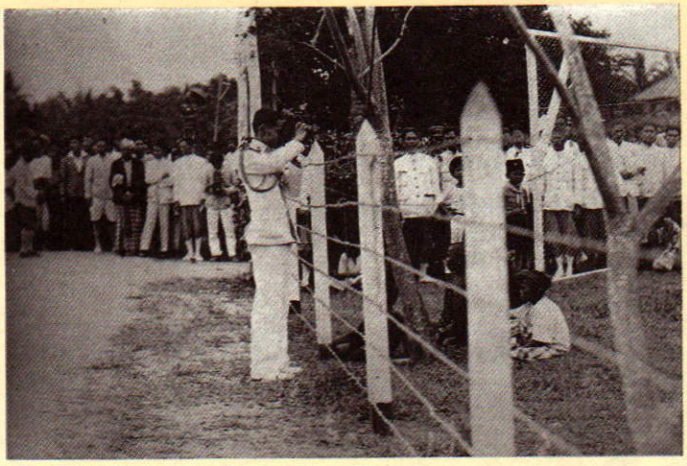

เฉพาะในมหามงคลวโรกาสที่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ นี้ เป็นปีที่หนึ่งร้อยพรรษาพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

"หากคนรุ่นเราชาวไทยในปัจจุบันนี้ ไม่มีความสามารถที่จะพิทักษ์และอนุรักษ์มรดกภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ได้แล้ว ไม่เพียงแต่ชาติไทยเองเท่านั้น แม้มนุษยชาติก็จักต้องสูญเสียมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าไป อย่างไม่อาจอาศัยผู้วิเศษที่ไหนเนรมิตให้คืนกลับมาได้อีก"

"แต่แม้นว่าเราสามารถพิทักษ์และอนุรักษ์มรดกภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ได้จริงแล้ว ภาพยนตร์นั้นเองจะเป็นของวิเศษเนรมิตให้ภาพฉายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยของพระองค์อันเป็นอดีตในประวัติศาสตร์คืนกลับมาให้เราในปัจจุบัน และลูกหลานในอนาคตได้เห็นและชื่นชมอีก ครั้งแล้วครั้งเล่า สืบไป เมื่อนั้นแหละ ฝีพระหัตถ์และพระปรีชาสามารถในเชิงการถ่ายทำภาพยนตร์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จักปรากฏเป็นที่รับรู้และนับถือของผู้รู้ โดยเนื้อแท้ บางทีพระเกียรติยศของพระองค์ในทางสร้างสรรค์ภาพยนตร์จะได้รับการเคารพและเทิดถวายอย่างเป็นธรรม"

เหรียญกษาปณ์และเหรียญที่ระลึก ในสมัยรัชกาลที่ ๗

เหรียญกษาปณ์ กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๒๕

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๗๖ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ ต่อมาเมื่อคณะราษฎร์ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้เสด็จไปประทับที่ประเทศอังกฤษ และเสด็จสวรรคตในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผลิตสตางค์ทองขาวห้าสตางค์และสตางค์ทองแดงหนึ่งสตางค์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ตามลักษณะแบบสตางค์มีรูตรงกลางเหมือนอย่างที่เคยจัดทำในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่มีรายละเอียดต่างกันบ้าง เช่น ลักษณะของจักรก็จะเห็นว่าแฉกมีแบบแปลกออกไป ศักราชที่ตีบอกเวลาทำในสมัยนี้เป็นพุทธศักราช

สำหรับสตางค์ทองแดงหนึ่งสตางค์นั้น มีการผลิตถึง ๓ ครั้ง คือ ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ พ.ศ. ๒๔๗๐ และ พ.ศ. ๒๔๗๒

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผลิตเหรียญเงินห้าสิบสตางค์และยี่สิบห้าสตางค์ขึ้นโดยมีลักษณะด้านหน้าเป็นพระบรมรูปครึ่งพระองค์ ผินพระพักตร์ด้านซ้าย ริมขอบเหรียญด้านซ้ายมีพระปรมาภิไธย **"ประชาธิปก"** ด้านขวามีคำว่า **"สยามินทร์"** ด้านหลังมีรูปช้างเผือกพร้อมเครื่องทรงยืนอยู่บนแท่น ริมขอบเหรียญเบื้องบนมีข้อความว่า **"สยามรัฐ ๒๔๗๒"** เบื้องล่างมีข้อความบอกราคาว่า **"๕๐ ส.ต."** และ **"๒๕ ส.ต."**

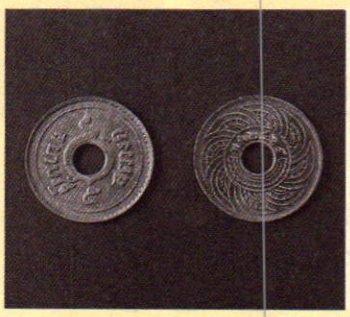

เหรียญนิเกิล ทองแดง ตราอุณาโลม-พระแสงจักร

ด้านหน้า เป็นรูปอุณาโลม ริมขอบซ้ายมีคำว่า **"สยามรัฐ"** ริบขอบขวามีคำว่า **"สตางค์"** เบื้องล่างเป็นเลขไทยบอกราคา

ด้านหลัง เป็นรูปจักร ๘ กลีบ ริมขอบในมีเลขบอกปีพุทธศักราชที่ผลิต

ขอบ เรียบ ตรงกลางมีรู

ราคา	ส่วนผสม	น้ำหนัก /กรัม	เส้นผ่าศูนย์กลาง /มิลลิเมตร	เส้นผ่าศูนย์กลางวงใน /มิลลิเมตร
๑. ๕ สตางค์	นิเกิล ๑๐๐	๒	๑๗.๕	๔
๒. ๑ สตางค์	ทองแดง ๙๕ : ดีบุก ๔ : สังกะสี ๑	๕	๒๒.๕	๖

๒.๑ พ.ศ. ๒๔๖๙

๒.๒ พ.ศ. ๒๔๗๐

๒.๓ พ.ศ. ๒๔๗๒

เหรียญชุดนี้สำหรับนิเกิลชนิดราคา ๕ สตางค์ ใช้ต่อเนื่องมาจากรัชกาลที่ ๖ เพียงราคาเดียวและครั้งเดียว ผลิตใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ส่วนทองแดงราคา ๑ สตางค์ ผลิตออกใช้ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ พ.ศ. ๒๔๗๐ และ พ.ศ. ๒๔๗๒

เหรียญเงิน พระบรมรูป-ตราช้างทรงเครื่อง

ด้านหน้า เป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ครึ่งพระองค์ ทรงเครื่องแบบเต็มยศทหารมหาดเล็ก ผินพระพักตร์เบื้องซ้าย ริมขอบซ้ายมีพระปรมาภิไธยว่า **"ประชาธิปก"** ริมขอบขวามีคำว่า **"สยามินทร์"**

ด้านหลัง เป็นรูปช้างทรงเครื่องยืนแท่นหันหน้าไปทางซ้าย เบื้องบนมีคำว่า **"สยามรัฐ ๒๔๗๒"** เบื้องล่างมีข้อความบอกราคา

ขอบ มีเฟือง

ราคา	ส่วนผสม	น้ำหนัก/กรัม	เส้นผ่าศูนย์กลาง/มิลลิเมตร
๑. ๕๐ สตางค์	เงิน ๖๕ : ทองแดง ๓๕	๗.๕๐	๒๕
๒. ๒๕ สตางค์	เงิน ๖๕ : ทองแดง ๓๕	๓.๗๕	๒๐

ออกใช้ วันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

เหรียญกษาปณ์ตรานี้ผลิตเพียง ๒ ชนิดราคา ครั้งเดียวในรัชกาลนี้และเลิกใช้คำว่าสองสลึงและหนึ่งสลึง มาใช้คำว่า ๕๐ สต. และ ๒๕ สต. แทน

เหรียญที่ระลึก กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๕๒๕

เหรียญที่ระลึกงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะ เหรียญรูปไข่ มีห่วง

ด้านหน้า รูปในพุทธศาสนาลัทธิมหายาน

ด้านหลัง มีอักษรจารึก

"ปัณณาสมวาร
พระบรมศพพระบาท
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖
วันที่ ๑๔ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๖๘"

ชนิด เงิน

ขนาด กว้าง ๒๕ มิลลิเมตร ยาว ๒๙ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๖๘

สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในการพระราชพิธีทำบุญ ๕๐ วัน บรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลครบ ๕๐ วัน นับจากวันสวรรคต

เหรียญที่ระลึกพระราชพิธีบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ ๗

ลักษณะ เป็นรูปเสมา ขอบเรียบ ด้านบนเจาะรูใส่ห่วง

ด้านหน้า เป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระดับพระอุระ ผินพระพักตร์ทางซ้ายของเหรียญ มีพระปรมาภิไธยที่ด้านบน **"ประชาธิปก"** และด้านล่าง **"บรมราชาธิราช"**

ด้านหลัง มีข้อความว่า

"ที่ระลึก

งานพระราชพิธี

บรมราชาภิเศก

พ.ศ. ๒๔๖๘"

ชนิด เงิน ทองแดงชุบทอง

ขนาด กว้าง ๒๖ มิลลิเมตร ยาว ๓๓ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๖๘

สร้างเป็นที่ระลึกในพระราชพิธีบรมราชาภิเศก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

ทรงเป็นพระราชโอรส อันดับที่ ๗๖ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ พระราชสมภพเมื่อวันพุธที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ พระนามเดิม "สมเด็จเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์" ทรงได้รับสถาปนาเป็น **กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

ทรงสละราชสมบัติหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เสด็จสวรรคตขณะประทับอยู่ในประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

เหรียญพระแก้วมรกต ๑๕๐ ปี

ลักษณะ กลมแบน ขอบเรียบ

ด้านหน้า ภายในเรือนแก้วเป็นรูปพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ปางสมาธิประทับนั่งบนฐานบัวคว่ำ บัวหงาย มีผ้าทิพย์ห้อย และมีดอกไม้อยู่โดยรอบ

ด้านหลัง เป็นรูปยันต์กงจักร มีอักษรจารึก มรรค ๘

 อ่านว่า ทิ คือ สัมมาทิฐิ

 อ่านว่า สํ คือ สัมมาสังกัปโป

 อ่านว่า วา คือ สัมมาวาจา

 อ่านว่า กำ คือ สัมมากัมมันโต

 อ่านว่า อา คือ สัมมาอาชีโว

 อ่านว่า วา คือ สัมมาวายาโม

 อ่านว่า ส คือ สัมมาสติ

 อ่านว่า สำ คือ สัมมาสมาธิ

ที่ริมขอบเหรียญบางเหรียญ จะมีชื่อบริษัทผู้ผลิตดังนี้ เพาะช่าง สุวรรณประดิษฐ์ นาถาจารุประกร ฮั่งเตียนเซ้ง และ Georges Hantz Geneve U.G.D.

ชนิด ทองคำ เงิน นิเกิล ทองแดง

ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๕ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๕

ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามให้ทันกับการสมโภชกรุงเทพมหานคร มีอายุครบ ๑๕๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยมีสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นประธานคณะกรรมการ

คณะกรรมการประมาณเงินที่จะต้องใช้ในการปฏิสังขรณ์ไว้ ๖ แสนเศษ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชศรัทธาอุทิศพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ๒ แสนบาท รัฐบาลอนุญาตเงินแผ่นดินอุดหนุนอีก ๒ แสนบาท ส่วนที่ยังขาดอยู่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรรมการจัดดำเนินการเรี่ยไรพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป เพื่อให้ได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลร่วมกัน[๑] โดยให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดพนักงานรับเรี่ยไร โดยมีใบเสร็จและเหรียญพระแก้วตอบแทน เป็นที่ระลึกตามชั้นและจำนวนเงินที่บริจาค ดังต่อไปนี้

๑. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไป พระราชทานเหรียญพระแก้วทองคำ

๒. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๒๐ บาทขึ้นไป พระราชทานเหรียญพระแก้วเงิน

๓. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๕ บาทขึ้นไป พระราชทานเหรียญพระแก้วทองขาว (นิเกิล)

๔. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๑ บาทขึ้นไป พระราชทานเหรียญพระแก้วทองแดง

และผู้บริจาคตั้งแต่ ๕ บาทขึ้นไป กรรมการจะได้รวบรวมรายนามประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นคราวๆ[๒]

[๓]ต่อมาปรากฏในใบแจ้งความของสำนักผู้อำนวยการวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ความว่า เหรียญที่ระลึกชุดนี้ได้สร้างก่อนการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งใหญ่ และเนื่องจากประชาชนมีความศรัทธามาก จึงได้ให้หลายบริษัทช่วยกันผลิตเพื่อให้ทันความต้องการคือ บริษัทเดอลารู เพาะช่าง นาถาจารุประกร สุวรรณประดิษฐ์

ฮั่งเตียนเซ้ง โดยผู้บริจาคเงินบำรุง จะได้รับเหรียญสมนาคุณตามลำดับดังนี้

๑. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๒,๐๐๐ บาทขึ้นไป ได้รับเหรียญทองคำ

๒. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๕๐๐ บาทขึ้นไป ได้รับเหรียญเงิน

๓. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๒๐๐ บาทขึ้นไป ได้รับเหรียญนิเกิล

๔. ผู้บริจาคตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไป ได้รับเหรียญทองแดง

เหรียญที่ระลึกในงานยืนชิงช้า

ลักษณะ กลมแบน ขอบเรียบ ด้านบนมีห่วง

ด้านหน้า มีลายช่อดอกไม้อยู่รอบๆ เหรียญ

ด้านหลัง มีข้อความว่า

"ที่ระลึก
ในงานยืนชิงช้า
นายพลโท
พระยากลาโหมราชเสนา
พ.ศ. ๒๔๗๑"

ชนิด เงิน

ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๓ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๑

---

๑. ประกาศบอกบุญในการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พ.ศ. ๒๔๗๓ โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ พิมพ์ถวาย ๒๐,๐๐๐ ฉบับ

๒. ประกาศระเบียบการรับเงินเรี่ยไร การปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หอรัษฎากรพิพัฒน์ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๓

๓. ใบแจ้งความของสำนักงานผู้อำนวยการวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สร้างเป็นที่ระลึกในการที่นายพลโทพระยากลาโหมราชเสนา *(เล็ก ปาณิกบุตร)* ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยายืนชิงช้าในการพระราชพิธีตรียัมปวาย

ราชพิธีตรียัมปวาย เป็นพิธีปีใหม่ของพราหมณ์ โดยเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าจะเสด็จมาเยี่ยมโลก โดยสมมติให้ **"พระยายืนชิงช้า"** เป็นพระอิศวร ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นพระยายืนชิงช้า จะเป็นข้าราชการจากกรมพระกลาโหม พิธีนี้มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มาเลิกเสียในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ พระยายืนชิงช้าคนสุดท้ายคือ **"พระยาชลมารควิจารณ์"**

เหรียญที่ระลึกงานพระเมรุพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏฯ

ลักษณะ เป็นรูปไข่ ขอบเรียบ มีห่วงอยู่ด้านบน

ด้านหน้า เป็นพระรูปพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏปิยมหาราชปติวรัดา ครึ่งพระองค์ ผินพระพักตร์ทางเบื้องซ้ายของเหรียญ

ด้านหลัง มีข้อความว่า

"พระ
วิมาดาเธอ
กรมพระ
สุทธาสินีนาฏ
ปิยมหาราช
ปติวรัดา
๒๔๗๒"

ชนิด เงิน

ขนาด กว้าง ๒๕ มิลลิเมตร ยาว ๓๐ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๒

สร้างเป็นที่ระลึกในงานพระเมรุพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏฯ

พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปติวรัดา พระนามเดิมหม่อมเจ้าหญิงสาย เป็นธิดาของ กรมหมื่นภูมินทรภักดี พระราชโอรสองค์ที่ ๑๕ ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มารดาชื่อ เจ้าจอมมารดาจีน

หม่อมเจ้าหญิงสายได้รับสถาปนาเป็นพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ พ.ศ. ๒๔๓๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า และในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็น พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปติวรัดา สมเด็จพระวิมาดาเธอพระองค์นี้ ทรงเป็นผู้ริเริ่มตั้งโรงเลี้ยงเด็กขึ้นเป็นแห่งแรกด้วยทุนทรัพย์ของพระองค์เอง ทรงเป็นผู้ส่งเสริมการศึกษา โดยเปิดสถานศึกษาขึ้นที่ในพระบรมมหาราชวัง ณ ตำหนักของพระองค์เอง

เหรียญที่ระลึก ๑๕๐ ปี สมโภชพระนคร

ลักษณะ กลมแบน ขอบเรียบ ด้านบนมีห่วง

ด้านหน้า เป็นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๗ ในราชวงศ์จักรี พระพักตร์ตรง

ด้านหลัง เป็นรูปวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านทิศเหนือ เบื้องล่างมีข้อความว่า *"งานสมโภชพระนคร ครบรอบ ๑๕๐ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕"*

ชนิด เงิน ทองแดงชุบทอง

ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๐ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๕

สร้างจำหน่ายเป็นที่ระลึกในคราวสมโภชพระนครครบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

เหรียญที่ระลึกการเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้า

ลักษณะ กลมแบน ขอบเรียบ

ด้านหน้า เป็นรูปสะพานพระพุทธยอดฟ้าอยู่ในวงกรอบนอกวงกรอบเบื้องบนมีอักษรภาษาอังกฤษจารึกว่า *"PHRA BUDDHA YOD FA"* เบื้องล่างว่า *"MEMORIAL BRIDGE BANGKOK"*

ด้านหลัง มีข้อความเป็นภาษาอังกฤษว่า

"COMMENCED NOVEMBER 20th 1929
COMPLETED JUNE 4th 1931
TOTAL LENGTH 754 FT.
DOUBLE LEAF BASCULE SPAN 260 FT.
TWO FIXED SPANS OF 247 FT. EACH
DESIGNED AND BUILT BY
DORMAN, LONG & CO. LTD., ENGLAND
UNDER THE SUPERVISION OF
H.R.H. PRINCE PURACHATRA
OPENED APRIL 6th 1932
BY
H.M. KING PRAJADHIPOK"

ชนิด เงิน

ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๗ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๕

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภว่า เมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ กรุงเทพฯ จะมีอายุครบ ๑๕๐ ปี สมควรจะมีการสมโภชพระนคร และสร้างสิ่งสำคัญไว้เป็นอนุสรณ์และเป็นประโยชน์ต่อประชาชนด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ทำทางถนนเชื่อมพระนครกับจังหวัดธนบุรี โดยมีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประดิษฐานอยู่ที่เชิงสะพานฝั่งพระนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำสัญญากับบริษัท ดอร์แมนลอง จำกัด แห่งประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

การก่อสร้างเสร็จตามกำหนดเวลา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า **"สะพานพระพุทธยอดฟ้า"** และเสด็จมาทรงเปิดสะพานเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕

บริษัท ดอร์แมนลอง จำกัด ผู้สร้างสะพาน ได้สร้างเหรียญที่ระลึกในการนี้ขึ้นทูลเกล้าถวายฯ ในโอกาสวันเปิดสะพานด้วย

เหรียญที่ระลึก ปปร. (เสมา ปปร.)

ลักษณะ เป็นรูปเสมา มีห่วงอยู่ด้านบน

ด้านหน้า เป็นพระปรมาภิไธยย่อ **"ปปร."** ไขว้กันอยู่ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ

ด้านหลัง ไม่มีรูปหรือข้อความ

ชนิด ดูรายละเอียดด้านล่าง

ขนาด กว้าง ๒๔ มิลลิเมตร ยาว ๓๘ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๖๘–๒๔๗๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้ทำขึ้นตั้งแต่ต้นรัชกาล เพื่อพระราชทานแก่ผู้ที่ทรงคุ้นเคย ตั้งแต่ผู้ใหญ่ลงไปจนถึงเด็ก โดยมีหลายลำดับชั้น ฯลฯ

ชั้นพิเศษ เป็นลงยาสีเขียวแก พระปรมาภิไธยย่อ ปปร. และขอบฝังเพชรพระราชทานแก่พระประยูรญาติชั้นผู้ใหญ่

ชั้นหนึ่ง เป็นพื้นสีเขียวอ่อน ปปร. และขอบเป็นทอง พระราชทานแก่เจ้านายและขุนนาง

ชั้นรอง เป็นทองล้วน พระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ ชั้นสัญญาบัตร

ชั้นสาม พื้นเงิน ปปร. และขอบเป็นทอง พระราชทานแก่ผู้น้อยตามลำดับลงไป

ชั้นสี่ เป็นเงินล้วน พระราชทานแก่ผู้น้อยเป็นลำดับลงไป

เหรียญที่ระลึกพระราชพิธีก่อฤกษ์สนามกีฬาแห่งชาติ

ลักษณะ กลมแบน ขอบเรียบ

ด้านหน้า เป็นรูปอาคารด้านทิศเหนือหันหน้าออกถนนพระรามที่ ๑ เหนืออาคาร ด้านหน้าเป็นรูปเอราวัณ

ด้านหลัง มีข้อความว่า

"ที่ระลึก
พระราชพิธีก่อฤกษ์
สนามกีฬาแห่งชาติ
วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์
พุทธศักราช ๒๔๘๐"

ชนิด ทองแดง

ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๐ มิลลิเมตร

สร้าง พ.ศ. ๒๔๘๐

สร้างเป็นที่ระลึกในพระราชพิธีก่อฤกษ์สนามกีฬาแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๐

ภาพและเรื่องจากหนังสือ เรื่อง "เหรียญกษาปณ์ และเหรียญที่ระลึก กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕–๒๕๒๕"
กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อร่วมฉลองสมโภชรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

พระราชบัญญัติ หางน้ำนม พุทธศักราช ๒๔๗๐

สถิตย์ เล็งไธสง

พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมายซึ่งออกในรัชกาลที่ ๗ ที่น่าสนใจมากฉบับหนึ่ง เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นว่าในหลวงท่านทรงห่วงใยในสุขภาพอนามัยของพสกนิกรของพระองค์แล้ว ยังแสดงถึงความตื่นตัวในด้านโภชนาการของประเทศเราว่ามีมานานแล้ว แต่เนื่องจากมิได้มีการรณรงค์ให้การศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องเหล่านี้เท่าที่ควร ความไม่เข้าใจทำให้ประชาชนเห็นนมโคดีเท่านมแม่ และพากันใช้นมผงเลี้ยงทารกกันเป็นของธรรมดา แม้ในบรรดาผู้มีการศึกษาสูงพอสมควรก็ยังไม่เข้าใจถึงพิษภัยของนมกระป๋อง ทำให้ทารกที่ได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมกระป๋องเติบโตขึ้นมาอย่างไร้คุณภาพ สติปัญญาน้อย ไม่ฉลาดเท่าที่ควร เพราะมันสมองไม่ได้รับการบำรุงจากนมมารดา ยิ่งหางน้ำนม ซึ่งเป็นนมที่ขาดไขมันเนยด้วย นอกจากจะไม่บำรุงแล้ว ยังทำลายสุขภาพของทารกในทางอ้อมด้วย ดังปรากฏอยู่ในคำปรารภของกฎหมายฉบับนี้ว่า

"โดยที่แพทย์ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวุฒิและความสามารถได้ลงความเห็นแล้วว่า หางน้ำนมนั้น เมื่อใช้เลี้ยงทารกก็นำให้เกิดความมีอาหารไม่พอเลี้ยงร่างกาย และโรคร้ายแรงต่าง ๆ และในเวลานี้ปรากฏว่า มีผู้ใช้หางน้ำนมเลี้ยงทารกแพร่หลายในพระราชอาณาจักร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัตินี้ไว้โดยบทมาตราต่อไปนี้"

มาตรา ๓ ให้นิยามคำว่า **"หางน้ำนม"** ไว้ว่า หมายความว่า น้ำนมหรือแป้งน้ำนมอย่างใด ๆ ที่ได้แยกมันซึ่งตามธรรมดามีอยู่นั้นออกเสียส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือมีส่วนมันเนยต่ำกว่ามาตรา *(อัตรา)* ซึ่งกรมสาธารณสุข *(กระทรวงสาธารณสุขขณะนี้)* กำหนดไว้

พูดให้เข้าใจง่ายก็คือ นมกระป๋องที่มีขายอยู่ตามท้องตลาดเวลานี้เอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปนมข้นหรือนมผง นมที่ว่านี้ผู้ผลิตได้สกัดเอาไขมันไปทำเป็นเนยข้นเนยแข็งจำหน่ายต่างหาก เหลือแต่กากนมไว้สำหรับผสมกับเครื่องดื่มรับประทาน เช่น ชา กาแฟเป็นอาทิ อย่างนมข้นกระป๋องที่เราซื้อมาบริโภคกันอยู่เวลานี้ มีมันเนยอยู่เพียงไม่เกิน ๙ ในร้อย และนมแท้เพียง ๒๐ ในร้อยส่วน นอกนั้นเป็นน้ำตาลทรายขาว ซึ่งจะนำมาใช้เลี้ยงทารกไม่ได้

หลาย ๆ คนยังเข้าใจว่านมกระป๋องนั้นดี ใช้เลี้ยงทารกได้ ทั้งนี้เพราะเขาเห็นใช้เลี้ยงกันอยู่ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ จึงขอทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้ว่า

สิ่งที่อยู่ในสภาพธรรมชาตินั้นดีที่สุด ผักสดย่อมดีกว่าผัก

แห้งหรือต้มแกงเพราะความร้อนจะทำลายสารอาหารและวิตามินบางชนิด โดยเฉพาะผักดองจะเหลืออยู่แต่ความอร่อยปาก คุณค่าทางอาหารไม่เหลือเลย ฉันใดนมสดจากเต้าย่อมจะดีกว่านมผง ไม่ว่าจะเป็นนมจากเต้าสัตว์หรือเต้าคน แต่นมสดจากเต้าสัตว์ก็ดีสำหรับทารกสัตว์ ถ้าคนที่เป็นผู้ใหญ่ดื่มก็เป็นอาหารเสริมดี แต่ไม่เหมาะแก่ทารกคนเลย นมสำหรับทารกคนนั้นต้องดีเป็นพิเศษ นมที่วิเศษสุดจึงต้องเป็นนมที่มาจากเต้านมของมารดา ให้ทั้งคุณค่าทางอาหารครบถ้วน และความรักความอบอุ่นจากอ้อมกอดของแม่ ซึ่งทารกต้องการมากที่สุดโดยจะหาสิ่งอื่นใดมาทดแทนไม่ได้

ในหลายๆ ประเทศที่เจริญแล้ว เขาจะห้ามโฆษณานมผงโดยเด็ดขาด แม้ว่าจะมีความจริงอยู่บ้างก็ห้ามพูด เพราะเขาเกรงว่า จะทำให้ประชาชนหลงผิดหรือศรัทธาในนมผงยิ่งกว่านมมารดา คืออย่างไรก็ไม่มีทางที่จะดีไปกว่านมมารดาได้เลย มีผู้เปรียบเปรยไว้อย่างน่าฟังว่า

"นมวัวหนึ่งกระป๋องไม่เท่านมแม่เพียงหยดเดียว"

ผู้เขียนเห็นด้วยโดยปราศจากข้อโต้แย้ง และอยากจะเติมด้วยคำว่า **"นมผงเท่าฟ้า ก็ไม่เท่านมมารดาเพียงหยดเดียว"** เพราะนมแม่นั้นมีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับลูกน้อยโดยเฉพาะ อย่างจะหาจากวัตถุอื่นใดมิได้

ที่ขายนมผงกระป๋องกันอยู่ทั่วไปเวลานี้ หาใช่ว่าเพราะเป็นของดีไม่ แต่เป็นเพราะผลประโยชน์ของผู้ค้าและผู้เกี่ยวข้องเท่านั้น และจะใช้กับทารกก็เฉพาะแต่ผู้ไม่มีมารดาให้นม หรือมีแต่ให้ไม่ได้เพราะป่วยเจ็บ

บางคนถามผู้เขียนว่า นมสดจากเต้าวัวเลี้ยงทารกได้หรือไม่ ข้อนี้ต้องตอบว่าไม่ได้ ต้องคอยให้แก่โตสักขวบสองขวบก่อน จึงค่อยใช้เป็นอาหารเสริม ใช้เป็นอาหารหลักเลยไม่ได้ ที่พึงระวังก็คือ เมื่อให้นมกระป๋องแล้วเด็กจะไม่ยอมดื่มนมมารดาเพราะว่านมกระป๋องมีรสชาติดีกว่านมมารดา

สมัยรัชกาลที่ ๗ ความสำนึกในเรื่องนี้มีสูงมาก ดังจะเห็นได้จากความในมาตรา ๔ ว่า

"ห้ามมิให้ทำ หรือนำเข้ามา หรือขาย หางน้ำนมในประเทศสยาม"

ถ้าจะนำเข้า ก็ต้องเป็นชนิดที่มีมันเนยสูงได้มาตรฐานไม่ต่ำกว่าที่ทางการกำหนด ดังความใน **มาตรา ๕** ซึ่งบัญญัติว่า :

"หางน้ำนมตามความในบทวิเคราะห์ศัพท์ มาตรา ๓ (เช่นส่วนร้อยแห่งมันเนยหรือข้อเทฆนิคอื่นๆ) นั้น ให้กรมสาธารณสุขกำหนดมาตราไว้เป็นคราวๆ และให้แจ้งให้ผู้ขายหรือผู้นำเข้าซึ่งมีประโยชน์ได้เสียทราบโดยไม่คิดเงิน ในเมื่อผู้นั้นขอทราบ"

มาตรานี้แสดงถึงการส่งเสริมโดยแท้ โดยรัฐเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายทั้งหมด รวมทั้งบุคลากรทำงานอุทิศให้แก่ประชาชน

นอกจากนั้น **มาตรา ๖** ยังให้อำนาจเจ้าพนักงานซึ่งกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งขึ้นที่จะเข้าไปค้นสถานที่ของผู้ขายหรือผู้นำเข้า หรือผู้ใดซึ่งมีหางน้ำนมไว้ทั้งให้มีอำนาจที่จะตรวจสินค้าทั้งหลายซึ่งวางเปิดเผยไว้ หรือเก็บไว้ในสถานที่นั้นๆ เพื่อทราบว่าผู้ขายนำของเข้า มีหางน้ำนมไว้โดยละเมิดพระราชบัญญัตินี้หรือไม่ บัญชีหรือสินค้านั้น เจ้าของต้องนำออกให้ตรวจ ในเมื่อเจ้าพนักงานเรียกตรวจ

และ **มาตรา ๗** ให้อำนาจเจ้าพนักงานยึดหางน้ำนมที่ตรวจพบไว้แล้วนำตัวอย่างส่งไปยังสถานแยกธาตุของรัฐบาล

ถ้ามีข้อสงสัยว่าน้ำนมที่อยู่ในความครอบครองของผู้ขาย ผู้นำเข้าหรือบุคคลผู้ถูกสงสัยว่าจะเป็นผู้ทำหรือมีหางน้ำนม มาตรา ๗ วรรคสอง ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานที่จะเอาน้ำนมนั้นมาเป็นปริมาณพอสมควร เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับแยกธาตุได้ ส่วนสินค้าที่มีอยู่นั้น ให้เจ้าพนักงานประทับตราไว้ และห้ามมิให้ย้ายเคลื่อนที่จนกว่าผู้ครอบครองจะได้รับแจ้งความว่าให้จำหน่ายได้ หรือจนกว่าเจ้าพนักงานจะได้ยึดเอามาตามความในวรรคต้น

มาตรา ๘ ให้สิทธิแก่เจ้าของน้ำนมที่ถูกยึดที่จะโต้แย้งว่าน้ำนมที่ยึดไม่ใช่หางน้ำนม กรณีเช่นนั้น ต้องให้สถานแยกธาตุของรัฐบาลแยกธาตุน้ำนมนั้น

เมื่อแยกธาตุแล้ว ปรากฏว่า นมดังกล่าวไม่ใช่หางน้ำนม เจ้าพนักงานจะคืนนมนั้นให้แก่เจ้าของเพื่อจำหน่ายต่อไป แต่จะเรียกร้องค่าทดแทนหรือค่าเสียหายจากเจ้าพนักงานผู้กระทำการโดยสุจริตไม่ได้

มาตรา ๙ ให้อำนาจเจ้าพนักงานศุลกากรที่จะปฏิบัติทำนองเดียวกับเจ้าพนักงานในมาตราก่อนในกรณีสงสัยว่านมที่นำเข้าเป็นหางน้ำนม

สำหรับสถานแยกธาตุนั้น **มาตรา ๑๐** ให้เป็นของรัฐบาล ให้มีหน้าที่แยกธาตุนมตัวอย่างที่เจ้าหน้าที่ส่งให้ แล้วทำรายงานการแยกธาตุส่งให้เจ้าหน้าที่เจ้าของเรื่องสองฉบับ เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้ส่งฉบับหนึ่งให้แก่เจ้าของนม

เมื่อมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ริบน้ำนม หรืออายุความล่วงไปแล้วก็ดี มาตรา ๑๐ ให้เจ้าหน้าที่ทำลายน้ำนมนั้นเสีย

สำหรับโทษนั้นไม่ถึงจำคุก มีแต่โทษปรับ และริบทรัพย์สิน

พระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. ๒๔๗๐ นี้ ถือกันว่าเป็นกฎหมายฉบับแรก ที่ว่าด้วยโภชนาการ เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ ได้รับการสืบทอดเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ท่านผู้อ่านที่รัก ที่นำเรื่องนี้มาเล่าสู่กันฟัง ส่วนหนึ่งก็เพื่อสดุดีในหลวงรัชกาลที่ ๗ ผู้ได้ชื่อว่าเป็น **บิดาแห่งประชาธิปไตย** ของไทยเรา แต่ที่สำคัญที่ใคร่จะเน้นให้ทุกท่านเกิดจิตสำนึกก็คือโภชนาการ ซึ่งมีความสำคัญต่อประชาชนในชาติมาก เพราะเป็นสิ่งที่บำรุงร่างกายให้คนเจริญเติบโต ถ้าอาหารดีก็ทำให้คนเติบโตขึ้นมาอย่างมีคุณภาพ ฉลาด เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศ ในหลวงรัชกาลปัจจุบันทรงตระหนักในเรื่องนี้ และทรงห่วงใยไม่น้อยไปกว่าในหลวงรัชกาลที่ ๗ พระองค์ทรงเป็นผู้นำในทุกด้านสำหรับโภชนาการ พระองค์ก็ได้ทรงผลิตข้าวซ้อมมือของโรงสีจิตรลดาออกสู่ตลาดเป็นตัวอย่าง ให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของวิตามิน บีที่ติดอยู่ที่ผิวเมล็ดข้าว พ่อค้าผู้ผลิตข้าวสารหรือเจ้าของโรงสีควรถือเป็นเยี่ยงอย่าง และทำตามสมเด็จพระแม่เจ้าของเราได้เสด็จไปตามหมู่บ้านต่างๆ ทรงสั่งสอนให้ประชาชนบริโภคอาหารราคาถูกแต่มีคุณค่าทางอาหารสูง เช่น ที่ผู้เขียนได้จากพระองค์ก็คือน้ำพริกถั่วเหลือง ซึ่งพระองค์ทรงสอนให้นำถั่วเหลืองไปคั่วจนเป็นสีน้ำตาลแล้วนำมาตำให้ป่นผสมพริกและน้ำปลาหยอดด้วยน้ำสุกบีบมะนาวนิดๆ จิ้มด้วยผักที่เก็บตามริมสวน ปราศจากยาฆ่าแมลงและมลพิษรับประทาน สุดประหยัดและแสนจะอร่อย

พระราชบัญญัติหางน้ำนม พ.ศ. ๒๔๗๐ นี้ ถือกันว่าเป็นกฎหมายฉบับแรกที่ว่าด้วยโภชนาการ เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ได้รับการสืบทอดเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือ

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลก็ได้ออกพระราชบัญญัติควบคุมอาหาร รวมเอาพระราชบัญญัติหางน้ำนมมาไว้ในกฎหมายนี้ มีสาระเนื้อหาอย่างเดียวกัน แต่กว้างกว่า นอกจากจะกล่าวถึงหางน้ำนมว่าเป็นอาหารที่ต้องควบคุมแล้ว ยังกล่าวถึงอาหารที่ต้องควบคุมและอาหารปลอมตลอดจนอาหารไม่บริสุทธิ์ด้วย กับให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว

ครั้งต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๗ รัฐบาลก็ได้ออกกฎหมายว่าด้วยอาหารอีก รวมเอากฎหมายอาหารเดิมมาไว้ในกฎหมายฉบับใหม่นี้ ซึ่งถือว่าเป็นฉบับสำคัญยิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง สำนักงานอาหารและยา ซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากรมก็จัดตั้งขึ้นเพราะผลของกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งแบ่งงานออกเป็น กองควบคุมอาหารกองหนึ่ง กับกองควบคุมยาอีกกองหนึ่ง บังคับให้มีการจดทะเบียนอาหารและยาที่ต้องควบคุม กับทั้งจะต้องขออนุญาตมีและผลิตสิ่งควบคุมที่ว่านั้นด้วย

กฎหมายสำคัญฉบับนี้ได้กลายมาเป็นพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่ใช้อยู่ขณะนี้ มีสาระอย่างเดียวกับกฎหมายเดิม เพียงแต่ว่ามีรายละเอียดเพิ่มขึ้น กล่าวได้ว่ากฎหมายรัชกาลที่ ๗ ว่าด้วยหางน้ำนมโตวันโตคืนอย่างไม่หยุดยั้ง

สิ่งที่ผู้เขียนวิงวอนทุกท่านไว้ในข้อเขียนนี้ก็คือขอให้ตระหนักในเรื่องนี้ และร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามพระราชประสงค์ ที่ล้นด้วยคุณค่าและเปี่ยมด้วยประโยชน์ เลิกละนิสัยที่ชอบรับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ เช่น ลาบเลือด ก้อยปลาดิบ กินแต่อาหารที่มีประโยชน์ ครบสี่หมู่ ข้อสำคัญก็คือ ลูกน้อยสุดที่รักของเราต้องบำรุงด้วยโปรตีนให้เพียงพอ เพื่อบำรุงมันสมองให้เจริญและสมบูรณ์ที่สุด โดยนึกถึงแต่นมมารดา อย่าเห็นนมวัวดีกว่านมคน ทั้งนี้เพื่อสุขภาพและอนามัยของบุตรหลาน ของตัวท่านเอง และของชนในชาติทุกคน

ศิลปกรรม ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

วรรณิภา ณ สงขลา

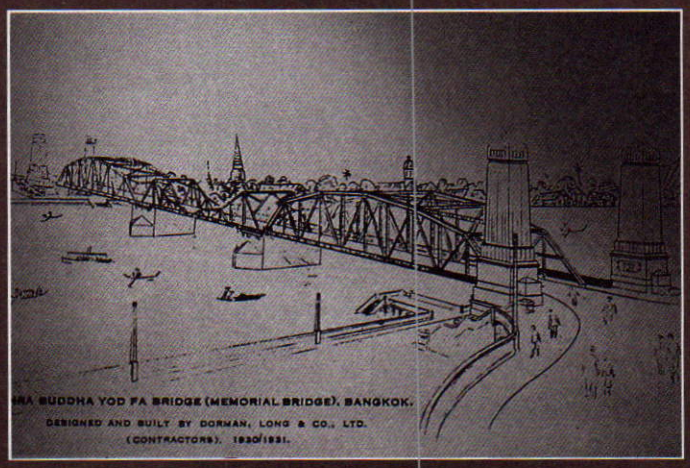

ในวาระฉลองพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงเชิญชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและประชาชน บริจาคเงินสมทบทุนสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชสมบัติระหว่างพุทธศักราช ๒๔๖๘ ถึง ๒๔๗๕ อันเป็นระยะเวลาที่เศรษฐกิจของโลกตกต่ำอย่างมาก และมีผลกระทบถึงเศรษฐกิจภายในประเทศด้วย แต่งานด้านศิลปกรรมยังมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป แสดงให้เห็นว่าความเจริญทางวัฒนธรรม และการพัฒนาทางเทคโนโลยีมิได้เสื่อมลง แต่อาจลดปริมาณลงบ้าง ศิลปกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในรัชกาลนี้ คือ **พระปฐมบรมราชานุสรณ์** และ **สะพานพระพุทธยอดฟ้า**

พระปฐมบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประทับนั่งบนพระราชบัลลังก์ หล่อด้วยทองสำริด ขนาดสูง ๔.๖๐ เมตร ฐานกว้าง ๒.๓๐ เมตร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบ และมอบให้ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี เป็นประติมากร

สะพานพระพุทธยอดฟ้า สะพานโครงเหล็กมีเหล็กขวางยึดข้างบน มีบาทวิถี ๒ ข้าง พื้นสะพานแบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนกลางยกขึ้นได้ด้วยระบบไฟฟ้า เปิดเป็นช่องกว้าง ๖๐ เมตร เพื่อให้เรือเดินสมุทรผ่านได้ ทางลาดอีก ๒ ตอนเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ทางลาดตอนเชิงสะพานฝั่งตะวันออก ทำเป็นรูปโค้งครึ่งวงกลม ด้านใต้เป็นทางขึ้น ด้านเหนือเป็นทางลง ในบริเวณวงโค้งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชานุเสาวรีย์ และจัดบริเวณเป็นสวนสาธารณะอันงดงาม

การสร้างสะพานดำเนินการโดยพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน โดยบริษัทดอร์แมนลอง จำกัด จากประเทศอังกฤษประมูลได้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ทรง

ณ ชานชาลาเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าฝั่งพระนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อประเทศชาติเป็นอเนกประการ และได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดในวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันฉลองพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี

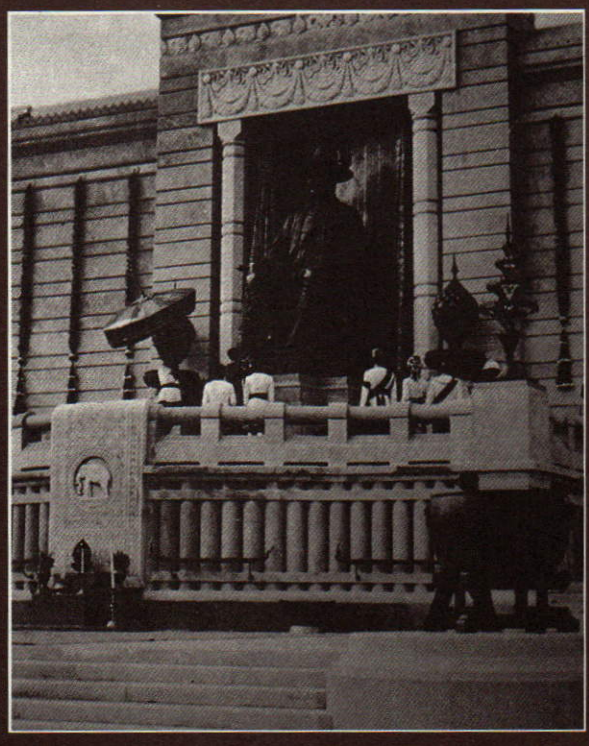

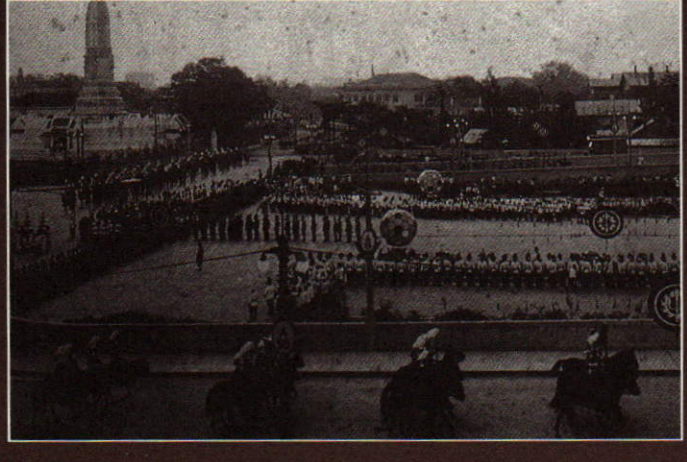

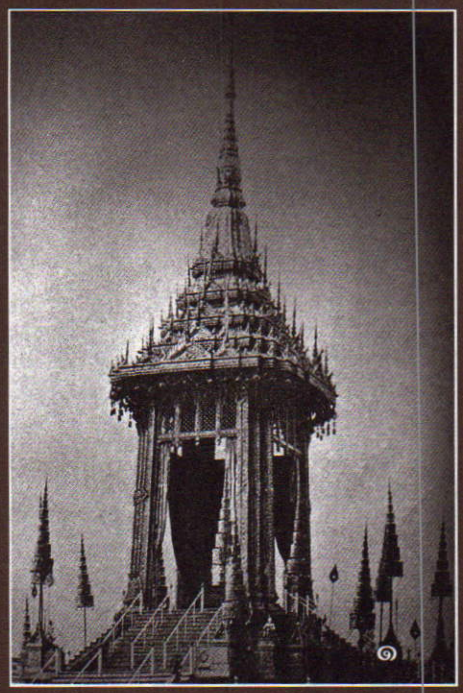
๑

๒

๓

วางศิลาฤกษ์ วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๓๒ พระราชทานนามว่า **"สะพานพระพุทธยอดฟ้า"** มีค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างประมาณ ๔ ล้านบาท เป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่ง เงินงบประมาณ และเงินบริจาคอีกจำนวนหนึ่ง

สถาปัตยกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระเมรุมาศและพระเมรุ

พ.ศ. ๒๔๖๘ พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ. ๒๔๗๑ พระเมรุสมเด็จพระปิตุฉาเจ้า สุขุมาลย์มารศรีพระอัครราชเทวี

พ.ศ. ๒๔๗๒ พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช

พ.ศ. ๒๔๗๒ พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

พระเมรุมาศและพระเมรุทั้ง ๔ องค์นี้ ออกแบบโดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

พระเมรุหลวงวัดเทพศิรินทราวาสและพลับพลาอิศริยาภรณ์ สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พลับพลาอิศริยาภรณ์นี้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้โปรดให้สร้างพระเมรุและปรับปรุงบริเวณสุสานหลวง จึงต้องย้ายพลับพลาอิศริยาภรณ์มาตั้งอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน

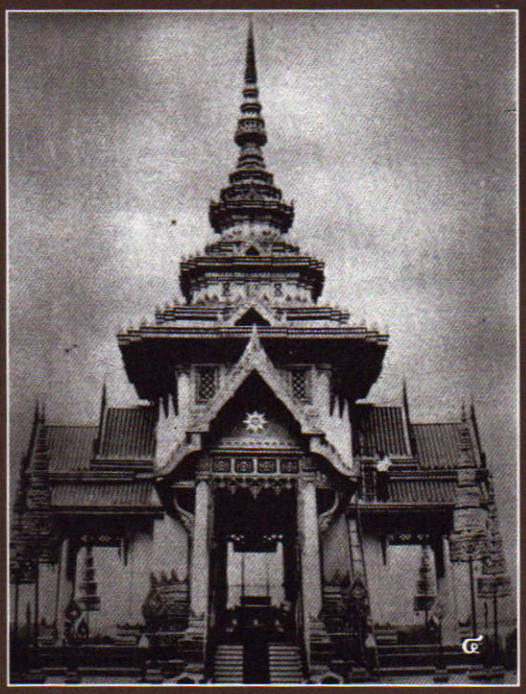
๔

๑. พระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. พระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมาวศรี พระอัครราชเทวี การออกจตุรมุขสมส่วน และมียอดมณฑปงดงามยิ่ง

๓. พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช

๔. พระเมรุสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

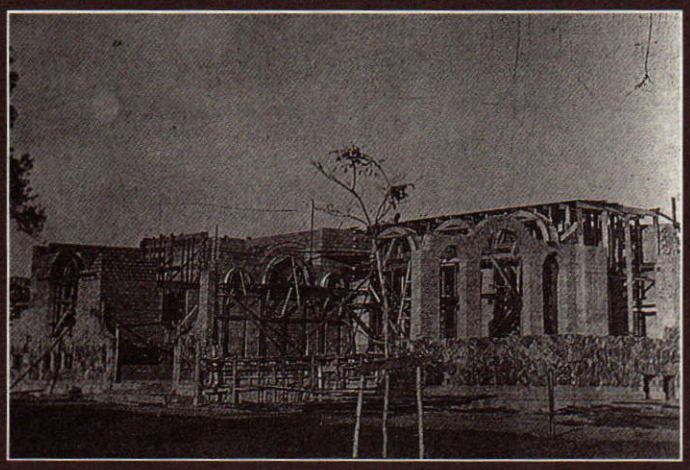

การก่อสร้างพระราชวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ ออกแบบโดยพระองค์เจ้าอิทธิเทพสรร กฤดากร

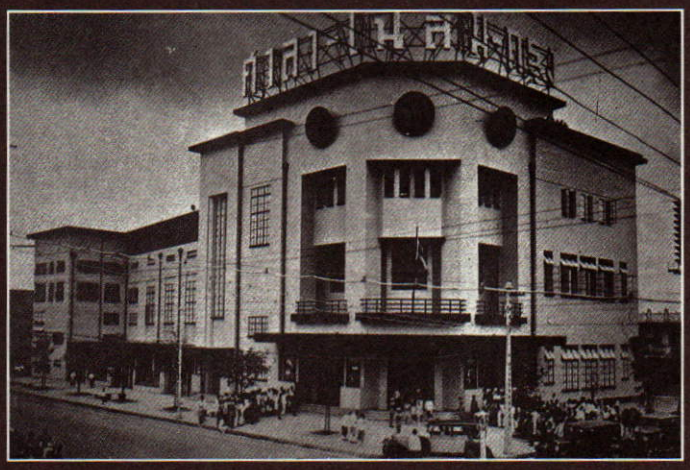

โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง ผลงานของหม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร และนายนารถ โพธิ์ประสาน

วังสระปทุม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างพระตำหนักใหม่พระราชทานสมเด็จพระศรีสวรินทราพระบรมราชชนนี

พระราชวังไกลกังวล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระตำหนักเปี่ยมสุข ในพระราชวังไกลกังวล ซึ่งพระองค์เจ้าอิทธิเทพสรร กฤดากร ทรงออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง

วังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี มีชื่อว่า *"พระกรุณานิวาศน์"* ตั้งอยู่ถนนพิชัย ปัจจุบันเป็นที่ทำการของกองพลาธิการ กรมตำรวจ

วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระราชทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงมนัสสวาสดิ์ ตั้งอยู่ที่ถนนพระอาทิตย์ ปัจจุบันเป็นที่ทำการพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย

วังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ตั้งอยู่ที่บางซื่อ ปัจจุบันเป็นที่ทำการของกองพลาธิการ กรมตำรวจ

พลับพลาพระราชพิธี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างขึ้นในการฉลองกรุงเทพมหานคร สถาปนามาครบ ๑๕๐ ปี

ตึกวชิรามงกุฎ ในวชิราวุธวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น

โรงราชรถ ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นอาคารทรงโรงขนาดใหญ่และสูง ใช้ระบบโครงสร้างแบบใหม่ ทำให้ภายในเป็นโถงกว้างไม่มีเสา

ตึกกรมสารนิเทศและกรมพิธีการทูต ในพระราชวังสราญรมย์

ทรงตรวจการก่อสร้างสะพานพระราม ๖ ซึ่งเริ่มการก่อสร้างตั้งแต่ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ เพื่อเชื่อมทางรถไฟสายเหนือกับสายใต้เข้าด้วยกัน และทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดสะพานพระราม ๖ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๖๙

สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษ เป็นอาคารเครื่องก่อแบบ
ถาปัตยกรรมตะวันตก

โรงสอนศาสนารามธารี เป็นอาคารแบบผสมไม้สูง ๓ ชั้น
เสาอิงแบบ Corinthain เหนือช่องหน้าต่างประดับลวดลายปูนปั้น
ะเบียง และช่องลมประดับไม้ฉลุลวดลาย

ตึก ๗ ชั้น สร้างสมัยรัชการที่ ๗ โครงสร้างสูงตรง มีเสาอิง
บบเรียบ แต่ผนังตอนบนเป็นร่องลึกในแนวดิ่งประดับกระจก

ตึก ๙ ชั้น สร้างปลายรัชกาลที่ ๖ แรกสร้างคงไม่ถึง ๙ ชั้น
การตกแต่งเฉพาะชั้นล่างเท่านั้น ชั้นเหนือขึ้นไปต่อเยื้องไปด้านหลัง
วามงามเด่นทางศิลปกรรมอยู่ที่ลวดลายปูนปั้น ประดับฝาผนังชั้น ๒
ละชั้น ๓ ซึ่งเป็นลายพวงมาลัยและช่อดอกไม้อันงามวิจิตร ประกอบ
บเสาซุ้มประตู ทั้งเสากลมและเสาเหลี่ยมมีลวดลายปูนปั้นประดับ

โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง เป็นโรงภาพยนตร์ที่มีระบบการจัด
ถานที่อย่างเป็นมาตรฐานชั้นเยี่ยมแห่งภาคตะวันออก เป็นโรง
าพยนตร์ที่เริ่มใช้ระบบเสียง เครื่องปรับอากาศ อุปกรณ์ทาง
ทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัย เป็นผลงานของหม่อมเจ้าสมัยเฉลิม
ฤดากร และนายนารถ โพธิ์ประสาน เป็นความสามารถของคนไทยที่
ยายามสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า เพื่อจะพึ่งชาวต่างประเทศให้
้อยลง

วัดกุฏิบางเค็ม จังหวัดเพชรบุรี โบสถ์วัดกุฏิเป็นไม้จำหลัก
ลอดทั้งหลัง ตั้งแต่หน้าบันฝาผนังด้านนอกทั้ง ๔ ด้าน และหน้าบาน
ระตูหน้าต่าง เป็นผลงานการแกะสลักไม้ของช่างสลักฝีมือเยี่ยมของ
าวเพชรบุรี

วัดทิปทุตตมาราม กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา พระองค์-
จ้าปฤษฎางค์ ทรงสร้างรัตนเจฏิย เป็นพระเจดีย์ทรงระฆัง ยอด
ระดับฉัตร

สะพานพระรามหก สะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก มีบาทวิถี
ข้าง มีผิวจราจรทางรถยนต์ส่วนหนึ่ง รถไฟส่วนหนึ่ง เริ่มสร้าง
.ศ. ๒๔๖๕ เป็นสะพานแบบ Cantilever ประกอบด้วย สะพานเหล็ก
ช่อง ซึ่งบริษัทไดเด แห่งประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้ทำการก่อสร้างใน
าคา ๒,๗๑๔,๑๑๓.๓๐ บาท เมื่อสร้างเสร็จ พระบาทสมเด็จพระปก-
ล้าเจ้าอยู่หัวจึงอัญเชิญพระปรมาภิไธยย่อของพระบาทสมเด็จ-
ระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มาพระราชทานเป็นชื่อสะพานว่า *"สะพาน
ระราม ๖"*

สะพานกษัตริย์ศึก สะพานคอนกรีตเสริมเหล็กมีบาทวิถี
ข้าง สร้างต่อกับถนนพระราม ๑ ข้ามทางรถไฟ ไปต่อกับสะพาน-
ศเส ส่วนทางลาดด้านตะวันออกมีทางลาดแยกออกถนนรองเมืองอีก
างหนึ่ง สะพานนี้บริษัทบางกอกดือก จำกัด เป็นผู้ก่อสร้างโดยใช้เงิน

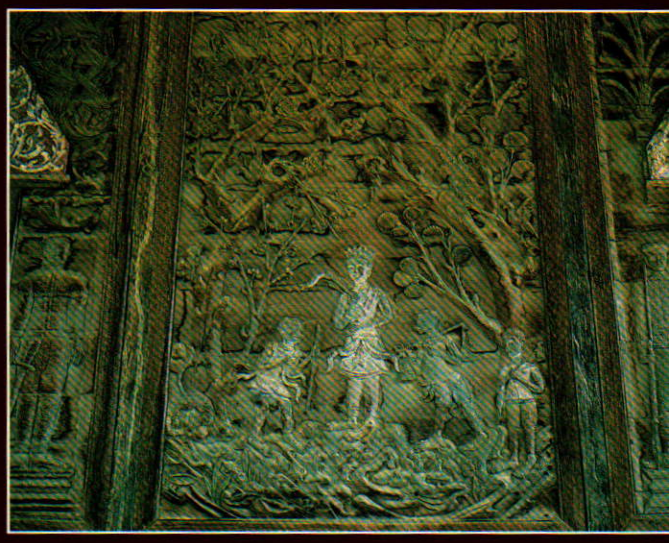

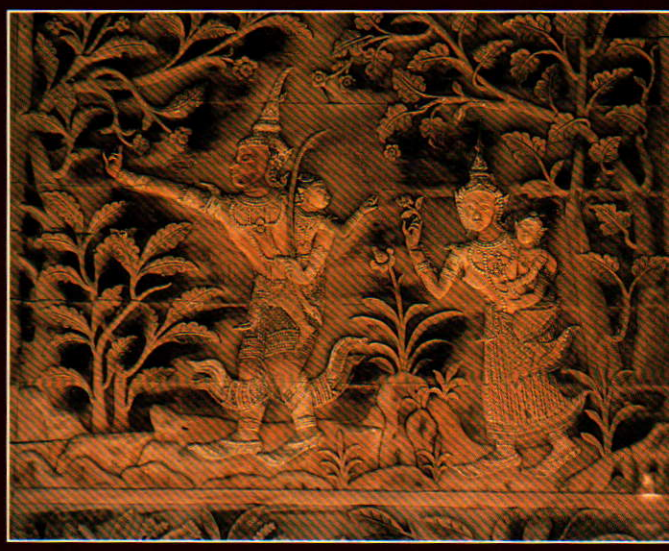

วัดกุฏิบางเค็ม จังหวัดเพชรบุรี โบสถ์เป็นไม้จำหลักตลอดทั้งหลัง เป็นเรื่
ราวในทศชาติชาดก พระมโหสถ และพระเนมิราช เป็นต้น

๗๒,๕๔๓ บาท ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้รื้อสะพานยศเสเดิม ซึ่งเป็น
ม้ออกแล้วสร้างใหม่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มีบาทวิถี ๒ ข้าง หัว
ะพานด้านตะวันออกต่อกับสะพานข้ามทางรถไฟ แล้วทอดข้ามคลอง-
ดุงกรุงเกษม โดยจ้างนายสะเปรอตตี ช่างชาวอิตาเลียน เป็น
ดำเนินการ ใช้เงิน ๕๓,๓๗๐ บาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า-
ยู่หัวพระราชทานนามว่า *"สะพานกษัตริย์ศึก"* เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
ระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ถนน ถนนที่ตัดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า-
ยู่หัว ได้แก่

ถนนเจริญเมือง ถนนจารุเมือง
ถนนจรัสเมือง ถนนมหาพฤฒาราม
ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถนนมเหสักข์
ถนนปราโมทย์ ถนนประดิษฐ์
ถนนท่าขนอน ถนนสุขุมวิท
ถนนประชาราษฎร์ ถนนประชาธิปก
ถนนลาดหญ้า ถนนตากสิน
ถนนอินทรพิทักษ์

ถนนบริเวณคลองมหานาคและถนนกรุงเกษม ๗ สาย
ถนนในท้องที่ตำบลประทุมคงคา ๙ สาย
ถนนระหว่างถนนเจริญกรุง เยาวราช และถนนปทุมคงคา ๔ สาย
ถนนฝั่งธนบุรี ๑๐ สาย ประสานกับสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์

าคารที่ได้รับการอนุรักษ์ และบูรณะปฏิสังขรณ์

พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง โปรดให้
รณะปฏิสังขรณ์แล้วใช้ท้องพระโรงหน้าเป็นที่จัดแสดงศิลปโบราณ
ตถุประเภทสำริด เช่น เทวรูปสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ฯลฯ

พระราชวังสราญรมย์ โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ เพื่อใช้เป็น
ทำการต่างประเทศ

**ป้อมพระสุเมรุ ป้อมมหากาฬ และประตูเมือง หน้าวัด-
วรนิเวศวิหาร** โปรดให้อนุรักษ์ไว้เป็นโบราณสถานสำคัญของกรุงเทพฯ
ละเพื่อให้เป็นหลักฐานของชาติ ส่วนป้อมและกำแพงเมืองนอกจากนี้
ด้ถูกรื้อไปก่อนแล้ว

พระราชวังจันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โปรดให้
รณะปฏิสังขรณ์พลับพลาตรีมุข หน้าพระราชวังจันทรเกษม

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เปลี่ยนเครื่องยอดปราสาท ซ่อ-
า ทวย และหน้าบัน

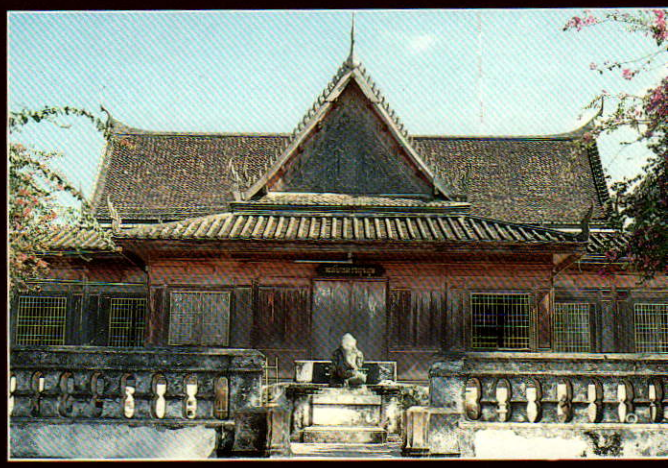

๑. พระราชวังจันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
๓. พระราชอุทยานสราญรมย์

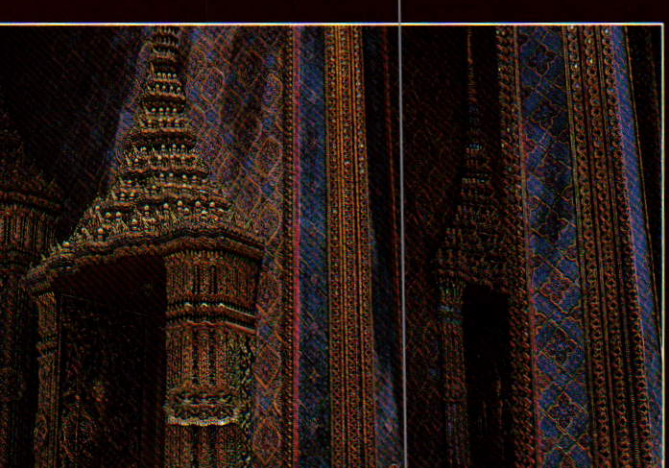

๑.–๒. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะเห็นปราสาทพระเทพบิดร อยู่ทางซ้าย พระมณฑปอยู่กลาง ถัดมาเป็นพระศรีรัตนเจดีย์ พระอุโบสถอยู่ด้านหลัง และระเบียงรอบพระอุโบสถ ประตูทางเข้าจะมีรูปปั้นยักษ์ยืนประจำอยู่ทั้งสองข้าง

๓. ลวดลายลงรักปิดทอง พระอุโบสถวัดราชบพิธฯ

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระอุโบสถ ได้บูรณะส่วนต่างๆ ของพระอุโบสถ ดังนี้

ซ่อมแซมกระเบื้องมุงหลังคา เปลี่ยนตัวไม้เครื่องบนที่ชำรุ ซ่อมแซมช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ครีบตะเฆ่ เหราหน้าบัน ลงรักปิด ทองประดับกระจก เพดาน และใบรา ปิดทองลายฉลุตามแบบเดิม

ฝาผนังด้านนอก ซ่อมลายปูนปั้นปิดทองประดับกระจก

ชุ้มประตูหน้าต่าง วงกบประตูหน้าต่าง ซ่อมแซมบางส่วน ล รักปิดทอง

ลายมุกบานประตู ซ่อมแซมประดับมุขที่ชำรุดให้บริบูรณ์

ชุ้มเสมา ปั้นปูนซ่อมแซม ลงรักปิดทองประดับกระจก

กำแพงแก้ว ประดับกระเบื้องที่ชำรุดเหมือนเดิม เสาหัวเม็ ทรงมัณฑ์ ถือปูนซ่อมแซมแล้วลงรักปิดทอง

ศาลาราย แก้โครงสร้างไม้เครื่องบนเป็นเฟโรคอนกรีต แต่ใ คงรูปแบบเดิม และเปลี่ยนลวดลายปูนปั้นหน้าบันและช่อฟ้าใบระก เป็นไม้แกะสลัก ปิดทองประดับกระจก

พระมณฑป ซ่อมแซมเครื่องยอดที่ชำรุดให้บริบูรณ์ดังเดิม

ชุ้มบันแถลง ซ่อมแซมปูนปั้นที่ชำรุดปิดทองประดับกระจ อย่างเดิม

เพดาน ปิดทองตามแบบเดิม

บานประตู ซ่อมแซมลวดลายประดับมุกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ เดิม

บันได ปั้นปูนซ่อมนาคและยักษ์ทวารบาล ลงรักปิดทอ ประดับกระจกตามเดิม

พระศรีรัตนเจดีย์ องค์พระเจดีย์ซ่อมปูนฉาบที่ชำรุด แล ประดับกระเบื้องทองดังเดิม

ชุ้มประตูหน้าต่าง ซ่อมแซมลวดลายปูนปั้นลงรักปิดทอ ดังเดิม

เจดีย์ทิศ ซ่อมแซมให้บริบูรณ์ดังเดิม

หอมณเฑียรธรรม (ดูในเรื่องจิตรกรรม)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ราชวรมหาวิหาร ได้รับก บูรณะปฏิสังขรณ์ตลอดพระอาราม และได้ต่อมุขด้านหน้าศาลาก เปรียญ

วัดราชบพิธสถิตย์มหาสีมารามราชวรวิหาร บูรณ ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ เพิ่มลวดลายที่ฝาผนังระหว่างโคนเสาในประธา และฝาผนังด้านหลังพระประธาน และแก้แบบจิตรกรรมฝาผนังเป็ ลายดอกไม้ร่วงบนพื้นสีฟ้า

วัดเทพธิดารามวรวิหาร บูรณะพระกุฏิ หอฉัน ชุ้มประตู

วัดเทพศิรินทราวาสวรวิหาร บูรณะอนุสสรณีย์ ๒ หลัง นุเสาวรีย์กลางสนามหญ้า *"จาตุรพตอนุเสาวรีย์"* ภายในประดิษฐาน พระพุทธปางห้ามสมุทร เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของสมเด็จ-จ้าฟ้า ฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ์

"ภาณุรังษีอนุสสร" ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อปางห้าม สมุทร เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ พระราชปิตุฉาบรมพงศาภิมุขฯ

วัดราชนัดดารามวรวิหาร บูรณะโลหะปราสาท

วัดชัยพฤกษมาลาราชวรวิหาร ซ่อมพระอุโบสถ เขียนภาพ พระพุทธประวัติใส่กรอบประดับในพระอุโบสถ ๔ ภาพ

วัดโมลีโลกยารามราชวรวิหาร บูรณะปฏิสังขรณ์ตลอด พระอาราม ทำเขื่อน

วัดยานนาวา ซ่อมแซมสำเภา บูรณะพระอุโบสถ

วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ซ่อมพระอุโบสถ ปฏิสังขรณ์ ศาลาบริเวณเขามอ และมณฑปพระป่าเลไลยก์

วัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ สร้างพระวิหารเป็น อาคารคอนกรีต มุงกระเบื้องเคลือบประดับเครื่องลำยอง ประดิษฐาน ปหล่อของอดีตเจ้าอาวาส ๑๑ รูป

วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โปรดให้ บูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระวิหาร และเขียนภาพจิตรกรรมใน พระวิหารใหม่

วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี บูรณะปฏิสังขรณ์พระมณฑป พระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เปลี่ยนตัวไม้เครื่องบนเป็นคอนกรีต สริมเหล็ก

วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ พระอุโบสถ

พระราชอุทยานสวนอัมพร หรือ *เขาดินวนา* ต่อมาเรียก *สวนสัตว์ดุสิต* เดิมเป็นพระราชอุทยานซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-กล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเป็นที่ประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถ มี รือนกระจกซึ่งโปรดประทับเสมอ ครั้นเมื่อสิ้นรัชกาล พระราชอุทยาน ทรุดโทรมรกร้าง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา ปรดเกล้าฯ ให้ทำการบำรุงรักษาพระราชอุทยานขึ้นใหม่

ปาร์คนายเลิศ พระยาภักดีนรเศรษฐ์ ได้ออกแบบก่อสร้างให้ ป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ในบริเวณสวนนี้มีอาคารไม้ ๒ ชั้น ๒ หลัง ลังคาทรงมนิลา และทรงปั้นหยา ซึ่งอนุญาตให้ประชาชนตั้งค่าย พักแรมได้

ถังน้ำประปา เชิงสะพานแม้นศรี จำนวน ๒ ถัง

สถานีวิทยุ ของกรมไปรษณีย์โทรเลขที่หลักสี่

(บน) โลหะปราสาท วัดราชนัดดารามวรวิหาร
(ล่าง) พระอุโบสถ วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

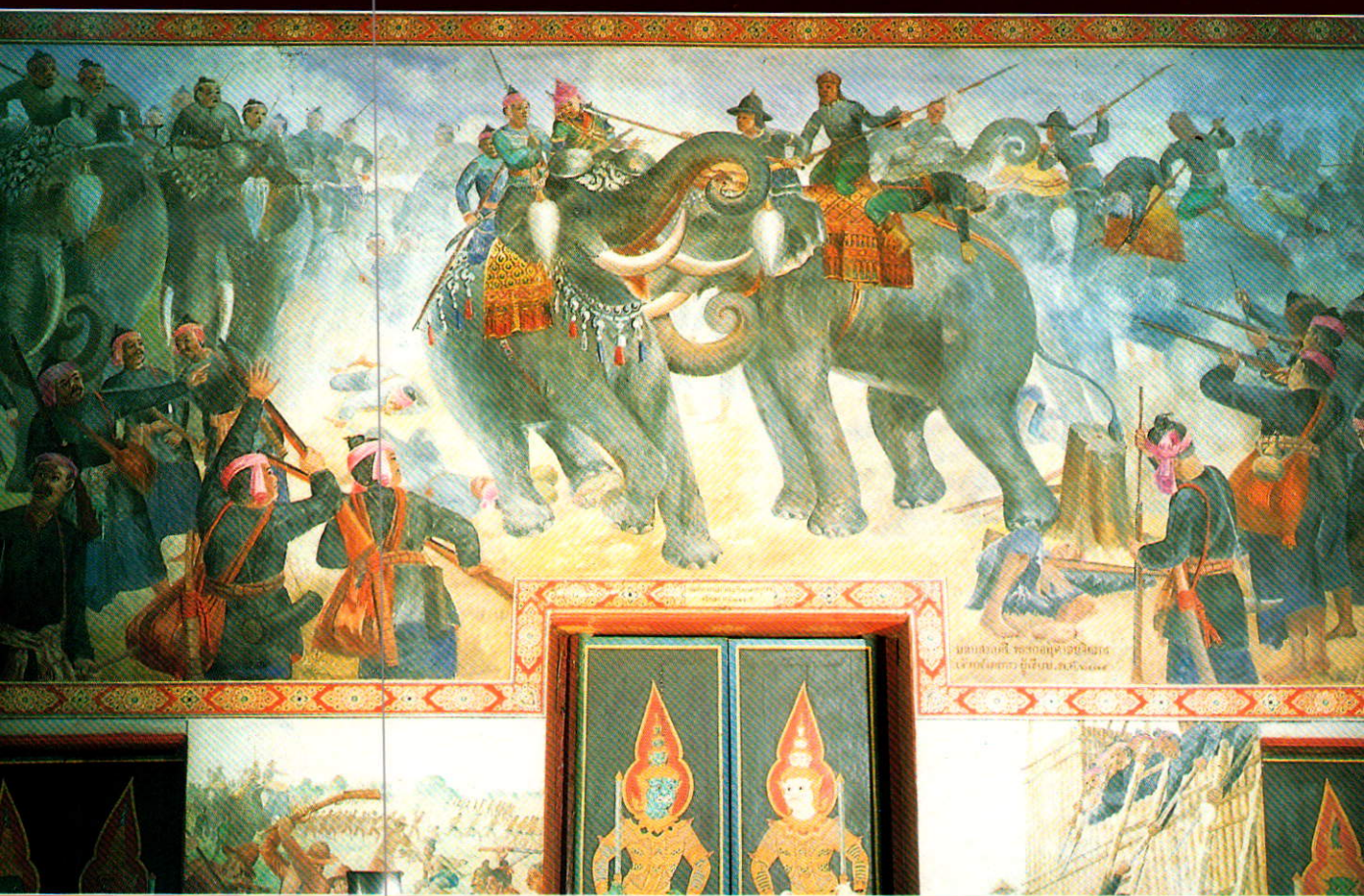

จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระวิหาร วัดสุวรรณดาราราม เป็นภาพพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และภาพทรงกระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหา ปราชาแห่งพม่า

ตรกรรม

จิตรกรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่สร้างในรัชกาลพระ-าทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคงมีอยู่เป็นอันมาก เพราะเป็นระยะ ที่ได้โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์โดยตลอดพระอาราม เพื่อทำการเฉลิม ลองกรุงรัตนโกสินทร์มีอายุ ๑๕๐ ปี แต่ได้พบหลักฐานชัดเจน คือ ที่หอพระมณเฑียรธรรมและพระระเบียงคต

จิตรกรรมที่หอพระมณเฑียรธรรม มีลักษณะดังนี้

ฝาผนังช่วงล่าง ห้องภาพระหว่างช่องประตู มีภาพเทพ-มนุมยืนประคองอัญชลีด้านหน้า ๗ องค์ ด้านหลังก็ ๗ องค์เหมือนกัน วนที่ห้องภาพระหว่างหน้าต่างเป็นภาพอย่างเดียวกัน แต่มีห้องภาพ ะ ๒ องค์

ฝาผนังและบานประตูหน้าต่าง เป็นภาพวิมาน มีเทพรำถือ อกไม้ พวงมาลัย เชิงบานเป็นภาพสุภาษิต

หลังบานประตูกลาง เป็นงานประดับมุขฝีมือช่างสมัยอยุธยา

หลังบานประตูข้างและหน้าต่าง เป็นลายรดน้ำ

ฝาผนังช่วงบนเหนือระดับประตูหน้าต่าง เป็นภาพเทพ ชุมนุมประทับนั่ง ประคองอัญชลีเรียงต่อกันเป็นแถวยาวรอบฝาผนังทั้ ๔ ด้าน และซ้อนกันขึ้นไปทางตอนบนอีก ๒ ชั้น รวมเป็น ๓ ชั้ ต่อจากนั้นมีลวดลายเส้นสินเทาและวิทยาธรเหนือเส้นสินเทา

เพดานในประธาน เพดานมุข และเพดานชุ้มประตูหน้าต่า เป็นลวดลายดวงดาราบนพื้นสีแดง

จิตรกรรมที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

จิตรกรรมตลอดพระระเบียงได้รับการเขียนซ่อมใหม่ โดยช่า เขียนฝีมือเยี่ยมในสมัยรัชกาลที่ ๗ จำนวน ๖๒ คน

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุวรรณดารารามราชววรวิหา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระรา ทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดสุวรรณ

ภาพสมเด็จพระนเรศวรฯ เล่นกระบี่กระบองกับมังสามเกลียด ถวายพระเจ้าหงสาวดี

ทรงเล่นชนไก่กับมังสามเกลียด (พระมหาอุปราชา)

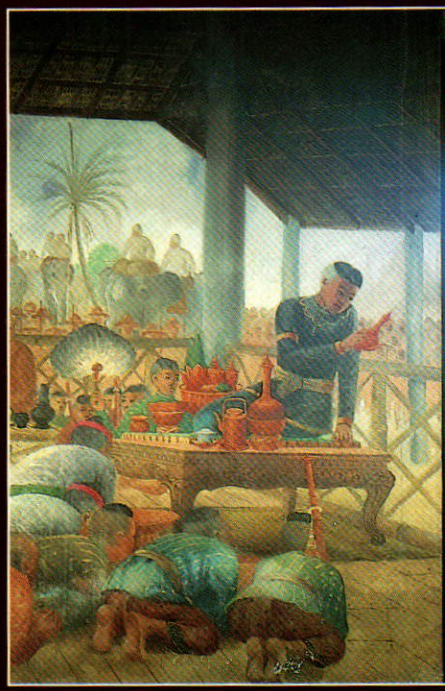

ทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง พ.ศ. ๒๑๒

ารามและได้โปรดฯ ให้พระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เขียนภาพที่ฝาผนังในพระวิหารขึ้นใหม่ โดยโปรดให้เขียนภาพพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระยาอนุศาสนจิตรกร เขียนภาพในพระวิหารวัดสุวรรณดาราม ด้วยสีน้ำมัน และเขียนแบบภาพเหมือนจริง อันเป็นลักษณะของจิตรกรรมไทยที่รับเอาแบบหรือลักษณะของจิตรกรรมตะวันตกมาประสมประสานเข้ากันได้อย่างดี

จิตรกรรมในพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม

ฝาผนังช่วงล่าง ที่ห้องภาพระหว่างหน้าต่างและประตู เป็นภาพเรื่องพระประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เริ่มตั้งแต่พระยามเทวาธิราช ทูลอัญเชิญพระอิศวรให้จุติเป็นพระนเรศวร (นร + อิศวร) จนถึงพระนเรศวรสิ้นพระชนม์ มีภาพต่างๆ โดยลำดับดังนี้

๑. พระสยามเทวาธิราช ทูลอัญเชิญพระอิศวรแบ่งภาคจุติเป็นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๒. ภาพตอนทรงเล่นกระบี่กับมังสามเกลียด
๓. ทรงลงเรือตามเรือสำเภาของพระยาจีนจันตุ
๔. ทรงตีเมืองคัง
๕. ทรงเล่นชนไก่กับมังสามเกลียด
๖. ทรงประกาศอิสรภาพ
๗. ทรงบูชาพระอัจนะวัดศรีชุม
๘. ทรงตีค่ายพระเจ้าเชียงใหม่
๙. คาบพระแสงดาบปีนขึ้นปล้นค่ายพระเจ้าหงสาวดี
๑๐. สงครามยุทธหัตถี มีอักษรจารึก "มหาเสวกตรี พระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ผู้เขียน พ.ศ. ๒๔๗๔"
๑๑. ทรงประหารลักไวทำมู
๑๒. ทรงพระสุบินนิมิตได้ประหารจระเข้ใหญ่
๑๓. พิธีปฐมกรรมนักพระสัตถา เจ้ากรุงกัมพูชา
๑๔. ทรงตีได้กรุงหงสาวดี เสด็จทรงนมัสการพระมุเตา
๑๕. ทรงตีเมืองตองอู โปรดให้ขุดคลองสยาม
๑๖. เสด็จสวรรคต
๑๗. ราษฎรถวายสักการะพระบรมศพ
๑๘. ท้าวจตุโลกบาลและบริวาร

ส่วนที่ฝาผนังหลังพระประธานเป็นภาพท้าวจตุโลกบาลและเหล่าบริวาร อมนุษย์ทั้งหลายกำลังเฝ้าถวายสักการะแก่พระพุทธเจ้าคือองค์พระประธาน

จิตรกรรมที่ฝาผนังช่วงบน เหนือระดับช่องประตูหน้าต่า

สมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงคาบพระแสงดาบปีนค่ายพม่า

สมเด็จพระนเรศวรฯ ยกทัพเข้ากรุงหงสาวดี

ราษฎรถวายสักการะพระบรมศพของสมเด็จพระนเรศวรฯ

เป็นภาพเทพชุมนุมคู่เช่าประคองอัญชลี และช่วงบนเป็นเทพเหาะเหินชิญเครื่องสักการะบูชาไปถวายพระพุทธเจ้า เทพเหล่านั้นลอยอยู่บนท้องฟ้าก้อนเมฆ ภาพเทพชุมนุมที่ฝาผนังด้านซ้ายพระประธานเป็นเทพฝ่ายชาย ส่วนที่ฝาผนังด้านขวาเป็นเทพี เทพเหล่านั้นมีเครื่องทรงช่น พระภูษามีลักษณะเป็นเงางามแบบผ้ายกและมีลวดลายต่างๆ กัน

จิตรกรรมที่เพดาน เป็นลวดลายปิดทอง

จิตรกรรมหลังบานประตูหน้าต่าง เป็นภาพเทพทวารบาล

ประติมากรรม

ประติมากรรมสำคัญที่สร้างสมัยนี้ ได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ประติมากรรมประดับที่พระเมรุมาศ และพระเมรุ

พระพุทธรูปหลวงพ่อโต ที่วัดอินทรวิหาร บางขุนพรหม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนปางอุ้มบาตร ครองจีวรแบบห่มคลุมขนาดสูง ๑๖ วา สร้างเสร็จ พ.ศ. ๒๔๗๒

ประติมากรรมในสวนตุ๊กตา และสองข้างทางเดินในพระราชวังศุโขทัย เป็นฝีมือประติมากรในสมัยรัชกาลที่ ๗

ตุ๊กตาชาววัง เป็นตุ๊กตาดินปั้นทาฝุ่นขาว เขียนสีเครื่องประดับด้วยสีฝุ่น แต่งกายตามธรรมเนียมชาววัง ทรงผมตามแบบที่

นิยมในสมัยนั้น ตุ๊กตาชาววังเป็นประติมากรรมขนาดเล็กประมา ๑–๒ เซนติเมตร นิยมทำรูปสตรีชาววังและเด็ก มีอิริยาบถต่างๆ เช่ นั่ง นอน หมอบ คลาน การเข้าเฝ้าเจ้านาย และการประกอบกิจกา งานต่างๆ ส่วนรูปบุรุษมักเป็นรูปข้าราชการแต่งกายตามยศศักดิ์ อิริยาบถต่างๆ เช่นกัน

งานที่สำคัญด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมของชาติ คือ ทรงโปร เกล้าฯ ให้อนุรักษ์ป้อมและกำแพงกรุงรัตนโกสินทร์ไว้ ๓ แห่ง ใ ขณะที่แห่งอื่นๆ กำลังถูกรื้อลงเพื่อสร้างถนนจนเกือบหมด และทรงใ สถาปนากรมศิลปากร พระราชทานที่ตั้งกรมอยู่ในบริเวณวังสมเด็ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปราบปรปักษ์ โดยโปรดให้สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นแม่กอ (อธิบดี) และพระราชทานพระราชวังบวรสถานมงคล ให้เป็นที่จัดต พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร และหอสมุดวชิรญาณ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการเกษตรไทย

ชาคริต จุลกะเสวี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ไทยองค์ที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ขณะที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๓๓ พรรษา และต่อมาได้ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ท่ามกลางความอาลัยเป็นอย่างยิ่งของบรรดาปวงพสกนิกรชาวไทยทั้งหลาย ซึ่งต่างก็มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ท่านอยู่อย่างแนบแน่นเป็นล้นพ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านการเกษตรของประเทศไทยเรานั้น ตลอดรัชสมัยของพระองค์ท่านก็ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไปมากมาย เป็นแนวทางที่บุกเบิกไปสู่การพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ จากอดีตมาสู่ยุคเกษตรทันสมัยในปัจจุบันนี้ได้เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

เพื่อเสนอเรื่องราวให้พอเป็นแนวทางของผู้ที่สนใจและรักที่จะศึกษาค้นคว้าในเรื่องการเกษตรของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้ **"วารสารไทย"** จึงได้ขอรับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด ซึ่งก็ได้เสนอแนะเรื่องราวตามความเป็นจริงหลากหลายสาขา เพื่อนำมาประมวลประกอบเป็นความรู้เสนอต่อท่านผู้สนใจทั้งหลาย

และที่สำคัญก็คือ **"วารสารไทย"** ใคร่ขอถือโอกาสนี้เชิญชวนพี่น้องประชาชนทั้งหลายถวายความคารวะน้อมรำลึกและเทิดพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงเสียสละอย่างใหญ่หลวงให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อประชาชนและประเทศชาติ ดังที่ในภาคการเมืองและการปกครองได้เสนอความโดยละเอียด ให้ได้รับทราบพระเกียรติคุณของพระองค์ท่านไว้แล้วนั้นด้วย

สำหรับความก้าวหน้าทางด้านการเกษตรในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก็มีอยู่เป็นอเนกประการ

งานการเกษตรสาขาที่สำคัญๆ ได้ขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้นเป็นอันมาก ตามกำลังผู้คนที่ได้ให้ความสนใจต่อการพัฒนามาช่วยกันทะนุบำรุงประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการเกษตรกรรม แผนใหม่ที่ได้เริ่มบุกเบิกขึ้นแล้วอย่างจริงจัง ในรัชสมัยของพระองค์ท่านนี้ ทางกระทรวงเกษตราธิการได้มีการพัฒนากิจการของกรมกองต่างๆ ที่สำคัญมากมายหลายประการ ดังจะค่อยๆ ลำดับความของบางหน่วยงานที่สำคัญและหาโอกาสทราบได้ยาก มาเล่าสู่กันฟังดังต่อไปนี้

๑. กำเนิดกรมวิชาการเกษตรไทย

พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้มีการยุบสวนทดลองพรหมพิราม และโรงหีบฝ้ายที่จังหวัดพิษณุโลก ทั้งนี้เนื่องจากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ การส่งฝ้ายไปจำหน่ายต่างประเทศนั้นเราทำได้ยาก ราคาฝ้ายทั่วไปจึงมีระดับต่ำลงมาก ประกอบกับทุนสำหรับซื้อฝ้ายจากเกษตรกรก็มีจำนวนจำกัด เพราะอยู่ในระหว่างที่ประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงด้านการเงินให้ดีขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ต่อมา มร. ดับบลิว. อาร์. เอส. ลาเดล ชาวอังกฤษ ซึ่งได้เข้ามารับราชการในกระทรวงเกษตราธิการ ได้ทำการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับแมลงต่างๆ โดยเฉพาะแมลงศัตรูพืช ในขณะเดียวกันก็ได้ทำการรวบรวมตัวอย่างแมลงศัตรูพืชไว้หลายชนิดด้วยแล้ว

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ท่านจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ได้ริเริ่มตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำน้ำตาลจากอ้อยขึ้นเป็นครั้งแรก น่าเสียดายที่ไม่สำเร็จ แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะนั้นก็ได้มีโรงงานผลิตน้ำตาลทรายแดงกระจัดกระจายอยู่ในหลายตำบล ในเขตอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี โรงงานเหล่านี้ใช้วิธีผลิตแบบโบราณ *(เดิมโรงงานเหล่านี้ตั้งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี แล้วย้ายมาตั้งแถบฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย)*

ทางวารสารของสยามสมาคมก็ได้ตีพิมพ์เรื่อง *"Some Injurious Insects in Siam"* ซึ่งมีรายชื่อแมลงที่ มร. ดับบลิว. อาร์. เอส. ลาเดล รวบรวมไว้นั้นและพืชที่ถูกทำลายอยู่ด้วย การรวบรวมตัวอย่างแมลงเหล่านี้ได้เป็นพื้นฐานที่ดีของการเริ่มต้นจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แมลงขึ้นในประเทศไทยต่อมาได้เป็นผลสำเร็จ

"หนังสือพิมพ์กสิกร" ที่ปัจจุบันมีอายุครบ ๖๖ ปีแล้วนี้ ซึ่งก็ได้เริ่มตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกโดยคณะผู้มีความรู้ทางด้านเกษตรมาตั้งแต่ในสมัยนั้น โดยมี ม.จ. สิทธิพร กฤดากร เจ้าของฟาร์มบางเบิด จังหวัดชุมพร ทรงเป็นบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ดังกล่าวได้เผยแพร่วิชาการเกษตร ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องและสนใจกับการเกษตรทั้งปวง และมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการใหม่ๆ ที่มีผลทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านการเกษตรก้าวไกลได้เป็นอย่างมาก

ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ นายอารียัน มันยีกุล อดีตผู้เชี่ยวชาญกีฏวิทยาของกรมกสิกรรม ได้เปิดเผยว่า พ.ศ. ๒๔๗๒ นั้นได้มีเรือฝรั่งเศสลำหนึ่งเดินทางมาประเทศอินโดจีนของฝรั่งเศส โดยบรรทุกผลไม้มาด้วยจำนวนหนึ่ง แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรของอินโดจีนไม่ยอมให้นำผลไม้จำนวนนี้ขึ้นจากเรือ เพราะได้ตรวจพบว่าผลไม้เหล่านั้นมีแมลงศัตรูพืช คือ **"แมลงวันผลไม้เมดิเตอร์เรเนียน"** ติดมาด้วย เจ้าหน้าที่ได้แนะนำให้นำผลไม้มาขนถ่ายที่ท่าเรือกรุงเทพฯ

พอดีทางฝ่ายไทยทราบเรื่องเข้า อธิบดีกรมเพาะปลูกจึงได้สั่งให้ มร. ลาเดล และนายอารียัน มันยีกุล ทำการตรวจผลไม้ที่ท่าเรือกรุงเทพฯ ซึ่งผลการตรวจปรากฏว่า ได้พบแมลงวันผลไม้บ้างแต่ไม่มากนัก จึงได้อนุญาตให้ขนผลไม้เหล่านั้นเข้ากรุงเทพฯ ได้

ทั้งนี้โดยให้เหตุผลว่า แมลงที่พบนั้นเป็นตัวหนอนที่ตายแล้วหรือเกือบตายอยู่แล้วทั้งนั้น และแมลงวันผลไม้ดังกล่าวนี้ ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ในแหล่งที่มีอากาศร้อนเช่นในประเทศไทย

จากคำเปิดเผยนี้แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยเราก็ได้ตระหนักถึงเรื่องภัยศัตรูพืชจากต่างประเทศมานานแล้ว และความก้าวหน้าทางกีฏวิทยาหรือการอารักขาพืชก็จัดได้ว่าทันการดีอยู่นะครับ

สำหรับปัญหาเรื่องการผลิตยางล้นตลาด ทำให้ราคายางตกต่ำ รัฐบาลไทยจึงได้เข้าร่วมเป็นภาคีในโครงการจำกัดการผลิตยาง และได้เข้าร่วมทำสัญญาความตกลงควบคุมจำกัดยางด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นปีแรกของไทยที่ได้นำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เข้าพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญแล้วส่งแจกจ่ายให้แก่ชาวนาเป็นมิ่งขวัญพิเศษด้วย คือ โดยบัญชาของเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ กรมเพาะปลูกได้รวบรวมข้าวเบาประมาณ ๘ เกวียน ข้าวกลางประมาณ ๑๔ เกวียน ข้าวหนักอีกประมาณ ๘ เกวียน นำเข้าร่วมในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ แล้วนำไปแจกจ่าย

ให้ชาวนาในท้องที่ ๒๔ จังหวัด ใช้ปลูกทำพันธุ์ต่อไปด้วย

ได้มีการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลือง พันธุ์ที่ใช้เป็นพันธุ์พื้นเมืองที่อาจหาได้ในแต่ละท้องถิ่น มีทั้งพันธุ์อายุเบาและพันธุ์อายุหนัก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้โอน **"กรมเพาะปลูก"** ในกระทรวงเกษตราธิการ ไปสมทบกับ **"กองตรวจพันธุ์รุกขชาติ"** ในกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม โดยได้ขนานนามใหม่ว่า **"กรมตรวจกสิกรรม"** สังกัดกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ซึ่งต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนเป็น **"กรมเกษตร" "กรมเกษตรและการประมง" "กรมการกสิกรรม" "กรมกสิกรรม"** และ **"กรมวิชาการเกษตร"** ตามลำดับมาจนในปัจจุบันนี้

Dr. A.F.G. Kerr ชาวอังกฤษ ซึ่งเข้ามารับราชการในประเทศไทย ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดี **"กรมตรวจกสิกรรม"** และเนื่องจาก Dr. A.F.G. Kerr เป็นนักพฤกษศาสตร์ จึงเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ต่างๆ ในประเทศไทยไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการสร้างพิพิธภัณฑ์พืชในประเทศไทยขึ้นมาด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ หลวงอิงคศรีกสิการ *(อินทรี จันทรสถิตย์)* ได้รวบรวมพันธุ์ปอแก้วไทยมาปลูกทดสอบพันธุ์ เพื่อหาพันธุ์ที่มีผลผลิตสูง ที่โรงเรียนกสิกรรมโนนวัด *(คือ สถานีทดลองพืชไร่โนนสูงในปัจจุบัน)* อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งต่อมาได้เป็นพืชที่มีการปลูกแพร่หลายมากขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พอดีใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้ ได้เกิดความนิยมเล่นบอนสีกันมาก มีการผสมข้ามพันธุ์ ได้ลูกผสมที่มีลักษณะใหม่ๆ แปลกๆ และมีการตั้งชื่อตามตัวละครในวรรณคดีไทย เช่น ตับขุนช้าง-ขุนแผน เป็นต้น ได้มีการจดทะเบียน และจดลักษณะรูปร่างสีสันของบอนชื่อนั้นๆ ไว้เป็นหลักฐาน โดยสมัยนั้นมีสถานที่ยอมรับจดทะเบียน ๒ แห่ง คือ ที่สนามวัดอินทรวิหาร *(บางขุนพรหม)* และที่บาร์ไก่ขาว

ซึ่งในปีต่อมา ทางประเทศยุโรปและเอเชียบางประเทศต้องการหนังสือรับรองเพื่อยืนยันว่าพืชที่ส่งไปจากประเทศไทยปราศจากโรคและศัตรูพืช เรื่องกิจกรรมการตรวจเพื่อออกหนังสือรับรองรับผิดชอบนี้ เริ่มจัดขึ้นโดยแผนกโรควิทยาและแผนกกีฏวิทยา

ความจริงนั้นรัฐบาลไทยเราถือข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ จากมูลค่าของผลิตผลทางเกษตรกรรม ซึ่งทางกองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรฯ ได้ประเมินไว้ จะเห็นได้ว่า ผลิตผลข้าวเปลือกที่ผลิตได้มีปริมาณมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ไทยผลิตข้าวได้ทั้งหมดมีมูลค่า ๕,๗๖๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท พอถึง พ.ศ. ๒๕๐๘ ไทยผลิตข้าวได้ทั้งหมดมีมูลค่าถึง ๑๑,๑๑๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท ทั้งนี้ แสดงว่าการผลิตข้าวของประเทศไทยได้มีวิวัฒนาการให้ทันสมัยขึ้นมาเรื่อยๆ อย่างรวดเร็ว ดังเช่นในระยะ ๖ ปีข้างต้นผลผลิตได้เพิ่มขึ้นมีมูลค่าถึงเกือบเท่าตัว

ข้าวและผลิตผลจากข้าวซึ่งประเทศไทยจัดส่งไปเป็นสินค้าออกแต่ละปีนั้น ตามตัวเลขสถิติของกรมศุลกากร จะชี้ให้เห็นได้ชัดเจนว่าผลิตภัณฑ์ข้าวจะส่งออกได้ปริมาณปีละ ๑.๕ ถึง ๑.๘ ล้านเมตริกตันข้าวสาร หรือประมาณ ๒.๗ ล้านตันข้าวเปลือก ถ้าคิดมูลค่าข้าวเปลือกตันละ ๑,๐๐๐ บาทแล้ว เงินสดจะตกถึงมือเกษตรกรไทยไม่ต่ำกว่าปีละ ๒,๗๐๐ ล้านบาท

จากมูลค่าของบรรดาสินค้าออก ซึ่งไทยได้ส่งข้าวไปจำหน่ายยังต่างประเทศนั้น ปรากฏว่าข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๔๙๙ ประเทศไทยได้ส่งข้าวและผลิตภัณฑ์ข้าวไปจำหน่ายต่างประเทศคิดเป็นมูลค่า ๒,๘๗๙,๔๐๐,๐๐๐ บาท แต่ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ ไทยได้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกมีมูลค่าถึง ๔,๓๖๐,๗๐๐,๐๐๐ บาท

จึงอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาการส่งออกข้าวที่ก้าวหน้ามาด้วยดีดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าขาดการวางพื้นฐานที่ดีมาตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

และในเมื่อประชากรของประเทศไทยเราส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำนาผลิตข้าวเช่นนี้ รัฐบาลไทยทุกๆ สมัย จึงได้เอาใจใส่และเร่งรัดพัฒนาการทำนาให้ทันสมัยยิ่งๆ ขึ้นสืบไป เพราะรายได้ของรัฐบาลไทยยังต้องอาศัยผลผลิตจากข้าวเป็นสินค้าออกอยู่ และในปัจจุบันนี้ไทยจะมีประเทศคู่แข่งในการขายข้าวยังต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น แต่ไทยก็ยังคงสามารถขายข้าวได้ในระดับเดิม แม้จะมีการลดราคาขายแข่งขันกันบ้างในตลาดโลก แต่ไทยก็ยังไม่เดือดร้อนรุนแรงนัก เพราะมูลค่าการผลิตของไทยต่ำกว่าต่างประเทศมาก เพิ่งมาในยุคปัจจุบันนี้นี่แหละ ที่ราคาข้าวชักจะตกต่ำมากจนก่อให้เกิดปัญหา ต้องเร่งแก้ไขกันเป็นการใหญ่อยู่ในขณะนี้

เรื่องการบำรุงพันธุ์ข้าวในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

คือ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ประเทศไทยเราได้ดำเนินกิจการด้านนี้วางรากฐานไว้ค่อนข้างจะดีมาก ประกอบกับในตลาดข้าวต่างประเทศแต่เดิมมานั้น ข้าวไทยมีราคาอยู่ในระดับดีเมื่อเทียบกับข้าวประเทศอื่นๆ ทั้งนี้เพราะแต่ก่อนนั้นข้าวไทยที่ส่งไปขายมีหลายพันธุ์หลายขนาดปะปนกันไป เขาจึงตีราคาให้ในราคาข้าวชั้นต่ำ แต่เมื่อทางต่างประเทศซื้อไปแล้วเขากลับเอาไปเข้าเครื่องคัดแยกเอาข้าวเมล็ดงามออกไปปนขายเป็นข้าวอย่างดีของอินเดียไปเสียฉิบ ส่วนข้าวที่เหลือจากคัดแล้วจึงนำไปขายในนามของ **"ข้าวไทย"**

ฉะนั้น ทางราชการไทยเราสมัยนั้นจึงได้เห็นความจำเป็น ในเรื่องการคัดเลือกและบำรุงพันธุ์ข้าว ซึ่งจะทำให้การปลูกข้าวได้ผลเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ และเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ข้าวไทยอยู่ในมาตรฐานที่ดีต่อไป

ความจริงแล้ว การบำรุงพันธุ์ข้าวนั้นได้เริ่มดำริและจัดดำเนินการกันมาตั้งแต่ปลายสมัยของรัชกาลที่ ๖ มาแล้ว โดยมีเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ *(ม.ร.ว. หลาน กุญชร)* เป็นเสนาบดี ซึ่งได้จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่เมืองธัญญบุรี และได้จัดอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ในกรุงเทพมหานคร

และต่อมาในสมัยที่เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์ *(ม.ร.ว. สะท้าน สนิทวงศ์)* เป็นเสนาบดี ก็ได้จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวทั่วราชอาณาจักรขึ้นเป็นครั้งแรก ในงานแสดงกสิกรรมและพาณิชยการ ครั้งแรกจัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ และครั้งต่อไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งได้ผลดีเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการประกวดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้นว่า พันธุ์ข้าวที่ชาวนาส่งเข้าประกวดนั้น ล้วนแต่เป็นข้าวอย่างดีใกล้กับความต้องการของตลาดข้าวในนานาประเทศแทบทั้งสิ้น

ต่อมาในสมัยพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นเสนาบดี จึงได้จัดตั้งสถานีทดลองข้าวขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ที่สถานีวิจัยข้าวปทุมธานี เมืองธัญญบุรี ซึ่งก็คือ สถานีทดลองข้าวรังสิตปัจจุบันนี้นั่นเอง พระราชประสงค์ในการที่ทรงจัดตั้งขึ้น ก็เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ค้นคว้าหาวิธีปรับปรุงพันธุ์ข้าว ดิน ปุ๋ย เครื่องทำนา และการปราบศัตรูข้าว โดยแต่งตั้งให้พระยาโภชากร *(ตรี มิลินทสูตร)* เป็นหัวหน้าสถานีทดลอง และให้ขุนวิเศษกสิตใจเป็นผู้ช่วย

อนึ่งต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จขึ้นครองราชย์ ก็ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ขึ้นเกือบทั่วประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำท่วมหนักในภาคกลาง การทำนาเสียหายประมาณ ๓ ล้านไร่ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรรมการช่วยเหลือ เรียกว่า **"กรรมการจัดการเกื้อหนุนราษฎรที่ต้องอุทกภัย"** มีพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นประธานกรรมการ

ซึ่งคณะกรรมการนี้ได้ประชุมปรึกษาหารือกัน แบ่งหน้าที่ให้กระทรวงต่างๆ เป็นผู้ช่วยเหลือ คือ ให้ทางกระทรวงพระคลังมีหน้าที่ในการทำบัญชีทดรองข้าวสำหรับใช้กิน พันธุ์ข้าวปลูก และช่วยจัดการหาซื้อโค-กระบือ แล้วจำหน่ายให้แก่ราษฎร ทางกระทรวงเกษตราธิการ มีหน้าที่จัดหาซื้อพันธุ์ข้าวส่งไปจังหวัดต่างๆ เพื่อจำหน่ายให้แก่ราษฎรที่ขาดแคลนต่อไป และจัดแพทย์ไปตรวจโคกระบือที่จะซื้อมานั้นให้ปลอดจากโรคด้วย ซึ่งนับเป็นการเริ่มวิธีการช่วยเหลือเกษตรกร เป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งพัฒนามาจนปัจจุบันนี้ด้วยเช่นกัน

และในสมัยที่เจ้าพระยาพลเทพ *(เฉลิม โกมารกุล ณ นคร)* เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ สถานีทดลองข้าวที่คลองรังสิตได้ดำเนินการทดลองและขยายพันธุ์ข้าวที่คัดเลือกพันธุ์ดีตลอดมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ก็ปรากฏว่าข้าวที่ตลาดข้าวส่วนใหญ่ต้องการนั้น เลือกใช้ข้าวของสถานีทดลองแห่งนี้ ทางราชการจึงได้สั่งให้เริ่มปลูกบำรุงพันธุ์ข้าวนี้เพื่อให้ใช้ขยายพันธุ์ต่อไปให้เกษตรกรชาวนานำไปปลูกกันต่อๆ ไป

แสดงว่าการขยายพันธุ์ข้าวดีอย่างจริงจังได้ตั้งต้นมาแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง ซึ่งกระทำให้ชาวนาของเราได้พากันเริ่มเข้าใจในการเลือกหาพันธุ์ข้าว และเข้าใจวิธีการเพาะปลูกข้าวดีขึ้นด้วย พันธุ์ข้าวที่ส่งมาแสดงในครั้งนี้ล้วนเป็นข้าวอย่างดี ใกล้กับความต้องการของตลาดข้าวในนานาประเทศแทบทั้งสิ้น

และผลแห่งความพยายามคัดเลือกและบำรุงพันธุ์ข้าวของเจ้าหน้าที่ในสมัยนั้น ได้แสดงให้เห็นความดีเด่นของข้าวไทยได้อย่างชัดเจน โดยเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งทั่วโลกได้มีการประกวดพันธุ์ข้าวกันขึ้นที่เมืองเรยินา ประเทศแคนาดา ประเทศไทยเราซึ่งสมัยนั้นยังเป็นประเทศสยามอยู่ ก็ได้ส่งข้าวไปประกวดกับประเทศต่างๆ ด้วย

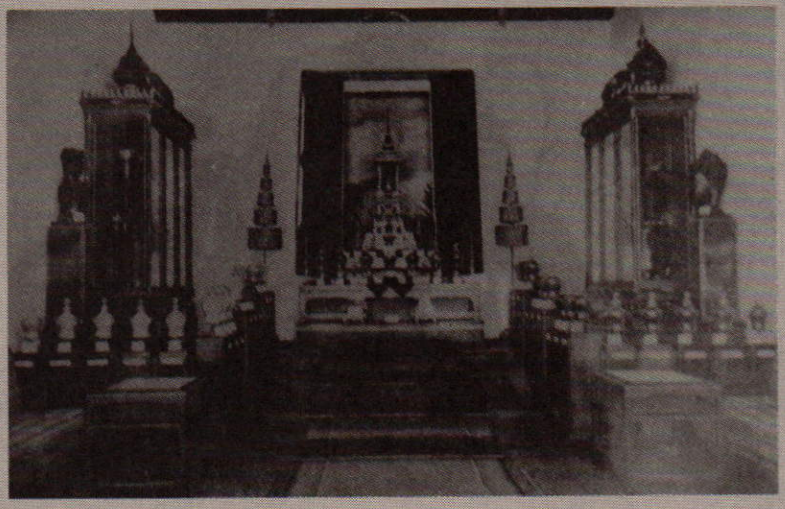

นิทรรศการผลิตภัณฑ์สยามในงาน The World's Grain Exhibition ณ เมือง Regina

ซึ่งผลปรากฏว่า **"ข้าวปิ่นแก้ว"** ของสถานีทดลองข้าวรังสิต ได้รับรางวัลชนะเลิศของโลก นอกจากนั้นข้าวจากประเทศสยามเรา ยังได้รับรางวัลที่ ๒ และที่ ๓ ด้วยทั้งหมด นอกจากนี้ ยังได้รับรางวัลอื่นๆ อีกรวม ๑๑ รางวัล จากรางวัลทั้งหมดในการประกวดข้าวของโลกครั้งนั้น ซึ่งมีอยู่รวมทั้งสิ้นเพียง ๒๐ รางวัล เท่านั้น ข้าวจากประเทศสยามของเราได้รับรางวัลมาอีกด้วยเกินกว่าครึ่ง

ทั้งนี้ก็เพราะผลจากการที่รัฐบาลได้จัดตั้งสถานีทดลองข้าวขึ้น ส่งเสริมงานวิจัยได้ดีขึ้นนั่นเอง พระยาโภชาการและเจ้าหน้าที่ก็ได้ใช้เวลาศึกษาค้นคว้าคัดข้าวพันธุ์ดี กว่าจะได้ผลเป็นที่ถูกใจก็ต้องใช้เวลาอยู่ถึง ๑๒ ปีจึงได้รับความสำเร็จดังกล่าว

ผมจึงใคร่จะขอกล่าวย้ำสักนิดหนึ่งว่า ในการที่ประเทศสยามได้ส่งข้าวเข้าประกวดร่วมกับข้าวจากทั่วโลก และข้าวของประเทศสยามได้รับรางวัลอย่างมากมายในครั้งนั้น ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้ชื่อเสียงของประเทศสยามโด่งดังในเรื่องข้าวนี้เป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก ซึ่งผลงานนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ปรากฏขึ้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

และต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศแล้ว ทั้งกรมเกษตรและการประมงก็ได้เจ้าหน้าที่ผู้มีฝีมือดีเยี่ยมมาช่วยทำการคัดและผสมพันธุ์ข้าวเพิ่มมาอีกคนหนึ่ง คือ ม.ล. ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนาฯ ซึ่งได้ร่วมงานทดลองค้นคว้าจนได้ข้าวพันธุ์ดีต่อๆ กันมา ร่วมกับนักวิจัยชั้นนำอีกหลายท่านในสมัยต่อมาด้วย

ทางด้านการเกษตรนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวง และกรม พุทธศักราช ๒๔๗๖ ขึ้น โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้เปลี่ยนชื่อ **"กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ"** เป็น **"กระทรวงเศรษฐการ"** และ **"กรมตรวจกสิกรรม"** ก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น **"กรมเกษตร"** อยู่ในสังกัดกระทรวงเศรษฐการ

และต่อมาหลังจากที่พระองค์ได้ทรงสละราชสมบัติเพียงปีเดียว ผลงานอีกส่วนหนึ่งที่ได้ทรงให้เริ่มต้นไว้ คือใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ทางกรมเกษตรและการประมง ก็ได้จัดตั้งแผนกข้าวขึ้นในกองขยายการกสิกรรม ซึ่งงานของแผนกนี้ได้เริ่มเอาจริงเอาจังในด้านการส่งเสริมให้ชาวนาได้ปลูกข้าวพันธุ์ดีที่ตลาดโลกต้องการ

สมัยก่อนนั้น ครั้งแรกๆ งานของแผนกนี้ก็ได้ส่งเจ้าหน้าที่ตระเวนออกไปตามตำบลและอำเภอต่างๆ ทำการสำรวจดูข้าวที่ชาวนาปลูกกันทั่วไปนั้น ว่าเป็นข้าวชนิดไหน ดีเลวอย่างไร พร้อมกันนั้นเจ้าหน้าที่ก็จะนำเอาข้าวพันธุ์ดีจากสถานีทดลองรังสิตไปเปรียบเทียบให้ดู แล้วแนะนำให้ชาวนานำไปปลูกแทนข้าวเลวที่ชาวนาปลูกอยู่เดิม จากผลงานทดลองส่งเจ้าหน้าที่ออกแนะนำส่งเสริมครั้งนั้น ปรากฏว่าเกษตรกรชาวนาไทยเรา ได้สนใจต่อการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว และสนใจในเรื่องปุ๋ย และการกำจัดศัตรูข้าว ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรที่ออกไปแนะนำนั้นได้ดีขึ้น จึงเป็นผลให้การพัฒนาการปลูกข้าวได้ก้าวหน้ามาด้วยดีจนในปัจจุบันนี้

ปิ่นแก้ว 56

๒. เริ่มวางพื้นฐานการชลประทานแผนใหม่

ด้วยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ มีพระราชดำริว่า หน้าที่ของ **"กรมทดน้ำ"** นั้นเป็นงานสำคัญ และมิได้ปฏิบัติงานอยู่เฉพาะแต่การทดน้ำอย่างเดียว งานที่กรมทดน้ำปฏิบัติอยู่จริงในขณะนั้นก็มีการขุดคลอง การทดน้ำ และการส่งน้ำตามคลองที่ขุด รวมทั้งการสูบน้ำช่วยเหลือการเพาะปลูกด้วย

ดังนั้น พระองค์ท่านจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อจากกรมทดน้ำเป็น **"กรมชลประทาน"** เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ภายหลังจากที่กรมทดน้ำได้ก่อสร้างโครงการชลประทานป่าสักใต้เสร็จเรียบร้อยแล้ว และกำลังก่อสร้างโครงการโพธิ์พระยา ที่จังหวัดสุพรรณบุรี กับโครงการเชียงราก-คลองด่าน ที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างอยู่

"กรมทดน้ำ" นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นการเริ่มการพัฒนางานชลประทานที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อประโยชน์ต่อการเพาะปลูกเป็นหลัก โครงการชลประทานขนาดใหญ่แห่งแรกที่ก่อสร้างขึ้นในสมัยนั้น ได้แก่ โครงการชลประทานป่าสักใต้

งานก่อสร้างโครงการชลประทาน ตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๗ ส่วนใหญ่เป็นงานต่อเนื่องจากรัชกาลที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อสร้างโครงการชลประทานในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำสุพรรณในบริเวณทุ่งราบภาคกลาง แหล่งอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญและอุดมสมบูรณ์ของประเทศที่มีผู้คนอยู่หนาแน่น

ขณะที่งานก่อสร้างโครงการชลประทานป่าสักใต้กำลังดำเนินการและใกล้จะแล้วเสร็จ กรมทดน้ำได้เริ่มก่อสร้างโครงการชลประทานแห่งใหม่เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่ง ได้แก่ โครงการชลประทานเชียงราก-คลองด่าน เริ่มก่อสร้างใน พ.ศ. ๒๔๖๕ พร้อมกับเริ่มงานสำรวจและออกแบบโครงการแม่น้ำสุพรรณอีกด้วย

ลักษณะงานของโครงการชลประทานเชียงราก-คลองด่านและพื้นที่โครงการนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับโครงการชลประทานป่าสักใต้ เพราะโครงการเชียงราก-คลองด่านนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะรักษาระดับน้ำในคลอง ตามบริเวณพื้นที่ราบฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงแม่น้ำนครนายก ตั้งแต่ใต้คลองรังสิตลงมาถึงแถบชายทะเล ไม่ให้น้ำในคลองไหลกลับลงสู่แม่น้ำในขณะที่น้ำในทุ่งมีน้อย โดยสร้างประตูระบายน้ำไว้ตามคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำทุกคลอง พร้อมกันนี้ ก็ได้สร้างคันกั้นน้ำให้พอเหมาะกัน เพื่อช่วยให้การทำนาในบริเวณนี้สมบูรณ์ขึ้น

นอกจากนั้น ในพื้นที่โครงการเชียงราก-คลองด่าน ยังมีงานสร้างและปรับปรุงคลองระบายน้ำขนาดใหญ่ ทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของโครงการ รวมทั้งคลองระบายน้ำด้านทิศใต้ใกล้กับชายทะเลซึ่งขนานกับคันกั้นน้ำที่เป็นถนนสุขุมวิท พร้อมกับสร้างคลองเชื่อมให้ถึงกันเป็นระบบ เพื่อเก็บกักและระบายน้ำให้รวดเร็วด้วย ซึ่งคลองต่างๆ ตามระบบใหม่เหล่านี้ ได้เกี่ยวโยงเชื่อมกันได้กับคลองตามบริเวณทุ่งราบใกล้ชายทะเล ซึ่งมีประตูเรือสัญจร และประตูระบายน้ำอยู่ทั่วไปแล้วนั้นได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงทำให้พื้นที่อันกว้างใหญ่ มีน้ำเก็บกักไว้ใช้เพาะปลูกได้อย่างสมบูรณ์ และเมื่อถึงเวลาน้ำไหลหลากเข้าทุ่งมากเกินไป ก็สามารถระบายออกทิ้งได้ทัน เป็นประโยชน์แก่การเพาะปลูกทั้งด้านการชลประทานและการระบายน้ำได้ดีเป็นอย่างยิ่งตราบจนปัจจุบัน

โครงการชลประทานเชียงราก-คลองด่าน ซึ่งได้เริ่มงานก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ และได้ก่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ให้ประโยชน์แก่พื้นที่เพาะปลูกในเขตโครงการ ในสมัยนั้นได้ประมาณ ๖๙๐,๐๐๐ ไร่ ต่อมาเมื่อการก่อสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่แล้วเสร็จ ก็สามารถส่งน้ำมาช่วยพื้นที่อันกว้างใหญ่ในบริเวณข้างเคียงได้อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้ขยายพื้นที่เพาะปลูกภายในเขตโครงการได้ประมาณ ๑,๓๐๐,๐๐๐ ไร่

โครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณ ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องด้วยพื้นที่สองฝั่งริมแม่น้ำสุพรรณ มีภูมิประเทศและมีน้ำต้นทุนเหมาะสำหรับการเพาะปลูกเป็นอย่างดี กรมชลประทานในสมัยนั้นจึงได้วางโครงการที่จะก่อสร้างโครงการชลประทานในแม่น้ำสุพรรณขึ้น

ทั้งนี้โดยแบ่งการก่อสร้างโครงการออกเป็น ๓ ระยะ ระยะแรกก่อสร้างโครงการตอนล่างสุดที่เรียกว่าโครงการโพธิ์พระยา ลักษณะโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณ ตอนโครงการโพธิ์พระยานี้ ประกอบด้วยการก่อสร้างอาคารประตูระบายน้ำปิดกั้นแม่น้ำสุพรรณและประตูเรือสัญจรเพื่อให้เรือผ่านสัญจรได้ ซึ่งได้เริ่มก่อสร้างโครงการ

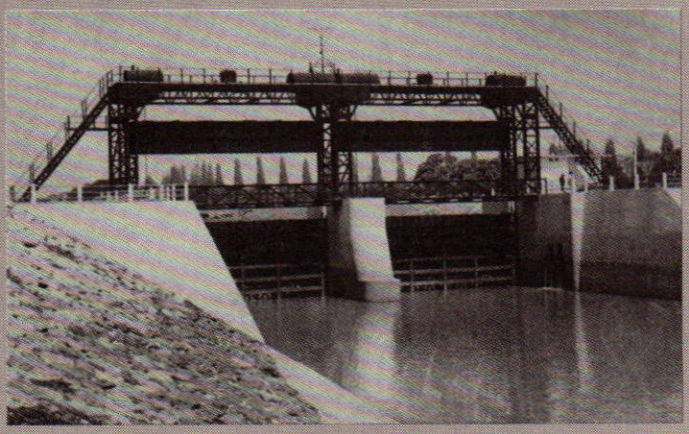

ประตูระบายน้ำโพธิ์พระยา

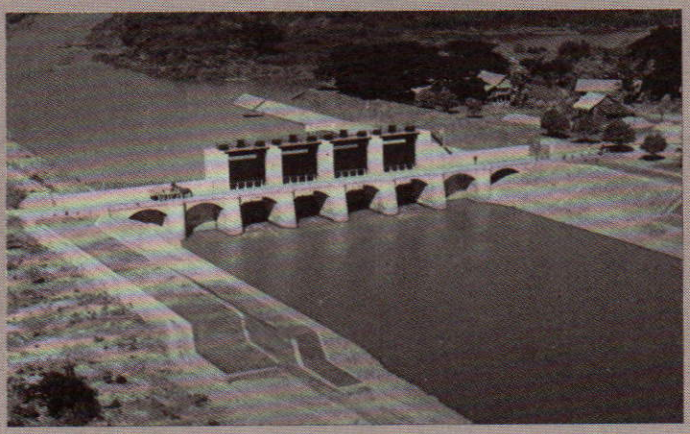

ประตูระบายน้ำพลเทพ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ และสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๖๘

ส่วนงานระบบส่งน้ำ ได้แก่ คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา พร้อมด้วยคลองซอยและคลองแยกซอยต่างๆ ได้เริ่มงานก่อสร้างใน พ.ศ. ๒๔๖๘ และก่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นประโยชน์แก่พื้นที่ในเขตโครงการประมาณ ๓๗๐,๐๐๐ ไร่

หลังจากที่ได้ก่อสร้างโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณ ตอนโครงการโพธิ์พระยาเสร็จแล้ว กรมชลประทานได้ก่อสร้างโครงการสามชุก ซึ่งประกอบด้วยงานก่อสร้างประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรปิดกั้นแม่น้ำสุพรรณที่ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเรียกประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรแห่งนี้ว่า ประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณ์ *(พระยาชลมารคพิจารณ์ เป็นอดีตอธิบดีกรมชลประทาน ดำรงตำแหน่งระหว่างวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ถึง ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๙)*

ประตูเรือสัญจรชลมารคพิจารณ์ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ และสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ส่วนระบบส่งน้ำประกอบด้วยคลองส่งน้ำ ยาวประมาณ ๒๓๐ กิโลเมตร และอาคารประเภทต่างๆในคลอง พื้นที่ได้รับประโยชน์จากคลองนี้ประมาณ ๓๐๕,๐๐๐ ไร่ สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘

ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ กรมชลประทานได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างโครงการแม่น้ำสุพรรณ ตอนโครงการมะขามเฒ่า ประกอบด้วยงานก่อสร้างประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรปิดกั้นแม่น้ำสุพรรณ ใกล้กับจุดแยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ตำบลหาดท่าเสา อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท โดยเรียกประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรแห่งนี้ว่า ประตูระบายน้ำพลเทพ และประตูเรือสัญจรพลเทพ รวมทั้งก่อสร้างระบบส่งน้ำและอาคารต่างๆ ในคลอง พื้นที่ได้รับประโยชน์รวมทั้งสิ้น ๙๖,๐๐๐ ไร่ โครงการนี้ก่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งต่อมาให้สร้างประตูระบายน้ำแห่งนี้เพื่อการขยายพื้นที่โครงการลุ่มแม่น้ำสุพรรณ ท้ายประตูระบายน้ำพลเทพเพิ่มเติมอีกเป็นพื้นที่ประมาณ ๘๓๖,๐๐๐ ไร่ *(เจ้าพระยาพลเทพ เป็นอดีตอธิบดีกรมชลประทาน ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๔๖๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๖)*

โครงการชลประทานในบริเวณทุ่งราบภาคกลางอีกแห่ง ที่ก่อสร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นโครงการชลประทานประเภทเขื่อนทดน้ำ เป็นแบบเดียวกับเขื่อนพระราม ๖ พร้อมทั้งก่อสร้างระบบส่งน้ำและอาคารประกอบ พื้นที่ได้รับประโยชน์อยู่ในเขตจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา จนสามารถส่งน้ำให้พื้นที่บางส่วนได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ ส่วนงานก่อสร้างทั้งโครงการเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๙

โครงการชลประทานแห่งแรกในภาคเหนือ ซึ่งก่อสร้างในรัชสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้แก่ โครงการชลประทานแม่แฝก ประกอบด้วยงานก่อสร้างฝายปิดกั้นแม่น้ำปิง ที่ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยเรียกฝายนี้ว่า ฝายสินธุกิจปรีชา *(เป็นนามของหลวงสินธุกิจปรีชา อดีตอธิบดีกรมชลประทาน ดำรงตำแหน่งในช่วงระหว่างวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึง ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑)* พร้อมด้วยประตูระบายทรายและระบบส่งน้ำ รวมทั้งอาคารประเภทต่างๆ ในคลอง พื้นที่ได้รับประโยชน์ทั้งสิ้นประมาณ ๗๐,๐๐๐ ไร่ เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ และสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๙

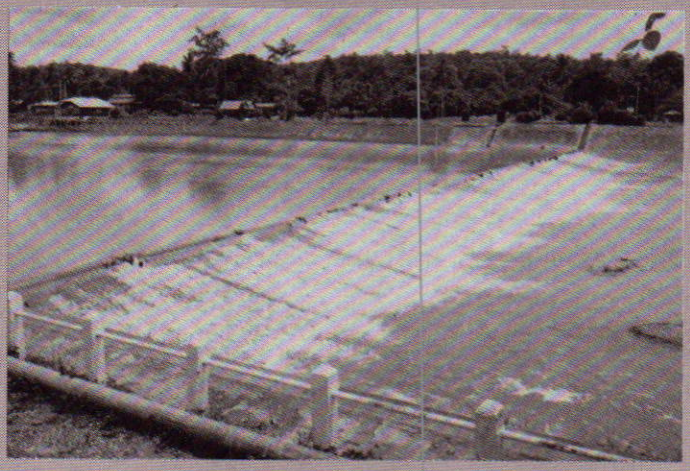

ฝายแม่แฝก จังหวัดเชียงใหม่

โครงการชลประทานที่ก่อสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยังประโยชน์มหาศาลให้กับพื้นที่การทำนาในทุ่งราบภาคกลาง ทำให้เกษตรกรได้มีหลักประกันในเรื่องน้ำเพื่อการทำนาอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอตามที่ต้องการ ทั้งนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อประชาชนชาวไทยอย่างใหญ่หลวง

๓. กรมป่าไม้เริ่มพัฒนาใหญ่ สมัยรัชกาลที่ ๗

ในระหว่างรัชกาลที่ ๗ นี้ ในด้านการป่าไม้ซึ่งมีพระยาดรุพันพิทักษ์ *(สนิท พุกกะมาน)* ดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมป่าไม้ มีผลงานที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นปีครบรอบที่ ๓๐ ที่ได้สถาปนากรมป่าไม้มาด้วยความร่วมมืออย่างแข็งขันทั้งของบรรดาข้าราชการป่าไม้ไทยและชาวต่างประเทศที่มาช่วยราชการนี้ ทำให้การป่าไม้ของชาติได้วิวัฒนาการมาได้อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคง และทางราชการได้พยายามทุกวิถีทาง ในอันที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการดำเนินงานต่างๆ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นตลอดมา

ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ กรมป่าไม้ได้พิจารณาถึงผลได้ผลเสียของการทำไม้เอง แล้วมีความเห็นว่าสมควรจะเปลี่ยนป่าที่ทำไม้เสียใหม่ จึงได้โอนป่าสัมปทานไม้สักแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้ทำไว้แต่เดิมให้แก่บริษัทอี๊สต์เอเชียติก *(ฝรั่งเศส)* แล้วไปเปิดการทำไม้ที่ป่าแม่ต้า เมืองลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ โดยคาดว่าจะได้ไม้ที่ทำออกถึงปีละ ๔,๐๐๐ ท่อน

พร้อมกันนั้นก็ได้ขยายการทำไม้ออกไปถึงการทำไม้บำรุงป่ากระยาเลย ป่าหนองเต็ง-จักราช จังหวัดนครราชสีมา อันเป็นป่าโครงการแรกที่เปิดทำไม้ในสมัยนั้น เพื่อทำไม้ฟืนส่งขายให้กรมรถไฟ โดยวิธีให้ผู้รับเหมาทำด้วยทุนของตนเอง รัฐเพียงแต่แบ่งผลกำไรจากผู้รับเหมาเท่านั้น

พ.ศ. ๒๔๗๓ กรมป่าไม้ได้เริ่มงานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับไม้และของป่าต่างๆ หรือกิจการในหน้าที่ซึ่งข้าราชการกรมป่าไม้ได้รับมาจากการสังเกตหรือค้นคว้าทดลอง เผยแพร่แก่บรรดาพนักงานป่าไม้ด้วยกันเอง ตลอดถึงประชาชน โดยขอให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ชั้นต่างๆ ช่วยกันเขียนเป็นบันทึกหรือบทความ ส่งไปให้กรมป่าไม้เพื่อพิจารณา และพิมพ์แจกจ่ายแก่ข้าราชการกรมป่าไม้โดยทั่วไปด้วย และต่อมาเมื่อมีบริการเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาลขึ้น กรมป่าไม้ก็ได้จัดส่งเรื่องที่สมควรเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ ไปบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ เนื่องจากการเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยทั่วไปฝืดเคืองลง กระแสการเงินและราคาไม้ต่างๆ ก็ลดลงอย่างผิดสังเกต กรมป่าไม้ได้พิจารณาเห็นว่าจำเป็นจะต้องช่วยเหลือแก้ความเดือดร้อนของผู้ค้าไม้ให้บางประการ จึงได้แก้ไขนโยบายเสียใหม่ รวม ๒ กรณี คือ

๑. รัฐบาลยอมผ่อนผันการชำระค่าภาคหลวงไม้ให้ได้ในบางกรณี และจะพิจารณาเป็นรายบุคคลไปตามความเหมาะสมได้ด้วย

๒. อนุญาตให้นำไม้เคลื่อนที่ออกจากป่าไม้ โดยวิธีชำระค่า

ภาคหลวงเมื่อไม้ถึงด่านป่าไม้ปากน้ำโพตามนัยแห่งกรณีแรก

นอกจากนั้น กรมป่าไม้ยังได้พิจารณาเห็นว่า การจำหน่ายไม้สักที่รัฐบาลทำออกที่อู่ไม้ปากน้ำโพแต่เพียงแห่งเดียว ย่อมไม่พอแก่กิจการที่ได้ขยายออกไป และในฤดูแล้งก็จำหน่ายไม้ไม่ได้ เนื่องจากผู้ซื้อล่องไม้ลงมากรุงเทพฯมิได้ กรมป่าไม้จึงได้จัดตั้งอู่ไม้ขึ้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ประกาศเมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ให้รวมกระทรวงเกษตราธิการ กับกระทรวงพาณิชยการและคมนาคม เข้าด้วยกัน โดยตั้งชื่อเสียใหม่ว่า กระทรวงเกษตรพาณิชยการ โดยได้โอนกรมทะเบียนที่ดิน กรมรังวัดที่ดิน กรมป่าไม้ และกรมราชโลหกิจ ไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย ดังนั้น กรมป่าไม้จึงกลับไปสังกัดในกระทรวงมหาดไทยอีกครั้งหนึ่ง

ในปีดังกล่าวนี้มีหลักฐานที่เชื่อแน่ได้ว่า กรมป่าไม้ได้แบ่งการบริหารกิจการป่าไม้ออกเป็น ๓ ตอน มีภาค ๑๗ ภาค และจังหวัดหรือบริเวณอำเภอ หรือสาขา ดังต่อไปนี้ คือ

ตอนที่ ๑ ตอนเหนือ

๑. ภาคกาโด เป็นด่านและที่ทำการตัวแทนรัฐบาล เพื่อดูแลเก็บเงินผลประโยชน์จากไม้ที่ล่องลงไปทางแม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) ในจังหวัดมะละแหม่ง ประเทศพม่า

๒. ภาคยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓. ภาคเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๔. ภาคเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน

๕. ภาคลำปาง จังหวัดลำปาง

๖. ภาคแพร่ จังหวัดแพร่-น่าน

๗. ภาคตาก จังหวัดตาก-กำแพงเพชร

๘. ภาคพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก อุตรดิตถ์ พิจิตร เพชรบูรณ์ และสวรรคโลก

๙. ภาคนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท

ตอนที่ ๒ ตอนตะวันออก

๑๐. ภาคนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ชุขันธ์ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น อุดรธานี สกลนคร นครพนม หนองคาย เลย สระบุรี และลพบุรี

๑๑. ภาคปราจีน จังหวัดปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา และชลบุรี

๑๒. ภาคจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด

ตอนที่ ๓ ตอนใต้

๑๓. ภาคราชบุรี *(บ้านโป่ง)* จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี สมุทรสาคร นครปฐม และสุพรรณบุรี

๑๔. ภาคสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี และชุมพร

๑๕. ภาคนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และสตูล

๑๖. ภาคปัตตานี จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

๑๗. ภาคภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต ตรัง กระบี่ พังงา และระนอง

นอกจากนี้ ด่านป่าไม้ที่ได้จัดตั้งขึ้นมีจำนวนรวม ๒๑๖ แห่ง ทั่วประเทศไทย ที่อนุญาตให้เลือกกานไม้ขึ้นเป็น ๗ ฟุต แทนขนาดโตโดยรอบ ๖ ฟุต ๘ ๑/๒ นิ้ว และสงวนสิทธิที่จะเว้นไม้สงวน ไม้เชื้อ ไม้โทน และไม้สันเขา เช่นเดิม

การทำป่าไม้สักโดยสัมปทาน กรมป่าไม้ได้อนุญาตใหม่ในปีนี้ รวม ๓ ป่า คือ ป่าแม่เผื่อน แม่หลวง จังหวัดลำปาง ให้แก่บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า ป่าแม่อิด จังหวัดลำปาง ให้แก่นายบุญมี กิจโกศล และป่าแม่จริม จังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ ให้แก่เจ้าราชบุตร ณ น่าน รวมทั้งที่ได้อนุญาตแต่เดิมเป็น ๓๗ สัมปทาน

การทำไม้สักโดยรัฐบาลทำเองขณะนั้นมีอยู่ ๔ ป่า คือป่าแม่ต้าและป่าเมืองลอง ป่าไม้ภาคลำปาง ป่าแม่แฮด ป่าไม้ภาคแพร่ และป่าแม่ระกำ ป่าไม้ภาคตาก ป่าเมืองลอง ทำไม้ออกได้มากที่สุดในปีนั้น คือ ๙,๐๖๙.๑๕ ลูกบาศก์เมตร

ส่วนไม้กระยาเลยที่รัฐบาลทำออก คือ ป่าหนองเต็ง-จักราช ทำไม้ฟืนส่งการรถไฟ โดยวิธีตัดไม้บำรุงป่า ป่าสัมปทานไม้กระยาเลยอื่นๆ มีรวม ๗ ป่า แต่ได้สิ้นอายุลงในปี ๒๔๗๕ ๑ ป่า จึงเหลือจำนวน ๖ ป่า อนึ่ง การทำไม้กระยาเลยในขณะนั้น ปรากฏว่าได้มีการตีตราคัดเลือกไม้มีค่าบางชนิดเพื่ออนุญาตให้ตัดฟันด้วย

เริ่มการคุ้มครองและป้องกันป่าไม้ เนื่องจากปรากฏว่ามีการลักลอบตัดฟันชักลากไม้ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูนชุกชุมขึ้น กรมป่าไม้จึงได้ตั้งกองปราบปรามพิเศษ ประกอบด้วยพนักงานป่าไม้ ตำรวจ และกรมการอำเภอ ร่วมมือกันออกตรวจตราสืบสวนและจับกุม

๑. ทุ่งดอกกระเจียวในป่าโปร่ง
๒. ป่าดงดิบมีมอสและเฟิร์นขึ้นปกคลุมตามต้นไม้
๓. ป่าสนบนภูกระดึง

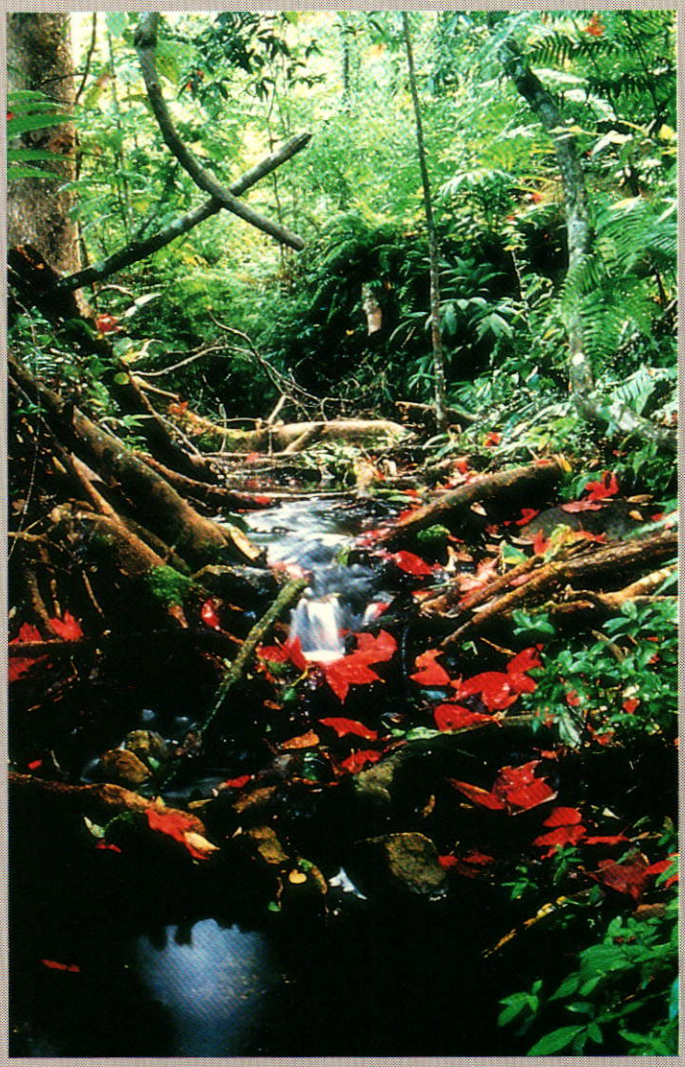

สภาพพื้นป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและน้ำตก

กรมป่าไม้เปิดดำเนินกิจการทางด้านสัตววิทยา หรือสัทศาสตร์ เพื่อค้นคว้ารวบรวม บันทึกและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งนกและแมลง

ผู้กระทำผิดมาดำเนินคดี

มีการสงวนป่าไม้เพิ่มเติมในภาคราชบุรี ๑ แปลง ภาคนครศรีธรรมราช ๗ แปลง เป็นเนื้อที่ ๒๙,๕๖๔ ไร่ รวมเป็นเนื้อที่ทั้งสิ้นที่ได้สงวนไว้เดิม ๕๐๗,๓๔๐ ไร่ มีการปลูกสร้างสวนป่าเพิ่มเติมเพื่อการทดลองและปลูกตามโครงการ พ.ศ. ๒๔๗๓ จำนวน ๔๕ แปลง เป็นเนื้อที่ประมาณ ๓,๑๘๖ ไร่ เป็นไม้สัก ๑,๙๔๗ ไร่ ไม้โกงกาง ๑๙๐ ไร่ ไม้หลุมพอปนกับไม้สัก ๔๐ ไร่ และไม้พยุง ๙ ไร่

กรมป่าไม้ได้เปิดดำเนินกิจการทางด้านสัตววิทยา หรือสัตวศาสตร์ขึ้นเป็นราชการอีกแผนกหนึ่ง เรียกชื่อกองค้นคว้า กรมป่าไม้เพื่อการค้นคว้าสืบสวน สังเกต รวบรวมและบันทึก เกี่ยวกับสัตว์ นก และแมลง ที่มีความสัมพันธ์กับการป่าไม้

กรมป่าไม้ได้ส่งตัวอย่างไม้หลายสิบชนิดเพื่อนำไปแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์พืชนานาชนิด ที่เมืองเรยินา ประเทศแคนาดา และส่งตัวอย่างไม้๖๐ชนิดไปแสดงงานพิพิธภัณฑ์ที่เมืองโคลัมโบ และตัวอย่างไม้ ๖๐ ชนิด ไปให้ศาสตราจารย์ เอช. ที. บราวน์ แห่งมหาวิทยาลัยซีราคิวส์ นิวยอร์ก เพื่อตรวจสอบเนื้อไม้ตามงานวิทยาศาสตร์และเผยแพร่ไม้จากประเทศสยาม

ได้จัดส่งไม้กระถิน พร้อมบันทึกรายละเอียดไปให้กองตรวจค้นของกรมป่าไม้ ประเทศชวา และส่งเมล็ดกระเบา ให้แก่กองวิทยาศาสตร์ ประเทศรัสเซีย กับกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งเกาะไต้หวัน และกองสำรวจพันธุ์สมุนไพรของไทยเราด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ปีนั้นได้มีการปรับปรุงนโยบายการบริหารของรัฐบาลเสียใหม่ โดยมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖ เปลี่ยนนามกระทรวงพาณิชยการเป็นกระทรวงเศรษฐการ

และได้โอนกรมป่าไม้ มาสังกัดกระทรวงเศรษฐการในปีนี้ด้วย และในปีเดียวกันได้มีการปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง โดยมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม ลงวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๖ แยกหน้าที่ราชการกระทรวงเศรษฐการ ออกเป็นส่วนเกษตร อันมีกรมป่าไม้สังกัดอยู่ และส่วนคมนาคม กับได้รับพระราชทานตราประจำกระทรวง คือ **ตราพระพิรุณทรงนาค**

เพื่อรวบรวมกิจการทำไม้ของรัฐบาลให้ดำเนินงานก้าวรุดหน้าเป็นปึกแผ่นที่ดีขึ้นและอยู่ภายใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด กรมป่าไม้จึงได้ตั้งกองทำไม้รัฐบาลขึ้น รวมทั้งได้เปิดสาขาขึ้นอีก ๒ แห่ง มีพนักงานป่าไม้ประจำปฏิบัติงาน คือ ที่อำเภอท่าหลวง จังหวัดพิจิตร และอำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยมีการขยายอู่ไม้ที่กรมป่าไม้ได้เปิดดำเนินการที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อนึ่ง เพื่อให้เก็บไม้ได้มากขึ้น และสามารถจำหน่ายไม้ได้กว้างขวางและรวดเร็วยิ่งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ส่วนทางภาคพิษณุโลก ได้ตั้งอู่ไม้ขึ้นที่คลองแห้ง ริมวัดพระปรางค์เหนือ จังหวัดสวรรคโลก ขึ้นอีก ๑ แห่ง จุไม้ได้ราว ๔,๐๐๐ ท่อน

ได้เริ่มร่างพระราชบัญญัติรักษาสัตว์ป่า และกำหนดแหล่งสัตว์ป่าให้คงอยู่ตลอดไปในอนาคต

ในปีนั้นนับเป็นประวัติการณ์สูงสุด นับตั้งแต่ได้มีการสงวนป่าเป็นต้นมา คือสามารถสงวนป่าไม้ได้ถึง ๒๔๓,๐๔๑ ไร่ เมื่อรวมกับที่ได้สงวนไว้แต่เดิม เป็นจำนวนถึง ๗๕๐,๓๘๑ ไร่

ในด้านการปลูกบำรุง ปรากฏว่ากรมป่าไม้ได้ทำการปลูกไม้ตะเคียน ไม้หลุมพอ โกงกาง แสม สัก นาคบุตร และต้นจาก เพิ่มขึ้นประมาณ ๕๑ ไร่

ทำการบำรุงป่าในปีนี้ กองกานไม้ได้ดำเนินการเอง โดยตัดเถาวัลย์และวัชพืชที่ขึ้นรัดต้นสักออก เป็นเนื้อที่ประมาณ ๒,๔๖๐,๐๐๐ ไร่

ได้แลกเปลี่ยนตัวอย่างไม้กับรัฐควีเบ็ค ประเทศแคนาดา รวม ๓๙ ชนิด ส่งไปเผยแพร่ที่สถานกงศุลสยาม ประจำภาคตะวันออก รวม ๑๒๐ ชนิด ประเทศจีน ๖๐ ชนิด ช้าหลวงพานิชในต่างประเทศอีก ๖๐ ชนิด และส่งไปตรวจสอบทางวิชาการที่มหาวิทยาลัยซีราคิวส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาอีก ๖๐ ชนิด

และได้ส่งตัวอย่างใบ ดอก ผล ของพันธุ์ไม้ไทย ไปตรวจสอบที่สวนคิว *(KEW GARDEN)* ประเทศอังกฤษด้วย

๔. ได้ฤกษ์พัฒนางานกรมประมงไทย

ในอดีต กรมประมงเป็นเพียงหน่วยงานบำรุงและรักษาสัตว์น้ำขึ้นต่อกระทรวงเกษตราธิการ โดยเจ้าพระยาพลเทพฯ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ได้ตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ ต่อมา ดร. ฮิว แมคคอร์มิค สมิท ผู้เชี่ยวชาญเรื่องพันธุ์ปลาชาวอเมริกัน ได้เดินทางเข้ามาเป็นที่ปรึกษาเรื่องการบริหารทรัพยากรประมงให้รัฐบาลไทย ตั้งแต่

พ.ศ. ๒๔๖๖ *(รัชกาลที่ ๖)* ได้ออกทำการสำรวจพันธุ์สัตว์น้ำทั้งในน่านน้ำจืดและทางด้านทะเลเกือบทั่วราชอาณาจักร ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ *(รัชกาลที่ ๗)* ได้เขียนข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลไทย ถึงทรัพยากรสัตว์น้ำและการประมงของไทย พร้อมทั้งผังงานการบริหารการอนุรักษ์และการพัฒนาทรัพยากรสัตว์น้ำ กระทรวงเกษตราธิการ ได้ทูลเกล้าฯถวายรายงานนี้เพื่อทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และได้นำเสนอต่อสภาเผยแพร่พาณิชย์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยในการที่จะวางหน้าที่จัดการเรื่องสัตว์น้ำสืบไป สภาเผยแพร่พาณิชย์ได้ประชุมตกลงเห็นควรให้ตั้ง **"กรมรักษาสัตว์น้ำ"** ขึ้น เป็นกรมหนึ่งในกระทรวงเกษตราธิการ

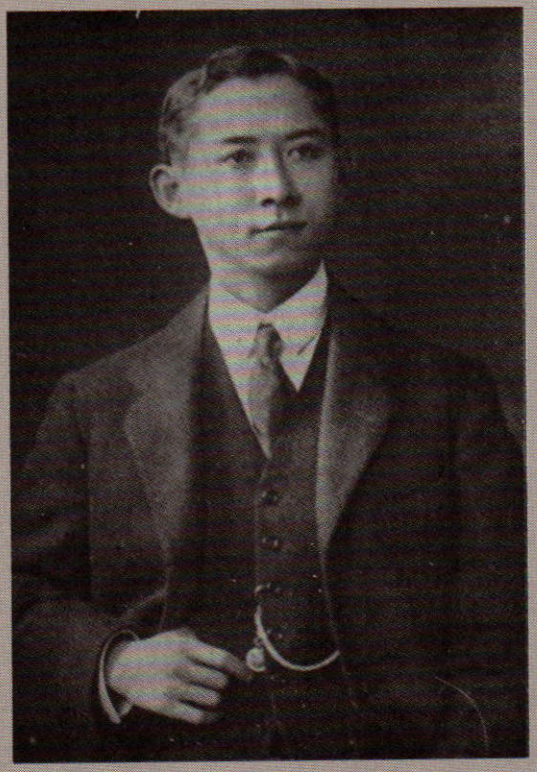

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก "พระประทีปแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของไทย"

เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ นำโครงการเพาะพันธุ์ปลาพร้อมทั้งพระประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร *(สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งเปรียบเสมือนพระประทีปแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของไทย)* ในเรื่องที่ได้ประทานพระกรุณาอุดหนุนการศึกษาวิชาการเพาะพันธุ์ปลาขึ้นกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์พระราชทานพระบรมราชานุญาต กระทรวงเกษตราธิการ จึงทำการเปิดสอบคัดเลือกทุน**"มหิดล"**ขึ้น ซึ่งคณะกรรมการได้คัดเลือกให้หลวงจุลชีพพิชชาธร *(จุล วัจนคุปต์)* และนายบุญ อินทรัมพรรย์ เดินทางไปศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๔๖๙

ในที่สุดได้มีพระบรมราชโองการ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง **"กรมจัดการสัตว์น้ำ"** ขึ้นในกระทรวงเกษตราธิการ *(วันที่ ๒๑ กันยายน เป็นวันสถาปนากรมประมง)* และในวันที่ ๒๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ดร. ฮิว แมคคอร์มิค สมิท เป็นเจ้ากรมรักษาสัตว์น้ำ โดยมีที่ทำการตั้งอยู่ที่วังสุริยง *(นางเลิ้ง)*

ประกาศตั้งกรมจัดการสัตว์น้ำ

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ตามที่ได้มีประกาศกระแสพระบรมราชโองการลงวันที่ ๒๒ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๔ จัดปันหน้าที่ราชการ ในระหว่างกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับกระทรวงเกษตราธิการในเรื่องเพาะพืชพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อยังราชการให้เจริญขึ้นนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า บัดนี้ถึงเวลาอันสมควรที่จะจัดราชการในแผนกนี้ให้ดียิ่งขึ้นกว่าแต่เดิม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้ตั้งกรมขึ้นในกระทรวงเกษตราธิการ เรียกว่า **"กรมจัดการสัตว์น้ำ"** มีหน้าที่บำรุงรักษาและเพาะพืชพันธุ์สัตว์น้ำ มีหน้าที่ดูแลแนะนำในทางการที่จะขยายการหาจับสัตว์น้ำ อันเป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่ง ให้ได้ประโยชน์ดีที่สุดในทางที่ให้เป็นอาหาร และเป็นสินค้าภายในและภายนอกประเทศ กับมีหน้าที่ชี้แจงต่อเจ้ากระทรวงเพื่อแนะนำกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในกิจการที่ระบุไว้ในข้อ ๒

ข้อ ๒ การกำหนดเขตและฤดูกาลที่อนุญาต และกำหนดเครื่องมือสำหรับจับสัตว์น้ำก็ดี การอนุญาตและออกอาชญาบัตรจับสัตว์น้ำ การเก็บภาษีอากรและค่าธรรมเนียมในการจับสัตว์น้ำ ตามพระราชบัญญัติอากรค่าน้ำ ร.ศ. ๑๒๐ พระราชบัญญัติและประกาศเพิ่มเติม และกฎเสนาบดีซึ่งได้ออกประกาศโดยอาศัยพระราชบัญญัติที่กล่าวมานี้ ที่ยังคงใช้อยู่ในเวลานี้ ฤๅที่จะออกต่อไปในภายหน้าก็ดี ให้เป็นหน้าที่ของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดทำตามคำแนะนำของกระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งได้บังคับบัญชาราชการกรมจัดการสัตว์น้ำทุกประการ

ข้อ ๓ ให้เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการมีอำนาจออกกฎเสนาบดี ฤๅแก้ไขกฎเสนาบดีเดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามประกาศนี้ เพียงที่อยู่ในขอบอำนาจอันได้กำหนดไว้ในข้อ ๑ กฎเสนาบดีที่ออกใหม่ ฤๅแก้ไขเพิ่มเติมนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้เป็นอันใช้บังคับได้

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๑ กันยายน
พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลปัจจุบันนี้
(ฉบับที่กรรมการร่างกฎหมายตรวจแก้แล้ว
และที่จะขอพระบรมราชานุญาตให้ประกาศ)

ในด้านเกษตรกรรมสาขาประมงนั้น พระองค์ทรงบำรุงพืชพันธุ์สัตว์น้ำและการพัฒนาประมงของชาติไทยเพื่อให้เป็นอาหารของประชาชนและเป็นผลผลิตทางอุตสาหกรรม ที่สำคัญคือพระองค์ได้ทรงมีพระบรมราชโองการตั้ง **"กรมประมง"** และทรงมีพระบรมราชานุญาตให้สร้างบึงบอระเพ็ดด้วย

ผู้เขียนใคร่ขออัญเชิญพระราชหัตถเลขาของพระองค์ เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในบึงบอระเพ็ด และการสร้างบึงบอระเพ็ด ตามที่กระทรวงเกษตราธิการซึ่งในครั้งนั้นมีเจ้าพระยาพลเทพฯ เป็นเสนาบดี ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรายงาน เพื่อทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๙ ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งดังนี้

พระราชกระแส

"เรื่องบำรุงพันธุ์ปลาในบึงบอระเพ็ดนี้เป็นของน่าทำมาก แต่ก็เป็นเงินเป็นทองมากอยู่ อย่างไรก็ดีการกำหนดขีดขั้นหวงห้ามการจับปลาในบึงบอระเพ็ดนั้น เป็นของควรทำทันที แม้จะทำอย่างอื่นไม่ได้ก็คงป้องกันไม่ให้ปลาถูกทำลายจนหมดสิ้นโดยเร็ว"

พระราชกระแสรับสั่งในครั้งนั้น แม้จะเป็นเพียงข้อความสั้นๆ แต่ก็ได้ใจความที่บ่งบอกถึงน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงมีความห่วงใยต่อทรัพยากรสัตว์น้ำจืดของไทยเป็นอย่างยิ่ง และทรงมีพระราชฤทัยอันแน่วแน่ที่จะอนุรักษ์สัตว์น้ำในบึงบอระเพ็ดด้วยสายพระเนตรที่กว้างไกล ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ขุดสร้างบึงบอระเพ็ดขึ้นไว้ ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างมหาศาลจนปัจจุบันนี้

ขณะนี้บึงบอระเพ็ดได้กลายเป็นขุมทรัพย์แห่งชลสมบัติของประเทศไทย เป็นแหล่งอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำจืดที่สำคัญที่สุดของประเทศ ในแต่ละปีพันธุ์ปลาน้ำจืดในบึงบอระเพ็ดจะแพร่กระจายสู่ลำน้ำสายต่างๆ ที่มีสาขาเชื่อมติดต่อกับบึง แจกจ่ายพันธุ์ปลาน้อยใหญ่ไปตามแม่น้ำลำคลองในพื้นที่ทั่วไปที่มีสายน้ำไหลผ่าน ทำให้ภาคกลางของประเทศไม่ขาดแคลนพันธุ์ปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมีบึงบอระเพ็ดเป็นศูนย์กลางของวัฏจักรพันธุ์ปลา ที่คอยรักษาดรรชนีแห่งความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในภูมิภาคแถบนี้ของประเทศไทยไว้ชั่วลูกชั่วหลาน

การสร้างบึงบอระเพ็ด

ตามสภาพเดิมนั้นบึงบอระเพ็ดเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ ในฤดูน้ำหลากจะมีพันธุ์ปลาจำนวนมากมาผสมพันธุ์และแพร่ขยายพันธุ์ในบึงแห่งนี้ แต่พอถึงฤดูน้ำลด พันธุ์ปลาชนิดต่างๆ ก็จะหายไปพร้อมกับกระแสน้ำที่ลดลง ซึ่ง ดร. ฮิว แมคคอร์มิค สมิท อธิบดีกรมประมงคนแรกได้เดินทางไปสำรวจบึงบอระเพ็ด และเขียนรายงานเสนอกระทรวงเกษตราธิการให้ก่อสร้างที่กักเก็บน้ำในบึงไว้ตลอดปี เพื่อให้เป็นที่สงวนพันธุ์ปลาน้ำจืด ดังรายงานที่กระทรวงเกษตราธิการ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรายงานเพื่อทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เกี่ยวกับการสร้างบึงบอระเพ็ด ตอนหนึ่งมีใจความว่า

"นับแต่กาลนานมาแล้ว เป็นที่ทราบอยู่ทั่วกันว่าพืชพันธุ์ปลาน้ำจืด ซึ่งเป็นอาหารสำหรับประชาชนชาวสยามนั้น ในตอนลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์ตลอดลงมานั้น มีที่สำหรับปลาอาศัยแลบังเกิดพืชพันธุ์แห่งหนึ่ง คือในบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์"

เป็นบึงที่ตั้งอยู่ในตอนกลางของประเทศ มีอาณาเขตกว้างใหญ่ และโดยธรรมชาติเป็นทำเลเหมาะอย่างยิ่งสำหรับปลาชนิดต่างๆ แทบทุกชนิดที่เป็นอาหารมีปริมาณเหลือล้นคณา จะเข้าไปโดยทางสายน้ำต่างๆ เพื่อไปอาศัยวางไข่ และเลี้ยงตัวอ่อน กล่าวคือ เมื่อต้นฤดูน้ำมา จำนวนปลาที่อยู่ในมัชฌิมวัยเป็นอันมากได้เข้าสู่บึงนี้ และได้อยู่อาศัยตลอดฤดูน้ำ ได้วางไข่และเลี้ยงตัวอ่อน เพราะในบึงนี้อุดมไปด้วยที่อาศัยที่สมควรต่างๆ เช่น มีโขดดินที่กำบังบึงเป็นตอนๆ และมีต้นหญ้าบางชนิดสำหรับวางไข่ กับทั้งมีอาหารที่เป็นผักหญ้าและพืชผลอื่นๆ ซึ่งมาตามกระแสน้ำบ้าง จึงนับว่าเป็นทำเลที่ดียิ่งสำหรับการเลี้ยงและรักษาพืชพันธุ์ปลา

ครั้นถึงฤดูน้ำลดลง ปลาแก่และปลาที่อยู่ในวัยแข็งแรงพอจะไปได้ ก็ได้ไหลตามกระแสน้ำออกจากบึงไปเป็นส่วนมาก คงเหลือแต่ปลาเล็กที่ยังอ่อน และมีปลาแก่ที่คุมฝูงอยู่บ้าง เหตุที่น่าจะใคร่ครวญเวลานี้

ก็คือปลาที่คงเหลืออยู่นี้ได้ถูกทำอันตรายลงเสียเป็นส่วนมากน่าเสียดายยิ่ง คือ ในฤดูน้ำลดนั้นในบึงคงเหลือน้ำเป็นแอ่ง เป็นตอนๆ บ้างเป็นทางน้ำแคบๆ บ้าง และมีน้ำน้อยเกินกว่าควรที่ปลาจะอาศัยอยู่โดยปกติสมควร จึงต้องอัดแอกันอยู่เป็นประการหนึ่ง และได้ถูกทำอันตรายโดยเหตุชาวประมงผู้ผูกขาดตัดตอนได้จับปลา โดยไม่ละเว้นชนิดและขนาดที่ไม่ควรจับ ตัวเล็กน้อยก็ตายลงเป็นอันมาก โดยเหตุนี้อีกประการหนึ่ง นอกจากนี้แล้วมีนกลงจับกิน และที่กินกันเองอีกเป็นส่วนมากด้วย

เกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำในบึงบอระเพ็ดนั้น เนื่องจากในปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ *(รัชกาลที่ ๖)* ได้มีพระบรมราชโองการจัดแบ่งหน้าที่ราชการในระหว่างกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กับกระทรวงเกษตราธิการในเรื่องเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ โดยกำหนดให้กระทรวงเกษตรฯ มีหน้าที่ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ส่วนกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มีหน้าที่ดูแลการออกอาชญาบัตรจับสัตว์น้ำ ดูแลแหล่งน้ำที่ขออนุญาตผูกขาดตัดตอนเพื่อจับสัตว์น้ำ ดูแลการจัดเก็บภาษีอากรและค่าธรรมเนียม ในการจับสัตว์น้ำตามพระราชบัญญัติอากรค่าน้ำ ร.ศ. ๑๒๐ ฉะนั้นจึงมีชาวประมงที่ขออนุญาตผูกขาดตัดตอนพื้นที่น้ำในบึงบอระเพ็ด โดยผู้ผูกขาดตัดตอนได้วางเครื่องมือใหญ่กั้นทางน้ำ จับปลาที่กำลังจะออกจากบึงเสียแทบหมดสิ้น เมื่อน้ำในบึงลดปลาในบึงก็ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก

การถวายรายงาน เพื่อทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในการสร้างบึงบอระเพ็ดของกระทรวงเกษตราธิการ จึงมีใจความอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

ที่บึงบอระเพ็ดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ส่งให้ดอกเตอร์ ฮิว. สมิท เจ้ากรมรักษาสัตว์น้ำ ออกไปตรวจมาแล้วหลายคราวในฤดูน้ำต่างๆ กัน และดอกเตอร์ ฮิว. สมิท ก็ได้ทำรายงานเสนอมา ๒ คราว สรุปรวมก็คือเห็นว่า บึงนี้เป็นสถานที่สมควรอย่างยิ่งที่จะจัดทำขึ้น ให้เป็นที่สงวนพันธุ์ปลา และเผยแพร่ให้เป็นที่ผสมพืชพันธุ์ได้ต่อไปในเบื้องหน้า ได้แนะนำว่าควรจัด ๒ ประการ คือ

๑. จัดกักน้ำในบึงให้มีระดับไว้พอสมควร เพื่อปลาจะอาศัยอยู่ในบึงปกติได้ตลอดปี และทำลายผักหญ้าบางชนิดที่เป็นอุปสรรคต่อความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ปลา

๒. เลิกวิธีการให้อนุญาตผูกขาดตัดตอนในบริเวณบึงนี้เสียทั้งสิ้น คงให้อนุญาตโดยจำกัดเครื่องมือบางชนิด แก่เฉพาะหมู่ชนที่อยู่ในท้องที่เพื่อให้จับปลาเป็นอาหารได้บ้างเล็กน้อย

ในที่สุดได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้สร้างบึงบอระเพ็ด ดังข้อความในการถวายรายงานต่อเนื่องเกี่ยวกับการสร้างบึงบอระเพ็ดของกระทรวงเกษตราธิการ ตอนหนึ่งมีใจความว่า

"ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตโดยพระราชหัตถ์เลขาฉบับที่ ๑๒/๖๖๘ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๙ ให้ดำเนินการตามโครงการที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณา ส่วนเงินที่จะต้องใช้จ่ายในการจัดทำนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตกลงกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติต่อไปนั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ"

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิบัติพระราชกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของปวงประชาราษฎร์ทั้งมวล และได้ทรงพยายามพัฒนาประเทศในทุกด้านให้เจริญก้าวหน้าเช่นเดียวกับอารยประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเกษตรกรรมสาขาการประมงนั้น ก็ได้ทรงให้บำรุงพืชพันธุ์สัตว์น้ำและพัฒนาการประมงของชาติให้เจริญก้าวหน้าได้เป็นลำดับมา

พ.ศ. ๒๔๗๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงจุลชีพพิชชาธร *(จุล วัจนคุปต์)* เป็นเจ้ากรมรักษาสัตว์น้ำ และย้ายกรมรักษาสัตว์น้ำจากวังสุริยง *(นางเลิ้ง)* ไปตั้งอยู่ที่กรมที่ดินปัจจุบัน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๙ จึงย้ายไปอยู่ที่วังพระองค์เจ้าทศสุริวงศ์ หลังกรมโยธาธิการ (ที่ตั้งบริษัทเดินอากาศไทยในปัจจุบัน)

พ.ศ. ๒๔๗๕ ดร. สมิท ตั้งชื่อปลาบู่ ซึ่งเพิ่งค้นพบว่า **"มหิดล"** *(Mahidolia mystacina) (Cuv & val)* เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ มีพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรมรักษาสัตว์น้ำเปลี่ยนเป็น **"กรมการประมง"** แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๔ กอง คือ สำนักงานเลขานุการกรม กอง คุ้มครอง กองบำรุงสมบัติในน้ำ และกองสำรวจ

วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖ โอนกรมการประมงไปขึ้นกับกระทรวงเศรษฐการ แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังยังคงมีอำนาจกำหนดอัตราสำหรับออกอาชญาบัตรและอื่นๆ

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗ ได้จัดตั้งแผนกประมงส่วนภูมิภาคขึ้นที่จังหวัดชุมพร สมุทรสาคร จันทบุรี เพื่อควบคุมการประมง และตั้งสถานีประมงจังหวัดนครสวรรค์ *(บึงบอระเพ็ด)* เพื่อทำการสำรวจค้นคว้าทางด้านวิชาการให้เป็นผลดีต่อไป

๕. การปศุสัตว์ไทยเริ่มก้าวไกล

การปศุสัตว์ของประเทศไทย เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ซึ่งรัฐบาลได้ทำสัญญาจ้าง มิสเตอร์ เอช. .อส. เลียวนาร์ด สัตวแพทย์ปริญญาชาวอังกฤษ เข้ามาเป็นที่ปรึกษาสาขาสัตวแพทย์คนแรกของกระทรวงเกษตราธิการ กิจการสัตวแพทย์ค่อยเป็นลำเป็นสันขึ้นมาตามลำดับ ได้มีการสอนวิชาสัตวแพทย์ โดยกระทรวงเกษตราธิการ ได้รับงบประมาณอัตราเบี้ยเลี้ยงสัตวแพทย์ ๑๕ อัตรา มีตำแหน่ง สัตวแพทย์ประมาณ ๓๐-๔๐ ตำแหน่ง

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖-พ.ศ. ๒๔๗๔ รัฐบาลได้ทำสัญญาจ้าง มิสเตอร์ อาร์.พี. โยนส์ ชาวอังกฤษ เข้ามาเป็นที่ปรึกษากิจการสัตวแพทย์แทนที่ปรึกษาคนก่อน ซึ่งจ้างมาแต่ปี ๒๔๖๓ ในระยะนี้กิจการด้านสัตวแพทย์ของประเทศไทยได้ก้าวหน้าขึ้นมาเป็นลำดับและขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

ในปี ๒๔๗๐ ได้มีการวางโครงการปราบโรครินเดอร์เปสต์ ซึ่งระบาดเข้ามาทางชายแดนไทย และโรคระบาดชนิดอื่นๆ ได้มีการวางระเบียบการส่งสัตว์ไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่งเจ้าพนักงานสัตวแพทย์ไปทำการป้องกันและกำจัดโรคระบาดทั่วราชอาณาจักร และส่งไปประจำจังหวัดและมณฑลต่างๆ ด้วย

ดังที่ได้กล่าวแล้วในปี ๒๔๗๐ ได้ส่งสัตวแพทย์ไปทำการป้องกันและรักษาโรคโนโค กระบือ ซึ่งเจ็บป่วยประมาณ ๑ แสน ๕ หมื่นตัว ส่งเจ้าหน้าที่สัตวแพทย์ไปประจำจังหวัดและมณฑลต่างๆ ตั้งกองบำรุงพันธุ์สัตว์ กองทำวัคซีนและซีรั่มที่สถานีปากช่อง อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ตั้งกองบำรุงพันธุ์โคที่ท่าช้าง จังหวัดนครราชสีมา แล้วย้ายไปอยู่ที่ท่าพระ จังหวัดขอนแก่น

กิจการเกี่ยวกับการปศุสัตว์ในระยะนี้ แยกเป็น ๒ แขนง คือ การปราบโรคระบาดสัตว์ และการบำรุงส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้รวมอยู่ในกรมเพาะปลูก

พ.ศ. ๒๔๗๓ กิจการสัตวแพทย์ซึ่งอยู่ในกรมเพาะปลูก ได้โอนไปขึ้นอยู่กับกรมตรวจสิกรรม กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม *(โดยกรมเพาะปลูกรวมกับกรมตรวจพันธุ์รุกขชาติ ตั้งขึ้นใหม่เป็น* **"กรมตรวจกสิกรรม"***)*

พ.ศ. ๒๔๗๔ มีการตราพระราชบัญญัติโรคระบาดปศุสัตว์และสัตว์พาหนะ พ.ศ. ๒๔๗๔ ขึ้นใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เนื่องจากปศุสัตว์และสัตว์พาหนะตายด้วยโรคระบาดมากขึ้นทุกปี จึงเห็นสมควรที่จะจัดการโดยวิธีป้องกันและวิธีอื่น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคติดต่อได้

พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีการรวมกระทรวงเกษตราธิการกับกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมเป็นกระทรวงเดียวกัน เรียกว่า **"กระทรวงเกษตรพาณิชยการ"** ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว

และใน พ.ศ. ๒๔๗๖ กระทรวงเกษตรพาณิชยการได้เปลี่ยนชื่อเป็น **"กระทรวงเศรษฐการ"** และกรมตรวจกสิกรรมก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น **"กรมเกษตร"** ช่วงระยะนี้ งานเกี่ยวกับสัตว์คงดำเนินมาในนามกองบำรุงสัตว์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ วงการสัตวแพทย์ได้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าเป็นอันมาก ได้มีการริเริ่มทำวัคซีนสำหรับสัตว์ขึ้นเองในประเทศไทย โดยการนำของ ดร. อาร์.พี. โยนส์. ตลอดจนได้มีการก่อตั้งกองบำรุงพันธุ์สัตว์ กับกองวัคซีนและเซรั่ม ขึ้นที่ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ กิจการบำรุงพันธุ์สัตว์กับกิจการรักษาและป้องกันโรคสัตว์ได้รวมกันและยกฐานะขึ้นเป็นกองอุตสาหกรรมสัตวบาล โดยสังกัดอยู่ในกรมเกษตรและการประมง

๖. รัฐจัดการที่ดินอย่างไรในสมัยรัชกาลที่ ๗

ท่านผู้อ่าน **"วารสารไทย"** จะเห็นได้ว่าในยุครัฐบาลปัจจุบันนี้ ได้มีการประท้วงและความเคลื่อนไหวต่างๆ ในการทักท้วงหรือคัดค้านเกี่ยวกับเรื่องที่ดินอยู่กินของราษฎร มีปรากฏขึ้นบ่อยครั้งเหลือเกิน ซึ่งในสมัยก่อนนั้น ทางราชการได้ใช้หลักการปกครองแบบเก่า ซึ่งผู้บริหารมีความใกล้ชิดผูกพันกันมากกับราษฎร ความวุ่นวายที่รุนแรงต่างๆ จึงไม่มีเกิดขึ้นอย่างในระบบเสรีปัจจุบันนี้

ตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะสภาวะเศรษฐกิจและการคลังของไทยขึ้นอยู่กับการส่งออกนอกประเทศ ในปี ๒๔๗๑-๒๔๗๔ ผลเก็บเกี่ยวข้าวได้ไม่เต็มที่ ผลิตผลการเกษตรเสียหาย และขายได้ราคาต่ำ จึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายประหยัด อันมีผลกระทบ

กระเทือนถึงข้าราชการพลเรือนและระบบการป้องกันประเทศด้วย

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรายได้จากภาษีอากรมีลดน้อยลงทุกที จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะเรียกเก็บภาษีใหม่ๆเพิ่มขึ้น แม้ว่าหนังสือพิมพ์จะเสนอให้เก็บภาษีที่ดิน แต่รัฐบาลก็ได้เปลี่ยนไปปรับปรุงอัตราภาษีศุลกากรให้สูงขึ้น ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลเรียกเก็บภาษีผู้ที่มีเงินเดือนหรือรายได้เกิน ๖๐๐ บาท อันมีผลกระทบไปถึงข้าราชการระดับกลางและอาวุโส ทำให้เกิดความไม่พอใจกันขึ้น

นอกจากนี้แล้ว ยังมีเหตุผลทางการเมืองด้วย ดังนั้น ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ **"คณะราษฎร"** จึงได้ทำการยึดอำนาจการปกครอง และสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้น โดยได้แถลงถึงหลักการที่สำคัญในการปกครองประเทศ โดยมีข้อสำคัญข้อหนึ่งคือ

"จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก"

จึงเป็นที่มาของเค้าโครงเศรษฐกิจฯ *(ส่วนประกอบของเศรษฐกิจได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และเงินทุน)* ซึ่งรัฐบาลจะต้องดำเนินวิธีการอย่างละมุนละม่อม ต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างคนมีกับคนจนด้วยเป็นสำคัญ

เกี่ยวกับประเด็นที่ดินนั้น นายปรีดี พนมยงค์ อดีตรัฐบุรุษอาวุโสก็ได้ชี้แจงว่า เจ้าของนาส่วนมากประสงค์จะขายนา มากกว่าปล่อยให้ชาวนาทำกันไปแล้วคอยแต่เก็บค่าเช่า เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลควรจะเป็นผู้ซื้อที่ดินเหล่านั้นกลับคืนมาเอง โดยรัฐบาลอาจออกใบกู้ให้เจ้าของที่ดิน ถือไว้ตามราคาที่ดินของตน โดยรัฐบาลจะให้ดอกเบี้ยตามอัตราของการกู้เงิน ในขณะที่ซื้อซึ่งไม่เกินร้อยละ ๑๕ เจ้าของที่ดินก็จะได้ดอกเบี้ยที่แน่นอนยิ่งกว่าการให้เช่า

เมื่อที่ดินได้กลับมาเป็นของรัฐบาลเช่นนี้แล้ว รัฐบาลก็จะประหยัดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมได้มาก สำหรับการจัดซื้อที่ดินได้เสนอไว้ว่า

"ให้รัฐบาลมีอำนาจซื้อบรรดาที่ดินทั้งหลาย นอกจากที่อยู่สำหรับครอบครัวของเอกชนและเอกชนจากที่ดินซึ่งเอกชนได้รับอนุญาตหรือสัมปทานให้ประกอบเศรษฐกิจในที่ดินนั้น บรรดาที่ดินรกร้างว่างเปล่าซึ่งยังไม่อยู่ในความครอบครอง หรือกรรมสิทธิ์ของผู้ใดนั้น ผู้ใดจะขอครอบครองหรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเหล่านั้นไม่ได้ นอกจากได้รับสัมปทานจากรัฐบาล"

นายปรีดี พนมยงค์ ได้นำเค้าโครงการจัดระบบเศรษฐกิจที่ดินนี้ เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อนำเข้าสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาต่อไป แต่พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้เก็บเค้าโครงนี้ไว้ และต่อมาได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาเค้าโครงเศรษฐกิจนี้ และที่ประชุมของคณะกรรมาธิการดังกล่าวก็เห็นด้วยกับหลักการเค้าโครงนี้ แต่คณะกรรมการฝ่ายรัฐบาลไม่เห็นด้วย ประกอบกับสภาพการณ์ภายในสภาก็อลเวง พระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรี จึงเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ ซึ่งไม่มีนายปรีดี พนมยงค์ เข้าร่วมด้วย พร้อมกับได้เชิญให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางออกนอกประเทศไปด้วย

ต่อมาในวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทำรัฐประหารขึ้น และเรียกประชุมสภาผู้แทนขึ้นใหม่ ตลอดจนเชิญนายปรีดี พนมยงค์ กลับสู่ประเทศไทย และได้แต่งตั้งคณะกรรมาธิการขึ้นพิจารณานายปรีดี โดยดูจากเค้าโครงเศรษฐกิจนั้น และพบว่าไม่มีมลทินตามที่ถูกกล่าวหา แต่เค้าโครงก็คงถูกเก็บเงียบไม่มีการพิจารณา ไม่มีใครกล้าพูดถึงอีกเลย

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้เริ่มมีเค้าโครงความคิดมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชกาลที่ ๗ นั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้มีความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นแล้วในปัจจุบันนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านก็ได้พระราชทานที่ดินราชพัสดุมาจัดสรรให้ชาวนาเช่าซื้อ ในอำเภอลำลูกกาเป็นรุ่นแรก จำนวน ๖๘ ครอบครัว ในเนื้อที่ ๔,๐๑๙ ไร่

และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้โปรดเกล้าฯ ให้วางโครงการในเรื่องที่ดินเสียใหม่ โดยมีเสนาบดีกระทรวงเกษตรเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนกระทรวงต่างประเทศ กระทรวงยุติธรรม เป็นกรรมการด้วย ร่างกฎหมายควบคุมวิธีการจับจองที่ดินว่างเปล่าเพื่อให้คนไทยได้มีส่วนเป็นเจ้าของที่ดินขนาดย่อยตามความเหมาะสมแก่ครอบครัว

ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีชื่อว่า พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยให้ผู้ที่ต้องการที่ดินรกร้างว่างเปล่าขออนุญาตจับจองจากพนักงานเจ้าหน้าที่ คือนายอำเภออนุญาตได้ไม่เกิน ๕๐ ไร่ ผู้ว่าราชการจังหวัดอนุญาตได้ไม่เกิน ๑๐๐ ไร่ และต้องทำ

ประโยชน์ให้เต็มพื้นที่ที่ขอ ถ้าหากขอใบเหยียบย่ำต้องทำให้เสร็จภายใน ๒ ปี สำหรับขอตราจองต้องทำให้เสร็จภายใน ๓ ปี

เรื่องการจัดระเบียบที่ดินที่ริเริ่มดังกล่าวนี้ จึงได้มีการพัฒนาก้าวหน้าดียิ่งๆ ขึ้นเป็นลำดับมา ก็จากพื้นฐานที่ได้มีการวางแนวริเริ่มไว้ตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

๗. งานสหกรณ์เริ่มวางรากฐานขึ้นได้แล้ว

ตั้งแต่ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ เมื่อรวมกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคมเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน ใช้ชื่อว่า **"กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม"** แล้วนั้น ปลัดทูลฉลองแห่งกระทรวงนั้นก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายทะเบียนสหกรณ์ต่อๆ กันมา

ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์ถัดมานั้นก็ได้แก่ หม่อมเจ้าฉลาดลบเลอสรร กมลาสน์ ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนอยู่ประมาณ ๑ ปี ต่อจากนั้นมาก็ได้แก่ พระยาพิพิธสมบัติ *(ตาบ กุวานนท์)* จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๕

ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ อันเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว จึงได้มีการแต่งตั้งอธิบดีกรมสหกรณ์ขึ้นโดยเฉพาะ และให้ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนด้วย ในระยะอันสั้นนี้ได้แต่งตั้งให้ พระยาโทณวณิกมนตรี เป็นนายทะเบียนสหกรณ์ระยะหนึ่ง ต่อมาหลวงเดชสหกรณ์ *(ม.ล. เดช สนิทวงศ์)* ก็ได้รับหน้าที่อธิบดีกรมสหกรณ์ และเป็นนายทะเบียนสหกรณ์ด้วย

ต่อมาในปีนี้เองได้มีการจัดตั้งกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ กรมสหกรณ์ก็ได้ขึ้นอยู่ในกระทรวงนั้น ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นกระทรวงเศรษฐการ กรมสหกรณ์ขึ้นอยู่ในทบวงเกษตราธิการ และกองบัญชีก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น **"กองตรวจบัญชี"** ด้วย

การจัดตั้งสหกรณ์ในระยะแรกนั้น นอกจากจะมีข้อจำกัดในเรื่องเงินทุนดังได้กล่าวมาแล้ว ยังมีข้อจำกัดในทางที่ไม่มีกฎหมายคุ้มครองอีกด้วย เพราะพระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ซึ่งใช้ในการจัดสหกรณ์ในเวลานั้น ไม่กว้างขวางพอที่จะขยายการสหกรณ์ออกไปได้ หากจะให้การจัดตั้งสหกรณ์ได้เจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงแล้ว จะต้องออกพระราชบัญญัติให้มีขอบเขตกว้างขวาง

ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ทางราชการได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ และประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ นับเป็นกฎหมายสหกรณ์ฉบับแรกขึ้น เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ความสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ได้เปิดโอกาสให้มีการรับจดทะเบียนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง โดยมีเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมรักษาการณ์ตามพระราชบัญญัตินี้

การตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ นี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชปรารภว่า

"ประชาราษฎรผู้ประกอบการเพาะปลูก และเจ้าพวกอื่นๆ ที่มีกำลังทรัพย์น้อย แต่มีความต้องการอย่างเดียวกัน ทรงพระราชดำริว่า หมู่ชนนั้นๆ ควรได้รับอุดหนุนให้ตั้งสหกรณ์ขึ้นอีก เพื่อยังให้เกิดการประหยัดทรัพย์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการช่วยตนเองเป็นทางอีกทางหนึ่ง ซึ่งเผยแพร่ความจำเริญทรัพย์ และการจำเริญธรรมในบ้านเมืองให้ยิ่งขึ้น"

อนึ่ง ทรงมีพระราชดำริว่า การจัดสหกรณ์ที่ได้โปรดเกล้าฯ ให้ทำมาแล้วเป็นการทดลองนั้น อาศัยพระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราขึ้นใช้ชั่วคราวระหว่างทดลองข้อความ ยังไม่พอที่จะขยายสหกรณ์ให้แผ่กว้างออกไป จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ฉบับนี้ขึ้น

และต่อมาจึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ ขึ้น ๓ ครั้ง คือ พระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๖ และ พ.ศ. ๒๔๗๗ ฉบับที่ ๑ และที่ ๒ เพื่อให้เหมาะสมกับการจัดสหกรณ์ในขณะนั้นด้วย

การประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ ช่วยให้การจัดตั้งสหกรณ์ได้ขยายออกไปอีกหลายจังหวัด คือ เชียงใหม่ แพร่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร ลพบุรี สระบุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก ราชบุรี และเพชรบุรี เมื่อสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๗๗ มีสหกรณ์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นจำนวน ๔๔๐ สหกรณ์ มีสมาชิกทั้งสิ้น ๖,๓๒๔ คน

จากเอกสารรายงานกิจการสหกรณ์ในประเทศสยาม ฉบับที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๔๗๗ คัดจากจดหมายเหตุของกรมพาณิชย์ กระทรวงเศรษฐการ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑-๔ พ.ศ. ๒๔๗๙ ปรากฏว่าสหกรณ์

จำนวน ๔๓๙ สหกรณ์ มีกำไร ๕๐,๑๒๗.๘๘ บาท มีเงินสำรอง ๓๒,๙๐๙.๖๓ บาท มีเงินรับฝากจากสมาชิก ๕๙,๕๘๙.๓๖ บาท มีเงินรับฝากจากบุคคลภายนอก ๑๗,๒๕๔.๘๒ บาท สหกรณ์ทั้งหมดได้กู้เงินจากกระทรวงการคลัง และเงินกู้จากแบงค์สยามกัมมาจล รวม ๒,๕๒๓,๐๔๑.๙๔ บาท

การจัดตั้งสหกรณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความสนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ในโอกาสที่ได้เสด็จประพาสมณฑลพายัพ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ก็ได้เสด็จไปทอดพระเนตรการประชุมใหญ่ของสหกรณ์บ้านดอน ไม่จำกัดสินใช้ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ณ วัดนางพระยา อำเภอเมือง โดยมีพระยาพิพิธสมบัติ *(ตาบ กุวานนท์)* ปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ได้นำสมุดข้อบังคับ บัญชี และเอกสารต่างๆ ของสหกรณ์ ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทอดพระเนตร ทั้งยังประทับฟังการประชุมของสหกรณ์ด้วยความสนพระทัยจนสิ้นกระแสความ ทรงพอพระทัยเป็นอย่างยิ่ง มีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่สมาชิกสหกรณ์ในครั้งนั้น เป็นที่ประทับใจและเทิดทูนไว้เหนือเกล้าฯ ของบรรดาสมาชิกทั้งหลาย ซึ่งได้ยึดถือเป็นแนวการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบันนี้

ท่านผู้อ่าน **"วารสารไทย"** เรื่องนี้อยู่ คงจะตระหนักได้ดีว่าเป็นเพราะพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแท้นี้เอง จึงเป็นกุญแจสำคัญส่วนหนึ่งที่ได้ทรงริเริ่มไขนำชี้ช่องทางแห่งความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้าทางการเกษตรแผนใหม่ จนทำให้การเกษตรของประเทศไทยเราทุกสาขาได้เจริญก้าวรุดหน้าสืบมาได้อย่างถูกทางในปัจจุบันนี้ ได้ดีที่สุด

ไม่ว่าจะเป็นการเพาะปลูกข้าว และพืชไร่-พืชสวน ตลอดจนไม้ดอกไม้ประดับทั้งหลาย การดำเนินงานสร้างรากฐานให้แก่การชลประทานโครงการต่างๆ การสถาปนากรมป่าไม้ กรมประมง การจัดการที่ดิน และการสหกรณ์ เหล่านี้ก็ได้เริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ท่านนี่เอง กรมปศุสัตว์ก็ได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นหน่วยงานที่เดินหน้าต่อไปได้อย่างถูกทาง

และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านกิจการประมงทุกด้านนั้น พระองค์ท่านก็ได้ทรงสนับสนุนอย่างเต็มที่ตลอดมาในทุกวิถีทาง ปัจจุบันประเทศไทยเราได้ชื่อว่าเป็นชาติผู้นำด้านการประมงชาติหนึ่งของโลกแล้ว สัตว์น้ำได้กลายเป็นสินค้าส่งออกอันดับ ๓ ของประเทศไทยเรา สามารถนำเงินตราเข้าพัฒนาประเทศได้เป็นจำนวนมาก และเป็นอาหารโปรตีนที่สำคัญของชาวชนบทไทยในปัจจุบันนี้

ประจักษ์พยานต่างๆ เหล่านี้ จึงช่วยให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจากพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสนับสนุนกิจการเกษตรทั้งหลายอย่างเต็มที่ตลอดมา จึงทำให้การเกษตรไทยในสาขาต่างๆ ได้พัฒนาเจริญรุดหน้าสืบต่อมาได้อย่างไม่หยุดยั้ง

ถึงแม้พระองค์ท่านได้ทรงเสด็จสวรรคตสู่สวรรค์ชั้นฟ้าไปแล้ว ตั้งแต่เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ แต่พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ ที่ได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานสิ่งต่างๆ อันเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งให้ไว้แก่แผ่นดินไทยก็ยังคงเป็นสิ่งที่พสกนิกรไทยทุกผู้ทุกท่าน จะต้องจารึกไว้ในความทรงจำตลอดไปชั่วกัลปาวสาน

ส่งท้าย

ในการจัดเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับ **"พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการเกษตรไทย"** ชุดนี้ ผมได้รับความเมตตาร่วมมือช่วยเหลือเป็นพิเศษจากท่านผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย ที่ได้ช่วยป้อนข้อมูลต่างๆ มาให้พิจารณามากมาย หากแต่เป็นเรื่องรีบด่วนและออกจะมีเนื้อที่พิมพ์ได้จำกัดมากจึงต้องขออนุญาตต่อท่านทั้งหลายเหล่านั้นสรุปรวบรวมพอได้ความดังที่เสนอเป็นบทความไว้เท่านั้นเอง

ซึ่งในการนี้ ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อท่านผู้มีนามต่อไปนี้ด้วย คือ อาจารย์ราศรี สิทธิเทศานนท์ รศ. ประภัสสร บุญประเสริฐ คุณณรงค์ ไกรสวัสดิ์ ท่านรองอธิบดีฯ ดร. วิจิตร เบญจศีล คุณเมธิณี ณ เชียงใหม่ ท่านรองอธิบดีฯ คุณยรรยง ถนอมพิชัย คุณนวลศิริ มังกรดิน ท่านรองอธิบดีฯ คุณอุรุพันธ์ บุญประกอบ คุณสมปอง วิชญวิเชียร รวมทั้งท่านบรรณารักษ์ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ตลอดทั้งผู้ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในครั้งนี้ทั้งหลายด้วย ขอได้โปรดรับความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วยโดยทั่วกัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ ในสวนหิน (Rock garden) ณ พระตำหนัก Vane Court, Biddenden, Kent
(ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)

พระบรมสาทิสลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว